

SCHIMBAREA LEGILOR INSTRUCȚIEI

STUDIU ASUPRA PROIECTULUI DE LEGE DEPUȘ IN
CAMERĂ LA 13 MARTIE 1900

DE

SPIRU C. HARET

(EXTRAS DIN DIARUL «VOINȚA NAȚIONALĂ»)

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA «VOINȚA NAȚIONALĂ»

Str. Brezoianu No. 4 bis, colț cu Bulev. Elisabeta

1900.

SCHIMBAREA LEGILOR INSTRUCTIEI

STUDIU ASUPRA PROIECTULUI DE LEGE DEPUȘ IN
CAMERĂ LA 13 MARTIE 1900

DE

SPIRU C. HARET

(EXTRAS DIN DIARUL «VOINȚA NAȚIONALĂ»)

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA «VOINȚA NAȚIONALĂ»

Str. Brezoianu No. 4 bis, colț cu Bulev. Elisabeta

1900.

Actul de vandalism pe care d. Take Ionescu îl anunța de atâta vreme, este acum un fapt împlinit. Intreaga legislație școlară a fost desființată în câte-va zile, și înlocuită prin alta, care poartă stampila d-lui Ionescu.

Am crezut că nu se cuvine să las să se consume un act de asemenea gravitate, fără să caut a lumina opinia publică asupra lui. De aceea am întreprins să public în «Voința Națională» un lung studiu asupra chestiei.

Broșura de față conține acele articole, precedate de alte trei, publicate în Decembrie trecut și privitoare la regulamentul facultăților de medicină, și urmate de un altul, în care constatam alterările aduse în textul legii așa cum eșise din Cameră.

S. C. H.

APLICAREA LEGEI
ASUPRA
INSTRUCȚIEI SECUNDARE
ȘI
SUPERIOARE

XIX.

În *Monitorul Oficial* No. 192 din 25 Noembrie trecut, s'a publicat noul regulament al facultăților de medicină, elaborat în conformitate cu noua lege a instrucției secundare și superioare din 1898.

Art. 2 din acest regulament începe așa :

«Pentru a fi înscris student la facultatea de medicină și a putea obține prima inscripție pentru gradul universitar de doctor în medicină și chirurgie, studentul este obligat a depune la secretariatul facultății următoarele acte : 1) Certificatul de absolvire al examenului general de liceu, *secția clasică*, conform art. 36 și 18 din legea instrucției 1898 ; ori diploma de bacalaureat *clasic sau real* —legea veche—ori în fine, o diplomă

a căreia echivalență a fost recunoscută, conform art. 61 și 109 din lege...»

Acest articol, pe lângă forma sa cam neglijată, cuprinde și niște erori care mi se păreau evidente.

Așa era citarea art. 36 din lege, care nu are ce căuta aci, de oare-ce într'insul e vorba despre gradația profesorilor ; și pe urmă era obligația de a se fi trecut *secția clasică* a liceului.

Informațiile ce am căutat să-mi procur din izvoare autorizate mi-au arătat că nu mă înșelasem în privința citației articolelor din lege. Mi se spune că trebuia să se invoace art. 3, 6, 18 și 57 ; dar ved că această eroare încă nu a fost rectificată.

În schimb însă, este exact că se va cere viitorilor medici absolvirea secției clasice de liceu, pe când cei ce vor fi urmați secția reală sau secția modernă după noile programe, sunt declarați incapabili de a studia medicina.

Această dispoziție, mai ales contra-semnată de *părintele trifurcării*, mi s'a părut așa de fencmenală, în cât, de și închisesem seria articolelor mele asupra modului cum aplică legea d. Take Ionescu, am socotit că este necesar să cercetez și această chestie.

Pentru a se înțelege bine lucrul, amintesc că, după legea din 1898 și după noile programe, cursul superior al liceului este împărțit în trei secții : clasică, reală și modernă, caracterisată fie-care

prin unele studii asupra cărora se concentrează mai cu seamă activitatea școlarilor.

În secția clasică, se face loc de onoare limbilor și culturilor antice; limba latină dispune acolo de 28 de ore pe săptămână, și cea elenă de 21 de ore. În schimb, matematicile nu au de cât 4 ore, și științele fizice și naturale, iarăși 4.

În secția reală, locul de frunte îl ocupă învățămîntul științific. Matematicile dispun de 20 de ore, științele fizice și naturale, de 18. Limbile latină și elenă nu figurează de loc.

În fine, secția modernă este o combinație a celor-alte două. Într'însa, limba latină se învață 28 de ore pe săptămână, ca în secția clasică, și științele fizico-naturale 18 ore ca în cea reală. Limba elenă însă nu se dă de loc, ca și în secția reală, iar matematicile au numai 7 ore.

Această simplă enunțare de cifre este de ajuns pentru a arăta care este tendința învățămîntului în fie-care secție, și care sunt studiile superioare la care se prepară cu deosebire ele.

Se susține, și lucrul este întru câtva exact, că învățămîntul secundar nu este de cât o preparare pentru cel superior. Dacă este așa, este natural ca cine-va să caute în învățămîntul secundar a pune o basă cât mai solidă pentru studiile ce-și propune să facă în Universitate, și timpul mărginit de care dispune

să-l consacre cu deosebire pentru a căpăta cunoștințele care îi vor fi indispensabile mai târziu, în loc de a-l risipi în niște studii pe care le va părăsi cu totul la eșirea din liceu.

Medicina este o știință, al cărei fundament este cunoștința aprofundată a fizicii, chimiei și științelor naturale. Oricine s'ar fi gândit dar ca, dintre cele trei secții de liceu, facultatea de medicină să aleagă, pentru recrutarea studenților săi, pe acelea în care aceste cunoștințe formează fundamentul învățămîntului, și acelea sunt secția reală și cea modernă, în care studiilor fisico-naturale se consacră câte 18 ore pe săptămână. Dar a se esclude de la studiul medicinei tocmai acești studenți, și a se admite numai aceia care sunt aproape cu totul lipsiți de cunoștințele fisico-naturale, și care în schimb nu știu de cât să citească pe Virgiliu și pe Omer, mi s'a părut o măsură așa de extraordinară, în cât nu am putut crede în realitatea ei, și am atribuit-o mai întâiu unei erori. A trebuit însă să mă închin înaintea evidenței.

Pentru ca logica să fie deplină, mă aștept acum să mai ved hotărîndu-se că, pentru a fi admiși în secția de matematici, este interzis studenților să cunoască înmulțirea algebrică ; și că, pentru a urma secția literară, să li se impună a nu cunoască alfabetul elen. Va trebui dar ca, în secția de matematici, să se admită

numai absolvenții secției clasice de liceu, iar în secția literară numai liceenii din secția reală.

Lectorul va putea să surîdă, citind aceste paradoxe ; dar să spună singur dacă este cea mai mică deosebire între aceste ipoteze, pe cari îmi place a crede că și el le găsește absurde, și ceea ce s'a decretat pentru admisiunea în facultatea de medicină.

Am căutat să mă informez asupra motivelor ce au dictat dispoziția de care mă ocup. Persoana foarte autorizată care a bine-voit să mă lămurească, mi-a arătat că «nu s'a voit a se lăsa studenții facultăților noastre de medicină în inferioritate de cunoștințe umanitare față cu studenții universităților franceze, germane, austriace, italiene, ungare, etc. etc. Studenții români cari au bacalaureatul real sau certificatul de absolvire al cursului real, după programa nouă, numai sunt admiși a urma cursurile facultăților de medicină și aspira la doctorat în facultățile franceze, germane, austriace, etc.».

D-sa mă asigură că mai sunt și «alte multe argumente» ; dar fiind-că nu le cunosc, și fiind-că presupun că cel de mai sus este cel principal, de oare-ce la întrebarea mea, mi s'a dat numai acesta, mă voi ocupa numai de dînsul.

Mai întâiu, în principiu nu pot admite ca o chestie în care nu suntem nici într'un fel sub dependența străinătății,

să ne socotim obligați a o rezolva numai din punctul de vedere străin. Dacă facultățile noastre de medicină nu ar fi complete ; dacă, spre exemplu, ele nu ar libera de cât diploma de licență, iar pe cea de doctorat ar fi obligați studenții noștri să meargă să o caute în universitățile străine, s'ar înțelege ca să fim preocupați de condițiile de admisibilitate în acele universități. Dar nu este așa. Țara face pentru facultățile noastre de medicină sacrificii cari nu sunt de loc inferioare celor pe care le fac multe din statele al căror nume se invoacă aci. Ea le-a dotat cu institute și laboratorii luxoase, cu catedre numeroase, dintre cari unele nici nu au echivalentul lor pe aiurea. Facultățile noastre liberează titlurile academice cele mai înalte, și studenții noștri în medicină nu au nevoie să treacă granița pentru a-și termina studiile.

Sunt însă unii tineri cari, în loc să-și facă studiile în țară, preferă să și le facă în străinătate. Dar aceștia nu mai sunt astăzi de cât o infimă minoritate. Și chiar dacă nu ar fi așa, pe ei îi privesce să-și facă preparația în vederea universității la care au de gând să meargă, și nu este treaba facultăților noastre de a constringe pe proprii lor studenții la niște mesurări ce le sunt dăunătoare, din cauza unor tineri cari nici nu vor să treacă pragul acestor facultăți.

Mai sunt în fine tineri, deja doctori, din

facultățile noastre, cari merg în străinătate pentru a-și complecta educația medicală, audiând oare-cari cursuri sau urmând oare-cari lucrări în universitățile de pe acolo. Dar aceștia nu urmează pe acolo ca studenți; ei nu au a trece examene, nici a obține titluri academice, și, prin urmare, lor nu li se poate cere acolo împlinirea de condiții de înscriere, pe câtă vreme nici nu cer această înscriere.

În nici un cas dar, facultățile noastre de medicină nu sunt interesate în măsurile pe cari facultățile străine pot crede oportun a le lua, cu privire la admisibilitatea studenților lor. Ele sunt datoare a nu avea în vedere de cât legile țării, și a căuta să le împlinească în spiritul și litera lor. Am luptat prea din greu, și am făcut sacrificii prea mari ca sa dobândim independența noastră școlară, pentru ca acum să o lăsăm a se înstrăina ast-fel fără nici un motiv.

În nici una din cele-lalte țări nu s'a întâmplat ca să se elaboreze regulamentele de admisibilitate în vederea nu a legilor țării, ci a legilor celor-lalte țări. Organizația școlară a fie-cărei țări formează un tot armonic, și de aceea nu se poate compune din părți dispartate, inspirate de idei cu totul deosebite.

În 1898, România și-a dat o lege școlară pe care a crezut-o ca cea mai potrivită cu nevoile ei și cu mijloacele ce are la dispoziție. În această lege, inve-

țămîntul secundar, real și modern, intră ca parte integrantă, și nu este permis nimănui a trage cu buretele peste dînsule, pe motiv că streinii ar avea alte idei. În țara noastră, noi trebuie să mergem după legile noastre.

Prin urmare, dau la o parte din discuție considerația că în unele facultăți de medicină străine nu s'ar admite absolvenții liceului real, și mă voi ocupa numai de chestia în sine, dacă, la noi în România, și din punctul nostru de vedere românesc, este sau nu logică dispoziția din art. 2 al regulamentului din 25 Noembrie 1899.

XX.

Argumentul că absolvenții secțiilor reală și modernă ar fi «în stare de inferioritate de cunoștințe umanitare» față de absolvenții secției clasice, de demult deja nu mai are de cât o valoare istorică.

A fost o vreme pe când se credea că studiul limbei și literaturii latine și elene este, nu numai necesar, dar și indispensabil pentru a forma pe om. D. Ionescu-Gion, în raportul său publicat erî în *Monitorul Oficial*, ne amintește cum s'a obținut, numai ca concesie și ca derogare de la un principiu, ca studiul istoriei patriei să se introducă în învățămînt pe lângă acel al istoriei grece și romane, care mai înainte figura singură în programa claselor umanitare.

Timpurile acestea au trecut de mult.

Un *umanist* format după ideile din *Ratio studiorum*, trăind exclusiv în societatea celor antici, dar străin de ideile, de aspirațiile, de nevoile contemporanilor lui, ar fi o curiozitate în timpul nostru, dar nimic mai mult.

Pentru noi astăzi, adevăratele studii umaniste sunt acelea care formează pe om în toată puterea cuvintului; care-l pun în poziție să cunoască mediul în care trăiește, mijloacele lui de acțiune, rezultatele dobândite ale științei, principiile morale și sociale după care se conduce societatea modernă, principiile care nu sunt de loc inferioare celor de acum două mii de ani, și care au avantajul că ni se potrivesc.

Și aceasta este așa de adevărat, în cât chiar învățământul clasic nu merge astăzi, fără a fi însoțit de cunoștințe științifice și istorice, care altă dată erau proscrise cu desăvârșire din acest învățământ. Ar fi fost o adevărată cruzime a se face din clasiști niște exilați, străini cu totul de societatea în care au să trăiască.

După legea din 1898 și după noile programe, în secția reală și în cea modernă din liceu, se fac studii solide de științe, de istorie, de geografie, de limbă modernă; ba încă, în secția modernă, limba latină se studiază mai bine de cât cum era, în vechile programe, în liceele așa duse clasice.

Intru ce absolvenții acestor secții sunt mai puțin oameni, mai ales din punctul de vedere al studiului medicinei, de cât absolvenții secției clasice, cari învață grecesce, dar cari, în ceea ce privesc cunoașterea naturei, se opresc aproape numai la noțiunile căpătate în clasele inferioare? Răspunsul este evident: nu numai că nu este nici o superioritate pentru cei din urmă față de cei d'întăiu, dar, din contră, dacă vre-unii trebuiau să fie excluși de la învățămîntul medical, erau tocmai aceia cărora le lipsia cu totul preparația necesară, cunoștințele științifice fără cari nici nu se poate concepe învățămîntul medical.

Procedând altminteri, este a condamna acest învățămînt să piardă un timp prețios, făcînd ceea-ce era treaba liceului să facă, în dauna studiilor superioare, cari singure trebuie să formeze obiectul preocupărilor unei Universități: este a întoarce facultățile de medicină la rolul foastei școale de medicină.

Cu deosebire este neexplicabil ostracismul absolvenților secțiunei moderne.

Aceștia fac studii bune de științe fizico-naturale, cărora sunt consacrate 18 ore pe săptămână, și în același timp, fac studii și de limba latină, întocmai ca cei din secția clasică. Ei împlinesc dar și condiția logică, de a posedea cunoștințele de științe fizico-naturale, cari nu pot lipsi unor viitori mediciști, și aceea de a cunoaște antichitatea mult

mai bine de cât vechii liceeni, cari nu aveau de cât cunoștințe cu totul insuficiente de limba latină. Singurul lucru ce lipsesce liceenilor din secția modernă este limba greacă. Și se găsește că un viitor medic mai lesne se poate dispensa de cunoștința fiziceii, chimiei și științelor naturale, de cât de limba greacă!

Dar neconsecința trece peste oricare margine atunci când același art. 2, care declară nedemni de a fi admiși la studiul medicinei pe absolvenții secțiilor reală și modernă după noile programe, admite la acea onoare pe absolvenții liceelor reale după programa veche. În vechile licee reale, limbile latină și elenă încă nu figuraă; prin urmare, nici în ele nu se da învețământ umanist, așa cum cum îl înțeleg autorii regulamentului. Pentru ce dar favoarea aceasta făcută vechilor realiști, în același articol în care se proclamă excluderea celor cari vor absolvi secțiile modernă și reală după noile programe?

Lucrul este cu atât mai puțin explicabil, cu cât scrupulele cari au condus la alcătuirea art. 2 sunt de dată foarte recentă.

Este știut că, până acum, facultățile noastre de medicină admiteau pe absolvenții liceelor reale. Până acum, nimeni nu găsea că nu poate fi cine-va bun medic, dacă nu va ști să conjuge latinesce și să decline grecește. Mai mult de cât

atât : mulți din medicii noștri cei mai destinși și-au făcut studiile prin Universitățile cele mari străine, fără a fi avut făcute studii de clasicism. Exemplul lor este cea mai bună dovadă de puținul fundament ce au acum scrupulele celor cari fac din cunoștința latinei și grecei principala condiție de admitere la studiul medicinei.

Maî am în fine o nedumerire, în privința citărei art. 6 din lege, în considerantele cari preced regulamentul. Art. 6 vorbește despre școalele secundare de fete de gradul II, cari, în anumite condiții, pot da un certificat de absolvire, echivalent cu acela al secției moderne din liceele de băeți. Dar, de vreme ce acest certificat nu dă dreptul de înscriere în facultățile de medicină, urmează ca fetele cari vor urma în școalele secundare ale Statului nu vor putea fi admise nici-odată în acele facultăți. Atunci pentru ce se invoacă aci art. 6 din lege ?

* * *

Cercetarea precedentă va fi dovedit, sperăm, cât de puțin logică este dispoziția cuprinsă în art. 2 din regulament. Dar, ceea ce este mai grav, ea este în opoziție, dacă nu cu litera, cel puțin cu spiritul legii.

Când legiuitorul din 1898 a creat trifurcarea, el a înțeles ca tinerimea din școlile secundare să-și facă studiile în modul cel mai potrivit cu aptitudinile

și cu scopurile sale pentru viitor. Dar este evident că cel care se destină a fi medic, trebuie să aibă înclinare deosebită către studiile de observațiune, către studiile fizice și naturale. A obliga pe viitorul medicinist să părăsească aceste studii timp de patru ani, pentru ca în timpul acesta să se ocupe cu altele de o natură cu totul diversă, cu totul inutilă pentru studiul medicinei, și poate în complectă nepotrivire cu aptitudinile sale, este a merge direct în contra scopului legii.

Ce s'ar întâmpla dacă și cele-alte facultăți ar intra în vederile celei de medicină? Și este necontestat că acestea ar putea-o face cu mult mai mare dreptate de cât dînsa.

Nu mai vorbesc despre facultățile de litere și de drept, dar chiar de cea de științe. Se știe că imensa majoritate a studenților acestei facultăți se destină carierei didactice, și cred că nimeni nu va contesta că viitorii profesori au mai mare trebuință de o educațiune umanistă de cât viitorii medici. Dacă dar ar fi esact că secțiunile modernă și reală nu dau o asemenea educație, este evident că facultățile de științe ar trebui și ele să nu admită de cât pe absolvenții secției clasice, și să avem ca studenți în matematicile superioare pe nisce tineri cari încă nu știu ce este algebra.

Acest rezultat este absurd; dar mai

absurd este de a presupune că legislatorul din 1898 a putut crea două ramuri de învățămînt secundar, cari să se poată desființa prin simple regulamente. Căci un învățămînt secundar căruia i se interzice accesul Universității, este un învățămînt mort.

*
* * *

Me întreb acum, prin ce împrejurări s'a putut introduce în regulament dispoziția pe care o discut?

După art. 60 din lege, «regulamentul facultăților se elaborează de comisiuni mixte din ambele Universități, împreună cu delegați ai ministrului. Ministrul, după ce va fi luat avisul facultăților respective, va hotărî asupra lui, și-l va supune sancțiunei regale».

Comisiunea mixtă a facultăților de medicină putea să se înșele asupra semnificăreii legii și a caracterului învățămîntului din cele trei secții secundare. Dar ministrul avea delegatul seü pe lângă această comisie, și el era dator să o lămurească. Știu că delegatul și-a făcut pe deplin datoria, și mai știu că o minoritate importantă s'a opus cu energie la adoptarea dispoziției pe care o critic aci. Dar ori-cari ar fi fost părerile comisiei mixte, ele nu erau emise de cât *ad referendum*. Hotărîrea aparținea ministrului; și dacă el vedea că vre-o propunere a comisiei mixte nu este în acord cu legea, nici cu logica, el era dator să

îndrepteze greșala, și să nu supună sancțiunii regale de cât un regulament care să fie în acord cu spiritul și cu tendința legii.

În cazul de față, d. Ionescu era cu deosebire angajat să lucreze ast-fel, pentru că, după cum ne repetă vecinic, d-sa este părintele trifurcării, și, după cum ne-a declarat prin *Timpul*, nu d-sa este capabil să-și ucidă progenitura.

Dar am dovedit că art. 2 din regulament ucide această scumpă progenitură. Așa dar, una din trei: ori că d. Ionescu nu a înțeles însemnătatea măsurii pe care a luat-o ; ori că nu este părintele trifurcării, și de aceea nu-i este milă de dinsa ; ori că-i este numai părinte adoptiv, și ca atare nu-și cunoaște copilul.

Eū înclin pentru aceasta din urmă explicație.

Când cu discuția din Cameră de acum doi ani, eū am făcut mențiune de o vorbă ce aușisem, că ideea trifurcării, care de alt-fel se afla în germen în lucrarea d-lui Laurian din 1883, fusese sugerată d-lui Ionescu de un membru al comisiiei care cercetase proiectul seū din 1895. D. Ionescu a contestat această versiune, și eū nu am insistat. Vêdênd însă în Septembrie trecut nepomenita stângăcie a d-lui Ionescu, când s'a găsit chemat să pună în practică ideea a cărei paternitate o reclama cu atâta larmă, am început să bănuiesc că contestația sa din Ianuarie 1898 semăna cu afirmările sale în chestia trădărei.

Maî vëdënd şi acum că d. Ionescu nici idee nu are de rostul trifurcării faţă de înveţămîntul superior, şi că singur cu mîna sa consacră anihilarea ei, încep a nu me mai îndoi că şi aceasta este o idee prinsă în sbor cine scie de unde, şi grămădită în proiectul din 1895, la un loc cu atâtea alte idei culese din proiectul d-lui Sturdza de la 1886: toate aceste fără nici o cugetare, şi fără nici o înţelegere a gândirei autorilor puşi la contribuţie.

Aşa îşi înjghebează d. Ionescu bagagiul său politic.

XXI.

D-nul Ionescu bine-voesce să recunoască în fine că am avut şi eu dreptate *odată*.

Abia apăruse primul meu articol, privitor la art. 2 din noul regulament al facultăţilor de medicină, şi d. Ionescu s'a grăbit să publice în *Timpul* un articol, pentru a face această declaraţie.

Aşa dar, după d. Ionescu, eu nu am avut dreptate pînă acum în nimic ce am susţinut. Nu am avut dreptate nici când l'am prins pe d-lui în flagrant delict de alterare intenţionată a adevărului, constatat prin acte oficiale.

De aceea, când am vădud că d. Ionescu m'a spus că am avut dreptate în ceva, am intrat la grijă: oare nu cumva dreptatea mea va fi semănând cu a

d-sale ? Căci acum, pentru mine, cea mai bună dovadă că mă aflu pe cale bună, o am atunci când d. Ionescu afirmă că greșesc.

Valoarea afirmărilor d-sale imi este prea bine cunoscută.

Din norocire, concesiile ce-mi face d. Ionescu nu ies din obiceiurile d-sale ; găsesce în prima frază că regulamentul este greșit, pentru ca în cea de a doua să pretindă că de acea greșeală...sunt vinovat eu. Tot așa, nu de mult un intim amic al său, botezat conservator prin faptul că pentru dânsul se comite una din cele mai îndrăznețe călcări de lege, afirma, tot prin *Timpul*, că nu d. Ionescu, ci eu sunt vinovat de numirea într-o funcție de încredere și într'un post de profesor, a unui om destituit chiar de d-sa, pentru delapidare de bani publici.

Am mai constatat deja că aceasta este pentru conservatori unica tactică posibilă, și pe care o urmează cu disperare : grămădesc dovedile de incapacitate, de inerție, de lipsă de simț de datorie ; și când sunt luați la socoteală, drept orice apărare, nu pot găsi alt mijloc, de cât de a arunca tot ei adversarilor invinuire, pe care cel puțin nu-și dau osteneala să le facă plausibile.

D. Ionescu spune că greșala a fost făcută de facultățile de medicină, cari au prevădut admiterea numai a absolvenților secției clasice din licee, și că această greșală provine de acolo, că în lege eu

nu am pus un articol din proiectul d-sale din 1895, prin care se fixa anume în ce facultăți se pot înscrie absolvenții diverselor secții de licee.

La prima parte din această afirmare, eu am răspuns deja prin precedentul meu articol, înainte chiar de a cunoaște articolul din *Timpul*.

Greșala nu este a facultăților de medicină, pentru că nu ele fac regulamentul. Ele nu dau de cât păreri, iar regulamentul îl face ministrul. Dacă d. Ionescu nu cunoaște încă legea, și dacă nu scie încă cari sunt datorii sale de ministru, îl rog încă odată să citească art. 60, care-i spune curat că d-sa face regulamentul, iar nu facultățile.

Să nu măi caute dar a scutura pe spatetele altora povara greșelilor d-sale. D. Ionescu, și numai d-sa este de vină că s'a supus sancțiunei regale un articol imposibil, și care măi are, pentru d-sa în special, înconvenientul de a dovedi cât de puțin scie ce este trifurcarea, din care-și face atâta laudă ; său, dacă nu, cu ce neiertată ușurință se ocupă de afacerile unui minister, pentru a cărei cucerire nu s'a sfiit a se coborî în stradă.

D. Ionescu ăr fi voit ca chestia admisibilităței în facultăți să fie regulată prin lege, probabil pentru ca să fie scutit d-sa de a măi reciti ceea ce supune semnătorei regale. Dar eu aveam obiceiă să studiez regulamentele pe cari le contra-semnam ; de cele măi multe ori, le fă-

ceam eũ insumi ; și așa fiind, nu aveam trebuință să am mereu lângă mine un articol de lege, care să nu mă lase să semnez lucruri ce nu se cuvenia.

Nu am introdus în lege articolul pe care-l reclamă d. Ionescu, nu numai pentru că era inutil, dar și pentru că ar fi fost vătămător.

După concepția mea, învățămîntului universitar trebuie să i se lase o completă libertate de mișcări, pentru a se putea adapta cu cea mai mare înlesnire cu progresul continuu al științei.

Un articol ca acela pe care-l cere d. Ionescu ar fi fixat în mod invariabil organizarea interioară a facultăților, și întru cât-va chiar programele liceelor. Aceasta ar fi fost opus interesul științei, care este în continuă transformare.

Acum câțiva ani, facultățile noastre de științe aveau două secții ; ați ați trei. Cele de litere aveau o singură secție ; ați ați patru. Legea nouă va avea de consecință ca și facultățile de drept să se organizeze cu două secții. Și cine știe dacă nu va veni un timp când estinderea considerabilă a învățămîntului medical să facă necesară și specializarea acestui învățămînt.

Dacă legea din 1864 ar fi conținut articolul reclamat de d. Ionescu, toate transformările deja efectuate în facultățile de litere și de științe ar fi fost imposibile, sau, în ori-ce cas, foarte anevoioase.

Scopul unei legi a învățămîntului trebuie

să fie oare de a gena libera lui mișcare? Aceasta nu este părerea mea. Legea cum s'a făcut, e bine făcută, cu condiție însă ca ministrul de instrucție să-și facă datoria, să studieze afacerile de cari e dator să se ocupe, să cunoască legea și să o înțeleagă. D. Ionescu însă ar voi ca legea să fie o mașină, care să facă toate aceste lucruri în locul d-sale, iar d-sa se continue a se specializa în plămuirea de trădări. Aceasta nu se poate.

*
* * *

Fidel eternului său sistem de a schimba terenul discuției, pentru a face să se piardă din vedere învinuirile ce i se aduc, d. Ionescu găsesce de cuviință să pună alături cu măsura pe care am criticat-o eu, și care este în adevăr «monstruasă și piramidală», după propria d-sale expresie, o dispoziție din regulamentul facultăților de litere, promulgat pe când mă aflam eu în capul ministerului. Dar chiar în acest incident, de importanță secundară, d. Ionescu nu lipsesce a aplica metoda sa, de a altera sau de a trunchia faptele, pentru a trage din ele concluziile cari-î conving. Asemenea deprinderi constituie o a doua natură pentru d-sa.

Mesura care nu place d-lui Ionescu și pe care promit să o desființeze, este că sunt declarați admisibili în facultățile de litere absolvenții tuturor secțiilor de liceu. D-sa dice: «Să votezi licențiat în litere pe un om care în viața lui nu a

făcut cunoscintă cu limba elenă, iată un lucru piramidal !»

Să complectăm faptele pe cari d. Ionescu le disimulează.

Maî întâi, facultățile despre cari vorbesce d-sa nu sunt numai *facultăți de litere*. Titlul lor este: *facultăți de filosofie și litere*. Ele dau o licență specială în filosofie, una în filologie clasică, una în filologie modernă și una în istorie.

Art. 7 din regulament specifică :

că absolvenții secției clasice de liceu pot aspira la oricare din acele patru licențe ;

ca cei ai secției moderne nu se pot prezenta pentru licența în filologie clasică ;

iar cei ai secției reale nu se pot specializa de cât pentru licența în filosofie.

A se pretinde, cum pretinde d. Ionescu, că nu poate cine-va întreprinde studiul istoriei, filosofiei sau filologiei moderne, fără a ști grecesce, este în adevăr un lucru piramidal. Și a dice că studiul filosofiei este neaccesibil unor tineri cari posedă cunoscințe solide de științele naturii și de matematici, dar cari nu știu grecesce, este dovadă că cel care vorbesce așa, nu cunoaște de cât filosofia cu *Barbara, Barilipton*.

Filosofia este astăzi o știință care se sprijină în mod din ce în ce mai exclusiv pe cunoscința fenomenelor biologice ; și cel care știe grecesce, dar nu posedă bune cunoscințe de științele naturii, va rămâne străin de cunoașterea celei

mai însemnate părți din studiile filosofice contemporane. Aș vrea să ved, spre exemplu, ce ar face la un curs de psihologie experimentală un elenist, care nu ar cunoaște anatomia și funcționarea creierului și a sistemului nervos.

D. Ionescu bine-voesce a atribui tot unei geșeli a facultăților de litere, de care eu nu aș fi vinovat, introducerea în regulamentul lor a dispoziției pe care o critică. Îi mulțumesc pentru buna-voința, dar îl asigur că nu o merit. Dispoziția pe care o critică nu mi-a scăpat neobservată; am admis-o în deplină cunoștință de lucru, o găsesc foarte bună și primesc toată responsabilitatea ei.

D. Ionescu, în recentul seu articol, găsește loc ca să mai anunțe desființarea multor lucruri. Era de prisos să ne mai anunțe. Puterea d-sale de distrugere ne este în destul cunoscută.

Noroc că ceea-ce strică d-sa, se vor găsi alții cari să drcagă. Lumea va judeca apoi, cine are merit mai mare: cel care clădesce sau repară, ori cel care distruge.

Templu din Efes a fost clădit prin munca a trei generații de oameni; un singur om l'a distrus într'o noapte.

La legea instrucției, au muncit o sumă de oameni, timp de ani întregi; d. Ionescu o distruge în câte-va luni.

Fie-care-și alege modelele cum îi convine.

SCHIMBAREA

LEGILOR INSTRUCȚIEI

În ziua de 13 Martie 1900, d. Ionescu, ministru de finance, a depus la Cameră un proiect de lege, prin care se restornează aproape întreaga economie a legislației noastre școlare.

Este adevărat că expunerea de motive este iscălită de d. dr. C. Istrati, ca ministru al instrucțiunii publice. Rog însă pe stimatul meu amic și coleg de la Academie și de la Universitate, să-mi permită a atribui lucrarea patronată de d-sa d-lui Ionescu, și să o discut ca atare.

Sunt o mulțime de motive cari mă îndreptățesc la aceasta.

Deja din vara trecută, d. Ionescu anunța că are să restorneze tot ce se făcuse sub guvernul liberal, în sfera instrucției. De atunci, în fie-care lună ziarele oficioase dau detalii, ce e drept foarte contradictorii, asupra proiectului d-sale.

În Ianuarie, d. Istrati însuși a declarat, și la gimnasiul Șincai, și la Senat, că a găsit în minister un proiect gata rămas de la d. Ionescu, și că și-l însușește.

Toate acestea ar fi deja de ajuns pentru a ne arăta, fără îndoială posibilă, cine este autorul proiectului depus alaltăieri. Dar mai este unul, care, pentru mine, este mai puternic de cât toate cele-l'alte; anume, că lucrarea ce am sub ochi este așa de contrară ori-cărui spirit științific, în cât este imposibil să fi eșit din pana unui om de știință. În adevăr, nu un om de știință s'ar risca să afirme lucruri neesacte, să-și atribue merite străine, să-și schimbe convingerile de două ori pe an, dacă nu și mai des, să perturbaze mersul regulat al școlii pentru satisfacerea micii sale gloriole sau vrăjmășiei sale contra unui partid advers. Dar toate acestea poate să le facă omul care nu se sfiesce a se servi de acte ca acel fabricat de Jancsó Benedek, și de aceea fără esitare e voi discuta proiectul ca aparținând d-lui Ionescu, și nu altuia.

Știu bine ce are să iasă pentru mine de aci, pentru că cunosc metoda de discuție a d-lui Ionescu, pe care a definit-o și o pune în practică cu atât *brio*.

Astă-toamnă, e am discutat cu cuviință și în mod obiectiv călcările d-sale de legi și măsurile sale de favoritism pentru unii și de persecuție contra al-

tora ; d-sa mî-a respuns prin injurii și trivialități, sau prin plăsmuire de închipuite vine ale mele. Iar în sesiunea care încă durează, violențele de limbă nu au egalat de cât absolutul seü dispreț pentru adevăr.

Eü însă nu scriü, nici pentru d. Ionescu, nici pentru Camerele sale. Imi este foarte indiferentă opinia ce va avea d-sa de mine și de părerile mele ; nu voi lua de loc în băgare de seamă nici injuriile sale, pe cari le preved și le aștept. Eu scriü pentru altă lume de cât d sa și cei ce-l înconjoară. Eü scriu pentru oamenii de școală, și pentru aceia cari cred că interesele țerei sunt prea scumpe, prea mari, prea sacre, pentru ca un fie-cine să-și permită a face dintr'însele litieră pentru ambițiile sau interesele sale, ori ale coteriei sale.

Imi rezerv însă dreptul să relevez ne-sactitățile pe cari cu siguranță le va spune în discuție, dacă vre-o discuție va mai avea loc. Socotesc că aceasta este datoria mea de bun Român ; căci, dacă s'ar lovi tot-de-una fără cruțare neadevărul, ori pe unde se arată, ar veni negreșit vremea ca oamenii să nu se mai poată ameți numai prin îndrăsneală, și nu s'ar mai compromite cu atâta ușurință interesele publice de către sofști.

De alt-fel, ar fi și ilusoriü să cred că o discuție priu presă ar putea avea cea mai mică influență asupra soartei viitoare a proiectului d-lui Ionescu. Sis-

tema d-sale constă întru a înăbuși saū a escamota orī-ce discuție. D-sa crede că demnitatea parlamentului conservator stă întru a tăcea și a vota, și trebuie să recunoaștem că există o perfectă armonie de vederi, în astă privință, între d-sa și aleșii săi. Ce discuție să aștepți asupra legilor instrucției de la nisce Camere, în cari afacerea Hallier, stornarea celor 13 milioane, și atâtea altele, aū trecut în câte un sfert de oră pe furiș ?

De astă dată, măsurile cele mai strașnice aū fost luate, pentru ca nimic să nu transpire din ceea ce se proiecta, pentru ca să se facă imposibilă orī-ce discuție prealabilă.

În 1898, proiectul liberal asupra învățămîntului secundar și superior fusese publicat cu o lună înainte de deschiderea Camerilor, și supus celei mai largi discuții în public, de care s'a profitat pentru îmbunătățirea lui ; iar în Camere, el a fost debătut timp de patru luni. În 1899, cu toată scurtimea timpului, și cu toate că unele împrejurări aū împedecat publicarea mai din vreme a proiectului asupra învățămîntului profesional, s'a căutat totuși a se provoca cea mai întinsă discuție asupra lui.

D. Ionescu are altă sistemă. D-sa nu consultă nici chiar consiliul permanent saū consiliul general, și se ascunde cu îngrijire de ochii indiscreți ai tuturor. Proiectul său abia a fost cunoscut de

câți-va inspectori și șefi de serviciu, căroră însă li s'a recomandat a nu divulga nimic dintr'insul. El a fost depus la finele sesiunii, cu intenția hotărâtă de a-l face se treacă în două-trei zile, de oarece se pare că proiectul de buget al ministerului este deja alcătuit pe baza lui. Se mai spune cum că s'ar fi imprimat într'un numer mic de exemplare, pentru a împedica cât mai mult divulgarea lui.

Așa fiind, este sigur că aceste articole nici nu vor fi terminate, când proiectul va fi deja trecut prin Camere și promulgat.

Eū însă nu me preocup de formalitatea vană a trecerei lui prin Camerele d lui Ionescu. Scopul meu este de a lumina pe cei cari se interesează de o chestie așa de vitală. Articolele de față vor fi documente cari vor fi utile la vremea lor.

* * *

Maī 'nainte de a intra în discuția proiectului însuși, se caut a pune în evidență serioșitatea ce pune d. Ionescu, când se apucă a produce o perturbare așa de colosală ca aceea a resturnărei unei întregi sisteme de legislație, așa de delicată și de complicată ca aceea a școlilor.

În Noembrie 1892, luam parte în comisia pe care o convocăse d-sa la minister, pentru a discuta proiectul său de

lege asupra învățămîntului primar, pe care, fie și în trecut, a mărturisit atunci că fusese alcătuit de d. Virgiliu Arion. În ultima ședință a comisiei, d-sa ne-a anunțat că *peste două săptămâni* ne va chema din nou, pentru a ne supune și proiectul asupra învățămîntului secundar și superior, pe care nici nu-l începuse încă ! D-sa își închipuia că un asemenea proiect se poate înjgheba în două săptămâni, ca o broșură unguerească !

E adevărat că, după ce s'a pus la lucru, a vădut că nu merge așa de lesne. De aceea, aș trecut, nu două săptămâni, ci trei ani, până ce să vadă lumina faimosul său proiect. Dar se vede că pentru dînsul nu a mai găsit un amic priceput și modest, care să consimtă a pune munca și a-l lăsa d-sale cinstea, și de aceea proiectul său din 4 Octombrie 1895 este așa de plin de lacune, de obscurități, de contradicții, de lucruri rău studiate și rău exprimate.

Cu proiectul de alaltă-eri, se pune și mai bine în evidență maniera conservatoare de a se confecționa legile. Dovezile sunt nenumărate, dar eu voi cita una singură.

În ziarul oficios *La Roumanie*, care a apărut în seara de Joi 9 Martie, s'a început publicarea expunerii de motive a proiectului care ne ocupă.

Mai întâi, s'ar cuveni să ne întrebăm până la ce punct este cuviincios a se

da publicităţii un asemenea document, înainte de a se fi semnat decretul regal care-î dă valoare. Dar să trecem.

În expunerea de motive dată de *Roumanie* se citeşte textual :

«Legea din 1899 asupra învăţămîntului profesional,.... *trebuie să fie desfiinţată*. Odată ce legea din 1899 se desfiinţa, trebuia fără îndoială să se pună din nou în vigoare legea asupra învăţămîntului profesional care exista înaintea celei din 1899. Prin urmare, şcolile de agricultură, *de comerţ* şi de arte şi meserii vor trece la ministerul de agricultură, comerţ şi industrie, unde se află la locul lor ; ele vor trece *cu organizarea pe care o aveau înainte de a fi alăturate la ministerul de instrucţiune publică* : este însă bine înţeles că ministrul le va aduce îmbunătăţiri, dacă va crede necesar».

Aşa dar, Joi seara la 9 Martie, proiectul d-lui Ionescu cuprindea desfiinţarea pură şi simplă a întregii legi din 1899, şi întoarcerea la legea d-lui Carp din 1893. Lucrul acesta este citit şi repetat de mai multe ori, cu insistenţă şi cu amănunte, ba încă cu lămurirea că îmbunătăţirile ce ar fi de adus şcolilor profesionale, le va aduce ministerul domeniilor, dacă va crede necesar.

Mai clar de cât aşa se poate ? Şi nu m'am mirat de loc când am citit acestea în expunerea d-lui Ionescu. Mi-am adus aminte de rodomontadele d-sale de anul trecut, când declara în Cameră că par-

tidul conservator va desființa pur și simplu legea din 1899.

Ce se întâmplă însă ? Luni, la 13 Martie, adică la patru zile după publicarea făcută în *La Roumanie*, se distribuie la Cameră proiectul, în a cărui expunere de motive citesc :

«Legea învățămîntului profesional din 1899,.. *trebuie modificată*. Vom trece la ministerul agriculturii, comerțului și industriei, unde se găsesc la locul lor, școalele de agricultură și școalele de meserii, *cu organizația pe care le-o dăm prin acest proiect de lege*, rămîind, bine înțeles, ca ministerul respectiv să le îmbunătățească dacă va crede necesar».

Așa dar, în patru zile, gândurile legislatorului conservator se schimbaseră cu desăvîrșire, și împreună cu ele și întreaga lege. De unde Joi legea din 1899, nu merita de cât gheena focului, Luni îi este de ajuns o modificare. Joi, școlile de comerț treceau la domenii, împreună cu cele de meserii și de agricultură ; Luni, ele rămân la instrucție. Dar ce e mai mult : Joi școlile de agricultură și de meserii treceau la domenii cu organizarea lor din 1893 : iar după schimbarea gândurilor, se renunță la această organizare, și li se alcătuesce alta nouă, *numai în patru zile*.

Dacă o lege concepută și alcătuită în asemenea condiții este alt-ceva de cât o glumă fără rost, trebuie să ne facem o ciudată idee de chipul cum înțelege partidul conservator serioșitatea în con-

fecționarea legilor. A veni cine-va să răstoarne o situație de fapt, care, de bine, de rău, era fructul unei munci îndelungate și conștiincioase, pentru a-i substitui o pretinsă lege, ticluită în patru dule, fără nici un studiu, fără nici un șir în idei, cu articole de umplură făcute în pripă pentru a umplea goluri, este o faptă de care, dacă ar fi o dreptate pentru cei mari, aș trebuit să poarte grea răspundere cel care se face vinovat de dânsa.

În asemenea condiții, să nu se mire nimeni de enormitățile ce vom descoperi în proiect, nici de neglijențele de redacție care se găsesc cu gramada. Citez, la întâmplare art. 18 din legea organizării ministerului, care, așa cum este redigat, nu are absolut nici un sens.

* * *

Expunerea de motive voeste să justifice stornarea întregii legislații școlare, prin trebuința ce ar fi de a se stabili într'însa o unitate de concepție. «Gvernul de la 1892, țice ea, a fost nevoit să împartă reforma în mai multe legi, în loc de a presinta una sigură de o dată, ceea-ce nu a fost bine, din punctul de vedere al unităței de concepție; ceea-ce n'a putut face la început, este bine să facă astă-dî».

Pentru a se raționa ast-fel, ar fi trebuit să se demonstreze mai întâi că legislația actuală este lipsită de unitate;

cu alte cuvinte, că este incompatibilitate între organizările date diverselor ei părți. Această demonstrație nu s'a făcut, și nici nu se poate face.

Părțile principale ale edificiului constau din legea învățămîntului primar și normal-primar, din 1896, din legea învățămîntului secundar din 1898, și din legea învățămîntului profesional 1899. Legea organizării ministerului din 1892 privește un organism care este exterior școlii; și dacă ar fi o nepotrivire între ea și partea principală a legislației, s'ar înțelege a se modifica partea accesorie, pentru a se pune de acord cu cea principală, iar nu aceasta din urmă. Dar această nepotrivire nici nu există, de vreme ce nu are nimic a face organizarea generală a învățămîntului cu legea de pretinsă organizare a ministerului din 1892, care nu este în fond de cît o înșirare de numiri de biurouri și de condiții pentru numirea în funcțiile administrației centrale.

Cum că nu aci a fost nevoia de a se produce perturbația ce se pregătește, dovada este că modificările ce se propun în legea din 1892, după chiar înărturisirea *expunerei de motive*, sunt de ordine cu totul secundară.

Să fi fost dar legea din 1893, asupra seminarelor care să nu fi intrat în unitatea de concepție dorită de d. Ionescu? Dar această lege nu are de cît 9 articole și privește numai pe 4 școli, și

nelipsita ei enumerare între legile conservatoare asupra instrucției nu are alt scop de cât de a lungi lista.

Să se fi modificat aceste 9 articole, dacă era trebuință; dar nu pentru ele să se desființeze cele trei legi principale, cari nu se pot preface în patru ȳile de cât numai de oameni cari nici nu-și dau seamă de însemnătatea lucrurilor cu cari se joacă.

Rămâne dar vorba numai despre cele trei legi principale. Dar acestea sunt isvorite câte trele din o aceeași ordine de idei, și desfid pe d. Ionescu să găsească cea mai mică greutate în funcționarea lor simultaneă. Tocmai din contra, d-lui este acela care s'a ridicat contra trecerii școlilor de la ministerul de domenii la cel de instrucție, pentru că unitatea de concepție o găsea că merge prea departe.

Partidul liberal, când a pus la 1886 bazele reformei învățămintului, a avut un plan bine hotărit, de o perfectă unitate, rațional, potrivit trebuințelor țării și studiat până în detaliile sale. Aceasta este așa de adevărat, în cât de atunci chiar adversarii lui, și în prima linie d. Ionescu însuși, nu au putut nimic întreprinde în această direcție, fără a se inspira de la dinsul, și fără a face de la el mari și numeroase împrumuturi.

Revenind la putere în 1895, prima grijă a partidului liberal a fost să reia

opera intreruptă la 1888, și să o continue cu nestrămutată stăruință până la deplina ei desevêșire. Opera sa legislativă din 1896, 1898 și 1899 nu este de cât realizarea planului tras în 1886, cu singurele modificări indicate de schimbările în nevoile țerei în acei 10 ani trecuți după 1888, sau de o studiere mai amănunțită a lucrurilor.

Opera liberală nu este dar o lucrare de inspirație moment+nă, nici o ticluire grăbită făcută în două săptămâni sau în patru zile, cu scopul unîc de a-și atribui meritul sec de a se numi reformatorul învețămîntului național. Ea este fructul unei munci îndelungate, care nu s'a ferit a utiliza toate elementele ce-î puteau servi pentru a ajunge la o soluție bună, chiar când ele veniau de la adversari.

De aceea unitatea de concepție nu lipsește din opera școlară a partidului liberal. Va putea d. Ionescu să caute multă vreme să dovedească contrarul; va putea la nevoie să-și inventeze dovețile, cu cunoscuta sa măestrie. Silințele sale vor putea face efect într'o oare-care sferă, dar nu vor avea nici o valoare în ochii oamenilor serioși și cunoscători în materie.

Ceea ce caută însă d. Ionescu, nu este de a stabili *unitatea de concepție*, ci *unitatea de concepție conservatoare*. *Expunerea sa de motive* este destul de clară. Ea vorbește despre legislatorul de la

1892 și despre concepția lui, iar nu de o unitate de concepție nepersonală. Ea nici nu pomenesce despre legile din 1896, 1898 și 1899, ca trebuind să compteze drept ceva ca expresie a unor trebuințe reale și a voinței țerii exprimată în mod conscient. Ea voesce a face o legislație școlară care să poarte eticheta conservatoare, și nimic alt-ceva.

De alt-fel, cu ce curagiū poate vorbi de unitate de concepție un om care chiar prin proiectul ce presintă acum, dă cea mai evidentă dovadă de o complectă incoherență în această chestie ?

Expunerea de motive spune că dacă unitatea de concepție ce dorește nu s'a realizat la 1892, cauza este că guvernul conservator nu a presintat atunci un singur proiect de lege pentru întreaga reformă, ci mai multe.

S'ar înțelege un asemenea argument, dacă diversele legi și proiecte făcute de dinsul ar fi fost opera mai multor persoane deosebite, între cari nu ar fi fost o perfectă unitate de vederi.

Dar când toate acelea aū fost făcute de unul și același om, de d. Ionescu, ce ideie trebuie să ne facem despre consistența convingerilor sale, despre șirul seū în idei, despre serioșitatea spiritului seū, dacă legea sa din 1893 nu se potrivește în idei cu cea din 1892, iar proiectul din 1895 cu nimic din ce făcuse d-sa mai nainte ?

Când cine-va întreprinde o reformă

trebuie să scie ce vrea. În 1892, când a prezentat prima sa lege, d. Ionescu trebuia să scie clar unde vrea să ajungă, și să tindă acolo, și numai acolo, în toate lucrările sale ulterioare.

Expunerea de motive ne spune că nu a făcut așa; atât mai rău pentru d-sa. Asta dovedește că nu a avut o concepție unitară a reformei, ci a lucrat în fiecare zi după inspirația momentului, și fără nici un plan.

Dar aceasta se dovedește în modul cel mai complet, chiar în afară de *Expunerea de motive*, prin însuși proiectul depus la 13 Martie. Să se compare acest proiect cu ideile realizate, sau numai exprimate de d. Ionescu până la 1895, și să-și facă idee fie-care despre ce minunat lucru este unitatea de concepție, așa cum o înțelege d-sa.

Ca să nu citez de cât câte-va exemple, la 1895 d-sa organizează gimnasiile; la 1900 le suprimă de tot. La 1895, dă liceelor 8 clase; la 1900, le reduce la 7. La 1895 adoptă plata profesorilor secundari pe unități de 4 ore, acum voește a-i plăti în mod uniform. La 1893 organizează seminariile inferioare, acum le desființează. La 1893 organizează școlile normale de institutori, acum le desființează. La 1895 propune înființarea docenților; acum îi desființează. Cât pentru învățământul profesional, la 1895 d-sa nici nu are cunoștința de dînsul, iar acum se ocupă a-l desorganisa.

Dacă aceasta înțeleg conservatorii prin cuvintele *unitate de concepție*, recunosc că ea lipsește cu totul din legislația școlară a liberalilor. În aceasta, ca și în multe altele, nici o comparație nu se poate stabili între cele două partide.

Din norocire pentru noi, toată lumea dă cuvintelor sensul pe care li-l dăm noi; iar ceea-ce ne presintă ađi d. Ionescu, toată lumea o va considera ca o dovadă pipăită de o incoherență, de o desordine intelectuală, cum rare ori s'a veđut.

*
* * *

O lege alcătuită în patru zile, cu o neglijență și cu o lipsă de cugetare ca aceea care s'a pus la confecționarea proiectului d-lui D. G. Ionescu, nici nu ar merita să fie discutată. Ea ar fi o dovadă mai mult de serioșitatea oamenilor cari ilustrează partidul conservator, și atâta tot.

Din nenorocire, această lege este destinată să agraveze încă și mai mult chaosul produs în învățămînt, în urma scenelor din strada Enei. Pe lângă aceasta, chestiile școlare aű păcatul de a fi destul de complexe, și în genere puțin cunoscute. Așa fiind, este trebuința ca cine-va să lucreze continuű pentru a lumina opinia publică; pe de o parte, pentru motivul de ordine curat morală, ca să fie bine stabilite responsabilitățile pentru desordinele ce vor urma; iar pe de alta, pentru a facilita repararea răului, atunci

când vor fi în sfârșit ispășite păcatele pe care le plătim de un an încoace.

Schimbarea legii de organizare a Ministerului.

Coasa d-lui Ionescu cade mai întâi asupra legii, făcută chiar de d-sa, a organizării ministerului. Sunt opt ani de când a făcut-o, și convingerile d-lui Ionescu nu au durată așa de lungă. Nu mă mir dar că-și exercită acum facultățile sale destructive asupra propriei sale opere, fie măcar prin mutarea câtor-va funcționari inferiori dintr'o cameră în alta, după cum face.

Cu toate acestea, era aci de făcut ceva, un lucru pe care d. Ionescu nu l'a înțeles la 1892, și ved că nu l'a înțeles nici acum, după cinci ani de experiență ministerială.

Defectul capital al organizației ministerului de instrucție este că într'insul nimic nu se poate face fără amestecul ministrului, sau cel puțin al secretarului general.

Defectul aceasta putea să nu fie prea simțit în alte vremi, când toate afacerile ministerului se puteau coprinde în două-trei dosare. Dar ați, el constituie una din cele mai vaste și mai complicate din administrațiile noastre.

Pe lângă acestea, atât ministrul cât și secretarul general, sunt oameni politici, de multe ori străini de chestiile școlare, în orî-ce cas nestabilă.

Resultă de aci, pe de o parte, ca afacerile școlare sunt la discreția a doi oameni cari, din necompetență, pot lua măsurile cele mai nechibzuite; iar pe de alta, că nu este un șir, un spirit de continuitate în ceea ce se lucrează.

Afară de acestea, școala suferă, pentru că nu se poate da toată îngrijirea cuvenită detaliilor cari, mai mult de cât în alte administrații, sunt de o importanță capitală în administrația școlară, care se ramifică până la infinit.

Pentru aceste motive, proiectul d-lui Sturdza din 1886 prevedea, ca organe principale ale administrației școlare, patru directori ai învățămîntului, cari făceau parte de drept din consiliul de instrucție; iar acest consiliu trebuia să-și dea avisul asupra proiectelor de legi și de regulamente, asupra programelor și cărților didactice, asupra tuturor măsurilor generale privitoare la instrucție, și în genere ori de câte ori ministrul ar fi crezut de cuviință.

În intenția autorului proiectului, directorii trebuia să aibă în mână administrația școlară, în limitele legilor și regulamentelor; să ia ei de la sine toate măsurile necesare pentru esacta aplicare a lor; să observe rezultatele, să caute mijloacele de îndreptare, și să facă propunerile de îmbunătățiri în legislație și în regulamentare, pe cari experiența lor continuă li le-ar fi arătat ca necesare. Ei trebuia să mențină neîntrerupt contac-

tul de aproape între administrația centrală și diversele școli, să stabilească și să întrețină între dinsele un continuu schimb de vederi, să provoace să încurajeze și să utilizeze inițiativa individuală.

Consiliul de instrucție era organul destinat a asigura unitatea de vederi între diversele direcții, a armoniza sistemele tuturor, a menține continuitatea unei tradiții și perfecționarea ei cu timpul.

Cât pentru ministru, rolul lui era de a reuni în mâinile sale vastul sistem de mijloace de acțiune care i se asigurau ast-fel, de a face dintr'insele un tot organic, și, mai presus de toate, de a usa de dreptul său de inițiativă, susținută și luminată prin concursul unor oameni îmbătrâniți în serviciul școlii. El avea să dea direcția generală, să fie purtătorul cuvântului în numele școlii, apărătorul ei în sfaturile țării.

Aceasta era concepția proiectului din 1886: concepție rațională, pentru că utiliza munca tuturor în modul cel mai producător; concepție democratică, pentru că într'insa cel mai modest membru al corpului didactic putea să aibă părțica sa de acțiune în mersul întregului organism.

D. Ionescu concepe în alt mod lucrurile. D-sa nu crede că ministerul trebuie să fie un mănunchi bine armonizat de inteligențe și de voințe. Pentru d-sa, el

trebuie să fie o mașină, compusă din roate și roțițe, îmbucate unele într'altel, hodorogind sub impulsia mai mult sau mai puțin energică și clar veștoare a unu mașinist de ocașie, și strivind sub dinții lor orice inițiativă individuală, orice încercare de a eși din făgașele bătute. Pentru d-sa, a administra însemnează a da porunci, cari să se strecoare și să se risipească din direcție în direcție, din biroū în biroū, până la complectă dispariție, ca apa cascadelor ce cad prea de sus, și din care nimic nu se mai regășesece la piciorul muntelui.

Jată pentru ce ceea-ce d. Ionescu numesce legea sa de organizare, nu a fost de cât un lung catalog de numiri de birouri, etichetate și numerotate, ca nisce păseri împăiate, tot așa de lipsite de vitalitate și de voință inteligentă și activă ca și dinsele.

D-sa a gășit proiectul din 1886; a veșut în el că se vorbesce de directori și de consiliū de instrucție; și precum a luat dintr'insul și alte lucruri ce i-au convenit, a luat și pe acestea, și le-a trecut în legea sa. D-sa însă nu a avut puterea lui Pygmalion, de a însufleși făptura sa, pentru că și aci, ca și în altel, d-sa a veșut cuvintele, dar nu a înțeles cugetul care le da viață și putere.

Pentru d-sa, directorii nu sunt altceva de cât foști șefi de secție, ornați

cu un nume mai frumos, pretest pentru a fi plătiți mai scump și pentru a avea și câte un sub-director ; însă acțiunea lor, inițiativa lor, nu au mai mult loc în legea din 1892 de cât aceea a șefilor de secție de acum 30 de ani.

Cât pentru consiliul de instrucție din proiectul de la 1886, el a fost înlocuit cu consiliul permanent, care este redus la rolul de simplă instanță judecătorească, fără cea mai mică influență asupra mersului școalelor. Mă și mir ce justifică numirea lui de *Consiliu*, de vreme ce ministru nu este obligat a-l consulta în nimic serios. Insuși proiectul de lege de care mă ocup aci este, poate, necunoscut și până ađi consiliului permanent.

Legea asupra seminariilor.

Nu mă voiŭ ocupa de cele trei articole din proiect cari se ocupă de seminarii, de cât pentru a releva unã din nenumăratele probe de neconsecință de cari este el plin.

Nu sunt încă 7 ani împliniți de când s'a promulgat legea prin care d. Ionescu organisa învețămîntul seminarial. Atunci d-sa prevedea existența de o cam dată a două seminarii de curs inferior : unul la Roman și altul la Curtea-de-Argeș. Pentru mai târđiŭ, d-sa compta dar ca acest număr să crească, după cum în-dată a și fost, căci seminariul din Râmnicul-Vâlcei nici odată nu a încetat de a exista.

Cu toate acestea, în aceeași lege din 1893, d. Ionescu spunea că, pentru a fi admis în seminarul superior, nu era indispensabil să fi absolvit cine-va pe cel inferior, de vreme ce se prevedea că se pot admite acolo și absolvenții unui curs secundar oare-care.

Dacă era așa, care mai era utilitatea seminarelor inferioare, când țara era plină de gimnasilor și licee, pe care însuși d. Ionescu le înmulțea neconținut ?

În proiectul de acum, d. Ionescu se pare că s'a convins că seminarele inferioare se pot suprima ; dar lucru bizar ! nu le desființează de cât atunci când se vor fi înființat școlile primare superioare, cari și ele vor veni încet-încet să înlocuiască actualele gimnasilor.

Însă, gimnasilor și licee sunt ađi destule, și gimnasiile nu vor putea dispărea de cât în 1904. Atunci dar pentru ce să nu să suprimă chiar de acum seminarele inferioare ? Recrutarea efectivului seminarelor superioare este asigurată chiar de acum, din liceele și gimnasiile existente. Pentru ce să se aștepte înființarea școlilor primare superioare ? Să fie că d. Ionescu crede că viitorii absolvenți ai acestor școli vor fi mai în măsură de a urma seminarul superior de cât absolvenții cursului secundar inferior ?

Ori-cum s'ar răspunde la aceste întrebări, și independent de chestia dacă organizarea actuală a seminarului superior mai poate rămânea aceeași, cu noul

mod de recrutare ce i se impune acum, înscriem și această dovadă de *unitatea de concepție*, a d-lui Ionescu, în una și aceeași materie, la 1893 și 1900.

Desființarea treptată a învățătorilor și institutorilor bărbați.

Din legea învățămîntului primar, 30 articole sunt schimbate sau desființate.

Una din principalele modificări ce se fac, este aceea a înlocuirii unei mari părți din învățători și institutori prin învățătoare și institutoare, chiar în școalele de băeți.

Așa, în art. 26 se prevede că pentru locurile al doilea, al treilea și al patrulea de învățători se vor preferi femeile, și se suprimă dispoziția care dicea că în școalele mixte cu un singur învățător, acesta va trebui să fie bărbat. Prin art. 31, se prescrie că pentru clasele I și II urbane de băeți se vor preferi institutoarele, și numai în cas de lipsă se vor lua institutori. Se suprimă restricția că școalele mixte vor avea numai primele două clase; și cum articolul, așa cum se modifică, nu spune nimic în privința sexului institutorilor acestor școli, urmează că se vor putea numi în ele tot femei, chiar la clasele III și IV. Se suprimă și dispoziția că în școalele de băeți și în cele mixte direcția școlii o va avea un institutor, așa că ea se va putea da și unei institutoare.

Expunerea de motive accentuează toate

aceste modificări, și se feliită de ele ca de un progres, pe când legiutorul din 1896, care fusese om practic, care știa cum merg lucrurile în realitatea lor și care se ferise de a face ideologie pe socoteala țerii, este tratat de retrograd, pentru că hotărise ca în școlile rurale cu un singur institutor, acesta să fie bărbat.

Oamenii serioși, cari cunosc împrejurările proprii țerii noastre, precum și rezultatul experienței de la 1893, vor lăsa pe d. Ionescu să se complacă în adorația sa de sineși, dar vor relega în domeniul fantasiei concepțiile d-sale.

Este ușor să dici că femeile sunt mai bune educătoare de cât bărbații ; dar un legiutor serios trebuie să se mai preocupe și de chestia dacă, la noi în țară, cu obiceiurile noastre, cu împrejurările noastre, atâta ajunge pentru a se pune soarta întregului învețămînt, a cărui basă este cel primar, în mâna unor fete tinere, cari nu vor fi în stare a face față greutăților ce vor întîmpina în cale.

D-lui Ionescu îi scapă din vedere o observație, care are însemnătatea ei ; anume, că învețămîntul primar al băeților nu este încredințat femeilor de cât în America și în Anglia. În Germania, ele formează excepția, și merită atențiune împrejurarea că o institutoare nu este menținută în învețămînt de cât până la căsătorie ; odată căsătorită, ea trebuie să iasă din corpul didactic. În cele-alte țeri

europene, și în special în acele care se apropie mai mult de a noastră prin temperamentul populației și prin deprinderi, nicăeri nu se urmează sistemul ce d. Ionescu voește să ne impună.

Explicația ne-o dă propria noastră experiență.

D. Ionescu introdusese, la 1893, pe femei ca institutoare în primele două clase de băieți, și această dispoziție a fost menținută de d. Poni. Inspectorii și revisorii, precum și toți cei care urmăresc de aproape afacerile școlare, vor putea spune d-lui Ionescu cu cât clasele de băieți ținute de institutoare sunt inferioare celor ținute de institutori. Acesta este un fapt cert, a cărui explicație stă în mare parte în aceea că institutoarele nu au energia necesară pentru a domina temperamentul turbulent al băieților noștri, chiar până la vîrsta de 9 ani, pe lângă alte cauze, pe care ar fi prea lung a le expune aci.

Acesta este faptul brutal, înaintea căruia nu are nici un preț afirmarea d-lui Ionescu că femeile sunt mai bune educatoare de cât bărbații. Chiar dacă așa este, această superioritate a femeilor este cu prisos compensată prin aceea că la noi femeia are să lupte cu greutate ne-comparabil mai mari de cât în Anglia și în America

Acolo lumea toată este deprinsă a recunoaște autoritatea femeii în împrejurări în care la noi ea întîmpină galante-

rie, dar nu ascultare. Pe lângă acestea, pe terenul școlar, în Anglia și în America, învățătorul, fie bărbat, fie femeie, este asigurat de concursul grăbit și binevoitor al tuturor, particulari și autorități. Tot așa este la noi ?

Am dis, și repet, fără teamă de a mi se putea dovedi contrariul, că în școlile urbane de băeți, clasele ținute de femei nu sunt superioare celor ținute de bărbați, ci din contră. Las să se judece ce va fi, când tot nisce tinere de 18 până la 20 de ani vor fi însărcinate și cu clasele III și IV, unde vor avea școlări până la 14 ani, și care va fi autoritatea lor.

În școlile rurale însă, substituirea aproape pe toată linia a învățătoarelor în locul învățătorilor va fi un adevărat dezastru. Când se știu condițiile în care este pus învățătorul sătesc ; când se știe că el are a lupta contra lumii întregi care-l încongiură : primar, notar, sătenii, cârciumar, de multe ori preotul și proprietarul ; când se știu condițiile grele de viață, izolarea, lipsa de sprijin în care se află el, este o aberație fără seamăn a pretinde ca o biată fată, născută și crescută la oraș, nedeprinsă cu traiul de la țară, aruncată într'un sat depărtat, la discreția unor necunoscuți, în cea mai mare parte adversarii din instinct ai școlii, mai tot-d'a-una oameni de o cultură rudimentară, învățați a nu respecta de cât forța ; este o aberație, ăic, a pretinde că va putea ea să lupte singură, pentru

a face să se respecte obligativitatea învățămîntului, să facă să se aplice amendele școlare, să oblige pe primar a procura școlii cele necesare, să facă recensămîntul copiilor în vîrstă de școală, și să împlinească toate cele-l'alte îndatoriri ale unui învățator. Nu insist și asupra altor considerații, de natură foarte gravă, mai ales când este vorba de școală.

În asemenea împrejurări, chiar femeia anglo-saxonă, cu toată energia ei naturală, dezvoltată încă prin educația proprie națiunii ei, ar fi pusă în imposibilitate de a răspunde chemărei ei, și sunt siguri că Englezii și Americanii, oameni cari nu se iaș după vorbe goale, s'ar grăbi să adopte tot sistemul, urmat de când lumea la noi, al învățătorilor bărbați.

Toate acestea nu sunt vorbe în vînt, aforisme luate de prin cărți, ca frasa din Expunerea de motive ; sunt lucruri cunoscute de toată lumea, vedute și suferite de noi de ani întregi. Căci învățătoare sătesci avem și ađi, și toată lumea, afară de d. Ionescu, scie ce sunt școlile cari sunt pe mîna lor.

Sper și cred că nu va fi tot-d'a-una așa, și că va veni și la noi vremea când femeile să poată utiliza cu ușurință în folosul școlii aptitudinile lor naturale. Dar ađi, când postul de învățator este un post de luptător înainte de a fi un post de educator, este a ne îmbeta cu vorbe, când se pretinde a se impune

unor femei o sarcină pe care mulți bărbați nu o pot duce.

Locul și timpul de care dispun nu-mi permit să cercetez chestia pe toate fețele ei, să insist asupra imposibilității materiale în care este femeia de a mai răspunde de bunul mers al unei școale pusă sub conducerea ei, atunci când sarcinile căsătoriei și ale maternității vin să se mai adauge peste acele de învețătoare. Inșă pentru cei cari sunt familiarisați cu dinsa, chestia este deja clarificată, chiar fără explicațiile mele.

Cum se face dar că singur d. Ionescu nu o cunoaște, de și a fost cinci ani ministru de instrucție, și de și are pretenția de a legifera singur asupra ei ?

Eū cred inșă că ignoranța d-lui Ionescu este mai mult aparentă. Când voiū face apropiere mai jos între măsura ce discut acum și alte mesurī ce propune d-sa, vom vedea că adevăratul gând al d-lui Ionescu este cu totul altul de cât de a face, față de femeī, «un act de dreptate socială».

Pentru acum, pot să afirm că unul din principalele motive nemărturisite ale înlocuirii învețătorilor prin învețătoare, este că d. Ionescu consideră pe cei d'intăiū ca periculoși pentru societate, ca unii ce ar fi câștigați în mare parte doctrinelor socialiste; d-sa pune foc moriī, ca să ardă șoariciī.

Acest mod expeditiv de a rezolva o dificultate nu este de loc în desacord cu

superficialitatea d-lui Ionescu în toate chestiile serioase. Nici o dată nu am vedut eșind din mâna d-sale o lucrare bine și adânc cugetată, care să îmbrățișeze toate datele problemei, să-î caute cauzele depărtate și remediile radicale. Medicul înțelept și consciencios nu se mulțumesc cu cercetarea manifestațiilor exterioare ale boalei ; el caută cauza ei intimă ; pe aceea cearcă să o facă să dispară, pentru ca boala apoi să dispară de sine. D. Ionescu preferă să se uite numai la suprafață, și să dea soluții grăbite și nechibzuite, cari lovesc aiurea de cât unde vrea d-sa.

Maî întâi, un om serios ar fi căutat să se convingă dacă acuzarea de socialism, aruncată întregului corp învețator, este meritată ori nu. De făcea așa, ar fi vedut că este aci maî multă sperietură de cât realitate.

Eū nu ȃic că printre învețatori nu ar fi unii pe cari să-î fi tentat nisce teorii utopiste și în mare parte neînțelese de dinșii. Dar să nu uităm că corpul învețatorilor numeră peste 4500 membri. Ce ar fi de mirare dacă dintre atăția s'ar găsi câți-va cari să cugete ast-fel de cât marea majoritate ?

Dar dacă printre învețatori se găsesc socialiști, care este corpul, chiar mai puțin numeros și maî instruit, de alte specialități, în care să nu se constate existența acestei anomalii ? Sunt socialiști printre medici, ingineri, profesori se-

cundari și superiori, magistrați, funcționari de tot felul, proprietari. Este acesta un motiv pentru a se dice că întregul corp al medicilor, inginerilor, etc., este infeudat ideilor socialiste? Se cuvine ca pentru acest motiv să se caute a se distruge întreaga corporație a funcționarilor, a proprietarilor?

Convingerea mea este că corpul învețătorilor, în proporție cu numărul lui, este relativ mai puțin atins de ideile subversive de cât alte corpuri, cari cu toate acestea nu deșteaptă temerile nimenui. Sciū că acum doi ani, când cu turburările agrarii, cercetările cele mai severe nu aū putut dovedi conivența de cât a vre-o patru învețători în patru județe. Mai mulți alții cari fuseseră acușați, unii chiar arestați, s'a dovedit că nu erau de cât victima vrăjmășiilor locale, cari sciū că aū un mijloc comod de a se exercita, prin acușații ce găsesc prea adese-ori credemint. Imi mai aduc aminte de protestările indignate a o mulțime de învețători, de prin toate părțile țerei, cari se apărau cu vehemență de invinovățirea de socialism ce se aducea corpului lor. Se scie că socialistul se consideră ca un apostol, și ca atare el nu se leapadă în fața nimenui de credințele sale. Învețătorii cari se apărau de a fi socialiști, orī vorbiaū adevărul, orī, în cas contrar, nu erau periculoși, pentru că nu erau socialiști convinși.

În timpul celor două ani cât am condus

ministerul instrucției publice, am urmărit cu atenție această chestie, și am ajuns la convingerea că propaganda socialistă nu a atins de cât în mod sporadic pe un mic număr de învețători, în genere dintre cei mai puțin recomandabili prin calitățile lor de învețători. M'am mai convins că mulți dintr'înșii, cari trec drept socialiști, sunt în realitate oameni cari și-aă manifestat când-va superarea pe anumite persoane, iar nu contra întregii stări de lucruri esistente, ceea ce nu este tot-una.

În schimb însă, am avut odată a face cu o încercare de a se organiza printre învețători o vastă mișcare cu caracter resvrător; dar autorii acelei încercări nu aă fost socialiști, ci membri recunoscuți și mărturisiți ai partidului ordinei, cel puțin ai ordinei așa cum se înțelege în strada Enei. Dar tocmai în aceea împrejurare s'a dovedit că învețătorii sunt mai înțelepți de cât îi cred adversarii lor, căci, cu toate ademenirile și cu toate făgăduelile ce li s'aă făcut, încercarea de a-i resvrăti nu a reușit.

Este dar o dovadă de complectă lipsă de chibzuială de a se lua o măsură cu adeverat distrugătoare a școlii rurale, pe motivul neesistent că în orî-ce învețător s'ar afla un socialist.

*
* * *

De câți-va ani, a eșit moda de a se arunca acuzări colective contra unora din

corpurile cele mai însemnate din Stat. Se vede că nu sunt de ajuns învinuirile personale ce dîlnic ne aruncăm unii altora, pentru a ne satisface mania de denigrare care ne bântue; am început acum a opera în massă.

Intr'o vreme, cei puși pe seletă erau profesorii în genere; au fost apoi magistrații, militarii. Acum reprezentanții ordinii din strada Enei au imaginat să ia la rînd pe ingineri. Tot așa, oameni superficiali, deprinși a-și forma convingerile dintr'o frasă de diar sau dintr'o vorbă fără rost a cine scie cui, au înglobat întregul corp al învețătorilor în acușația de socialism.

Am afirmat, și repet și aci, că această acușație este în cea mai mare parte nemeritată. Dar și dacă în casuri isolate ea este justificată, este de datoria noastră, a acelor cari am fost, sau suntem chemați a conduce afacerile publice, să nu ne pierdem sângele rece, ci să esaminăm cu liniște și băgare de seamă care este cauza reului, și să căutăm a o înlătura, iar nu a distruge fără cercetare însăși instituția, precum face d. Ionescu.

În prima linie, este de vină modul cum a fost recrutat corpul învețătorilor.

Legea din 1864 nu cerea viitorilor învețători alte cunoștințe de cât acele ale cursului primar. Proiectul de lege din 1886 a cerut pentru prima oară absolvirea unei școli normale, ca condiție indispensabilă pentru a fi numit în-

vețător, și această dispoziție a și fost transformată în lege în 1893.

Cu toate acestea, d. Ionescu, autorul acestei legi, a găsit de cuviință că, chiar prin legea sa, să-și menajeze mijlocul de a introduce în învețămînt, cu titlu definitiv, mai multe sute de învețători suplینitori, cu o preparație de tot ne-suficientă pentru această carieră.

Pe lângă aceștia mai sunt astă-dî vre-o 1200 de suplینitori, dintre cari o mare parte nu posedă studii mai înaintate de cât acela al unei sau doue clase secundare.

Avem dar un mare număr de învețători reu preparați pentru cariera lor și cari din această cauză nu sunt învețetori de cât cu numele. Gândurile lor, sunt mereu îndreptate spre alte obiecte de cât școala, și educația lor cu totul imperfectă îi pune la dispoziția celui d'întăiu venit, care va avea curajul de a cerca să le bage în cap ori-ce absurditate.

De la 1893 încoace, recrutarea a început a se face în mod mai rațional, pentru că nu se mai numesc de cât normaliști. Acum însă reul a luat altă față.

Normaliștii învețetori sunt mai toți fii de sătenii, și ei sunt destinați să profeseze și să trăiască tot între sătenii. Era dar logic și necesar ca, în școala normală, să li se dea o educațiune potrivită și cu origina lor, și cu chemarea lor viitoare.

Ar fi trebuit ca școlile normale de învățători să fie adevărate școli țărănești, aședate la țară, organizate potrivit cu viața țărănească, păstrând și dezvoltând deprinderile și ocupațiile câmpenești la normalişti.

Guvernul liberal dinaintea de 1888 a înțeles acest lucru, și de aceea el a hotărît ca școlile normale de învățători să fie scoase de prin orașe și dotate cu terenuri întinse, pe cari normalişti să le lucreze cu mâinile lor, ca niște adeverați țărani. Atunci s'a hotărît mutarea școlii normale *Carol I* din București lângă Câmpu-lung, a celei din Iași la Copou, a celei din Bârlad în afară din oraș, și li s'a și procurat terenuri cari au mers până la 25 hectare pentru una.

Dar ideea aceasta nu a fost realizată. Școlile normale au fost în adevăr mutate la câmp, însă instalate în clădiri luxoase, dotate cu lumină electrică, cu mașini cu aburi și cu încălzire centrală; normalişti au fost îmbrăcați în uniformă, hrăniți ca la oraș și crescuți întocmai la fel cu fii burghezimei de prin licee; iar pământurile școlilor normale au rămas pretutindeni neîntrebuințate. S'a făcut dar din fiii de săteni niște tîrgoveți neisprăviți; și după ce li s'a dat deprinderea și gustul pentru viața de oraș, i-am trimis la țară cu 81 lei pe lună, ca să trăiască din nou viața țărănească, fără chip și fără speranță de a se mai întâlni vre-odată cu viață de rentier, pe

care le-o făcusem timp de cinci ani. Întors în satul lui, învețătorul va trăi într'o căsuță acoperită cu stuf, cu ferestre cât palma; se va hrăni cu legume, se va lumina cu un capăt de luminare, va perde orî-ce amintire din viața intelectuală, care i se reversa de pe catedră și din contactul dilnic cu orășenii; timpul când se lumina cu electricitate, când se încălzea cu calorifer, când locuia într'un palat, i se va părea că a fost un vis. Spiritul lui va fi primit în școală numai atâta aliment cât i trebuia ca să înțeleagă farmecul vieții intelectuale; dar întors la satul lui, el nu va mai avea nici un mijloc de a-și satisface trebuința de a-și ține mintea în activitate, pentru că singura lui lectură va fi *Monitorul* și circularele revisorului.

Așa fiind, să ne mai mirăm dacă spiritul acestor oameni va fi în neastâmpăr, și dacă ei vor primi fără multă alegere teoriile cari proclamă nedreptatea lucrurilor esistente!

Urmează însă de aci că situația nu mai are remediū, și că singurul leac este focul?

Sunt cu totul de altă părere.

Mai întâiū, este absurd ca, în vederea stării excepționale a unei părți, să se ia măsuri de esterminare în privința totului; și apoi, nu merită numele de om de stat acela care caută să desființeze o forță așa de mare, un instrument așa de puternic cum este corpul învețătoresc,

numai pentru că nu vrea, nu poate să nu are curagiul să-și impună greutatea de a cerceta cauzele unui rău, și de a urmări cu stăruință vindecarea lui.

Chestia aceasta, care s'ar putea numi chestia stării sufletesci a învățătorului, eu o consider ca una din cele mai grave din câte privesc învățămîntul, și de și cu totul absorbit de alte griji în timpul cât am fost în guvern, am căutat să iau oare-cari măsuri cari să ducă la o îmbunătățire. Știam bine că îmbunătățirea nu va veni repede, și că măsurile mele nu vor fi suficiente pentru a o aduce pe deplin ; dar voiam, pe de o parte, să fac a se înțelege ordinea de idei în care credeam că trebuie lucrat, și pe de alta, să experimentez oare-cum, în mod comparativ, diversele mijloace ce s'ar putea întrebuița.

De și cea mai mare parte din măsurile mele nu au primit de cât un început de execuție ; de și unele au fost deja desființate ; de și personalul harnic și devotat cu care mă ajutasem a fost înlocuit cu altul, care în mare parte a crezut nemerit a dărîma tot ce se făcuse, eu sunt pe deplin mulțumit de încercarea ce am făcut.

Am dispus ca normaliștii să facă în mod obligator lucrări practice de agricultură și horticultură pe terenul școlii, și am modificat programa învățămîntului agricol în aceste școli, făcînd dintr'insul un învățămînt efectiv și principal ; de aceea

am dat fie-cărei școli un maestru anume care să dirigă lucrările practice.

Am luat măsuri pentru ca școlile normale și învățătorii normaliști să se ocupe cu plantarea și înmulțirea de arbori, atât la școli, cât și prin sate.

Imi propuneam încă a modifica regulamentul școlilor normale, pentru a face din ele școli cât se poate mai rustice, în locul celor de ași.

Pentru învățători, am făcut început bibliotecilor rurale, instituție care în 10 ani nu cu multă cheltuială, putea să fie complectată într'un cadru modest, dar totuși foarte util.

Aceste măsuri deja puteau să dea rezultate apreciable după cât-va timp, mai ales dacă ași fi dispus și eu măcar de jumătate din sumele pe cari le-a cheltuit d. Ionescu în cei patru ani de minister ai sei, pentru cheltuieli de lux, dacă nu și mai rău, cum au fost mașinile și electricitatea de la Câmpu-lung. În ori-ce cas, ele au avut de efect a pune în discuție chestia educației normaliștilor, și a da impulsie creațiunei bibliotecelor rurale, chiar în afară de inițiativa Statului. Sunt ași o mulțime de învățători cari, din propria lor pornire, își dau multă osteneală pentru a forma și ei la școala lor asemenea bibliotecă.

E probabil că cei sceptici vor da din umeri, citind toate acestea. Scepticii poate vor fi și ei buni la ceva, dar nu pentru ca să utilizeze bunele calități ale

oamenilor, nici pentru a întreprinde ceva însemnat cu mijloace restrinse.

Eu aveam credința că învețătorul reprezintă o forță colosală, care dacă este desmormită și întrebuințată cum trebuie, poate realiza cele mai mari lucruri.

E adevărat că ceea-ce s'a obținut de la dînsul pînă acum este prea puțin. Dar cauza nu este numai el. Mai sunt și cauzele pe cari le-am înșirat aci mai sus. Dar mai presus de toate, este părăsirea complectă în care a fost lăsat învețătorul din partea celor cari puteau să aibă o acțiune morală asupra lui.

* * *

Nu contestez de loc sacrificiile bănești, cari s'au făcut și se fac cu dărnicie pentru școala rurală. Ar fi iarăși nedrept să nu recunosc tragerea de inimă cu care atîția oameni distinși s'aun preocupat de soarta învețătorului și de bunul mers al școlii rurale. Găsesc însă că mai toate aceste preocupări au avut de obiect starea materială, și mai de loc pe cea morală.

Să ne punem în locul învețătorului, din ziua când, eșind din școala normală se duce în satul unde are să profeseze. Din ziua aceea, ce relații mai are el cu mai marii lui? Numai acelea ale unui funcționar inferior cu superiorii lui: corespondență de serviciu, trimitere de state, primiri de leafă, ordine ca să aplice cutare măsură, din când în când

reprimande, pedepse, revisii grăbite. Nicî odată însă un consiliu, o vorbă bună, o recunoaştere bine voitoare a silinţelor ce-şi pune, un indemn spre mai bine, pe ici pe colo o modestă recompensă. Isolarea în care trăeşte el, mediul puţin cultivat care-l înconjoară, nevoile materiale, fac că pentru dînsul este o trebuinţă de prima ordine de a avea semne vedite că nu este părăsit pe lume, că şefii lui se interesează de dînsul, că urmăresc activitatea lui, şi o preţuesc când e bună, caută să-l ajute a o îndrepta când nu e bună. Este indispensabil ca inima lui să se poată încălzi la ideea că şefii lui, până la cel mai mare, îi sunt mai mult prieteni, de cât stăpâni aspri şi neîngăduitori.

Care din noi nu înţelege acest sentiment, care este cu atît mai natural, cu cât omul este pus într'o situaţie socială mai inferioară ?

Iată pentru ce m'am silit, atît de mult, să creez ocaziile de a se stabili relaţii cât mai strînse şi mai dese între învăţători şi organele de toate gradele ale ministerului, fără a escepta nici pe ministru însuşi. Doriam să se convingă orî-ce învăţător de realitatea şi de importanţa rolului său în societate, şi pentru aceasta mă folosiam de orî ce împrejurare pentru a le dovedi că ministerul preţueşte iniţiativa şi silinţele lor. Voiam să stabilesc între ei şi minister, oare-cum, raporturi de colaborare volun-

tară, iar nu numai de impunere cu autoritate. Speram ca cu timpul să se stabilească în mod durabil între învățători și minister relații de încredere, de prietenie, dacă s'ar fi putut chiar de simpatie. Sciam bine că prin aceasta măriam într'o mare proporție puterea de muncă a învățătorului, dezvoltam inițiativa lui, și făceam din el un colaborator inteligent și conscient de ce vrea, în loc de o simplă mașină, care să se misce numai după ordine.

Se înțelege că realizarea unui asemenea plan ar cere mulți ani de silințe continue în acelaș sens, și regret că nu mi a fost posibil ca, în timpul cât am condus ministerul, să-l fi putut mai bine ilustra prin practică, de cât pot acum să o fac prin aceste câte-va rinduri. Cu toate acestea, rezultatele ce am dobândit me umplu de mulțumire, și-mi dovedesc că vederile mele nu erau greșite.

Sunt mândru și fericit că am vedut pe învățători și pe institutori — căci în această privință nu este nici o deosebire între unii și alții — răspundând cu cea mai mare însuflețire la așteptările mele. Mi-ar fi imposibil să citez aci toate dovezile ce am avut de ușurința cu care ei au simțit impulsia și de avântul cu care au urmat-o. Mai că nu era și în care să nu am cunoștință de câte o idee bună emisă și pusă în practică, fie în mod izolat, fie colectiv. Serbarea zilei de 10 Maiu, introducerea de cultură ra-

ționale, excursiuni instructive cu școlarii, la cari une-ori se asociaă și țeranii, respândirea în tot modul a cunoștințelor igienice în populația rurală, totul dovedia dorința de a face bine, și priceperea de a-l face.

Intr'o ordine de idei mai ridicată, voi spune că o recompensă acordată unui învățător, care fusese inițiatorul unei societăți de ajutor mutual între săteni, a fost punctul de plecare a înființării de o mulțime alte societăți prospere analoge, sub indemnul învățătorilor. Pe aiurea, ei au întreprins să introducă și să popularizeze între țeranii cultura legumelor, care ați este numai în mâna streinilor. În unele județe, ei au organizat conferințe pentru vulgarizarea cunoștințelor utile, cari sunt urmate cu un interes nespus de către săteni.

Dar mai presus de toate acestea, un exemplu cunoscut de toți de ce se poate face, este ardoarea cu care și institutorii, și învățătorii au îmbrățișat instituția filantropică a cantinelor școlare. Ceea-ce s'a făcut pentru ele, într'un an și jumătate, este de necređut. Mii de copii au primit bine-facerile instituției, din care cauză frecuentarea școlară în unele părți a trecut peste îndoit; și aceasta, numai prin silințele învățătorilor și institutorilor, căci ministerul nu a putut să-i ajute mai cu nimic. Ce dovedă mai evidentă să poate da, că există între dânșii, și inițiativă, și energie,

și pricepere, și că trebuie numai să scie cine-va să utilizeze toate acestea, spre binele comun !

Și această forță, care trebuie, și poate să fie principalul mijloc de regenerare a clasei țărănești, d. Ionescu nu scie ce să facă cu dânsa, și voesce să o distrugă !

Să sperăm că nu-î va ajuta Dumnezeu.

Un eveniment important s'a întâmplat în ultimele 24 de ore : onor. d. Al. Bădărău, deputat, primar de Iași și fost profesor, a renunțat pentru câte-va ore la numeroasele și importantele sale ocupații, pentru a repeși în discuția legii instrucției buzduganul seǔ, sub forma unui raport. *In mânia sa pagână*, ca să-și facă ghioaga mai grea, d-sa a atârnat de dinsa toate tinichelele vechi, pe cari conservatorii le colecționează cu atâta îngrijire în arsenalul lor, pentru a le scoate la țile de grea cumpănă.

Acest atac juvenil nu mi-a slăbit inima. Mi-am făcut cruce, am rugat pe Dumnezeu să-mi dea și mie brațe viroase, și m'am hotărit să urmez lupta, chiar și contra d-lui Bădărău. Inșă, ca om de ordine ce este, sper că d-sa va bine-voi să-și aștepte cu modestie rîndul, căci doar nu va avea pretenția să-î dau d-sale locul întâiu în preocupările mele. Timpul acesta îl va putea utiliza cu folos, studiind legea la care este raportor și cercând să facă să domnească măcar între articolele ei buna înțelegere

pe care miniştrii omogeni nu reuşesc să o realizeze în declaraţiile lor.

Şi acum, să revenim la lucrurile serioase.

Restrîngerea învăţămîntului pentru săteni.

Când m'am ocupat de încercarea d-lui Ionescu de a înlocui pe învăţători prin înveţătoare, am spus că gândul d-sale era altul de cât acela de a face pentru femei «un act de dreptate socială». Ca să-l cunoaştem gândul, să cercetăm proiectul d-sale.

În legea sa din 1893, d. Ionescu crea trei categorii de învăţămînt primar.

În oraşe, copiii primiaŭ învăţămîntul primar complet.

La ţară, învăţămîntul primar complet se da numai în *şcolile primare superioare*, cari nu se înfiinţau de cât în satele unde şcoala era urmată de mai mult de 80 de copii; aceasta era excepţia. Regula erau *şcolile primare inferioare*, în cari erau mai puţin de 80 de copii, şi în cari se preda numai doue din trei părţi ale învăţămîntului primar.

Erau în fine şi *şcoalele de cătune*, în cari nu se da de cât o treime din învăţămîntul primar.

Anul trecut, aveam 3575 şcoli rurale, dintre cari numai în 632 s'ar fi putut da învăţămîntul primar complet, după concepţia d-lui Ionescu. Dar să nu uităm că, după evaluările făcute, pentru a se

putea primi în școală toți copiii de țărani, ar mai trebui înființate încă vre o 5000 de școli, cari mai toate vor fi din cele cu câte mai puțin de 80 de școlari, de oare-ce în toate satele cele mai mari s'au înființat deja școli, cari intră în numărul celor 632.

Așa dar, dintr'un total de vre-o 8500 școli, ar trebui să numerăm cel mult 1000, în cari, după concepția d-lui Ionescu, se putea da învetămîntul primar complet. Cu alte cuvinte, de bine-facerile învățămîntului primar complet nu puteau să se bucure de cât mai puțin de a opta parte din fiii de țărani. Cei alții, cari nu avuseră norocul a se naște într'un sat mare, trebuiau să se mulțumească cu crîmpee de învețatură, pe care să o capete până la 10 ani, și să o și uite îndată, ca orî-ce lucru neisprăvit și nemistuit.

De altă parte, prin proiectul seŭ din 1895 asupra învetămîntului secundar și superior, faimosul proiect pe care l'ași fi copiat eŭ pe dintregul, se prevedea că în cursul secundar nu se vor primi de cât copii cu cursul primar absolvit întreg, și se puneau și nisce restricții de etate, cari făceau imposibilă intrarea în școlile secundare pentru cei mai mulți din absolvenții puținelor școli sătesci complete.

Intenția legiuitorului conservator era așa de evidentă, în cât pe nimeni nu putea amăgi. Era de a se priva de be-

neficiile art. 23 din Constituție cea mai mare parte din populația țerănească ; era de a se face din învețămînt un adevărat monopol pentru un mic numer de privilegiați ; era teoria *elitei sociale*, pe care pe atunci nu se găsisse încă nimeni care să aibă curagiul a o formula și a o susține pe față, dar pe care se silea a o realiza pe ascuns.

De alt-fel, părerile partidului conservator în această materie sunt bine cunoscute. El nu a scăpat nici o ocașie de a manifesta ideile sale în privința réului pe care pretinde că'l face oamenilor lățirea prea mare a instrucției, și uneori fruntașii lui nu s'au sfiit a proclama aceste vederi chiar de la tribuna Parlamentului.

Negreșit că partidul liberal nu putea admite cu nici un preț, nici teoriile conservatoare asupra unui punct fundamental al orî-cărui program politic liberal, nici chipul cum d. Ionescu căutase să le realizeze. Aceasta a fost una din principalele cause pentru cari el a fost silit să modifice în 1896 legea învețămîntului primar făcută de d. Ionescu.

Acum însă d-sa revine la asalt. Imbătut de victoria din strada Enei, d-sa crede serios că a exterminat partidul liberal, și a întreprins acum se exterminze și ideile liberale din țara aceasta.

Cunoaștem fabula broascei care voia să se facă cât boul de mare ; dar până la d. Ionescu, nimeni nu imaginase încă

o broască care să vrea să înghiță bou.

Proiectul ce se discută acum readuce și agravează sistemul din 1893. El hotărăște din nou că în școlile de cătun nu se va preda de cât cursul inferior al învețămîntului primar; ba încă el cuprinde acum un lucru care în 1893 nu se cutezase a se scrie, anume că în școlile cu un singur învețător, adică în marea majoritate a școlilor rurale, numai învețămîntul inferior și mediu este obligator. Se crează dar pentru copiii de la țară o altă obligativitate de cât pentru cei de la oraș; se pune o barieră absolută între unii și alții; se face, de către o mână de oameni, pe cari nici meritele lor, nici numărul lor, nu-î îndreptătesc a confisca școala în folosul lor, o lege care esclude de la beneficiile ei pe imensa majoritate a populației țerei, și încă tocmai pe aceea care, ca și brazda în tovărășia căreia trăește, este isvorul nesecat din care se alimentează neincetat puterile istovite ale tuturor păturilor sociale.

Dacă mai are cine-va indoială asupra scopului ce se urmăresce prin asemeni dispoziții, să se vadă și partea proiectului care se referă la învețămîntul secundar, la școlile normale de învețătorii, la școlile primare superioare, la școlile practice și centrale de agricultură, de silvicultură, de arte și meserii, de comerț, profesionale. Pretutideni, condiția expresă ce se cere pentru admitere,

este absolvirea cursului primar *complect*. În toate aceste școli, este interzisă intrarea pentru copiii a șapte din opt părți din sătenii, care nu au unde să-și completeze învățământul lor primar, pe câtă vreme d. Ionescu decretează că în satul lor nu se va preda de cât o parte dintr'insul.

Pentru licee în special, se mai pune în fața oropsiților copiii de țeranii o nouă pedică, pentru a opri și pe cei câți-va cari vor fi reușit a trece prin vre-una din cele 632 școli complete. Se pune anume o condiție de etate mai grea de cât pentru orășeni. Pentru aceștii din urmă, se pune ca limită maximă de vîrstă 12 ani, cu putința de a se mai da o dispensă de un an în plus ; pentru sătenii, limita este de 13 ani, cu o dispensă numai de 6 luni. Pentru ce această deosebire? Școala rurală este de 5 ani, pe când cea urbană este de 4. Pentru a menține egalitatea de condiții între orășeni și sătenii, trebuie dar ca limita pusă pentru unii să fie mărită cu un an pentru cei-alții. Când această limită se reduce cu 6 luni, cu aceasta se face o evidentă nedreptate sătenilor, cu atât mai mult că ei se află în condiții mai grele pentru a urma școala, încep de multe ori mai târziu, și perd mai multă vreme până să termine ; din această cauză, după cum scie orî-ce revisor școlar, rare-ori un copil de sătean termină școala primară înainte de 14 ani.

Aceasta o scie și d. Ionescu, și tocmai de aceea pune d-sa pentru dinșii o limită de dispensă pe jumătate mai mică de cât pentru orășeni.

Era însă în legea d-lui Poni o dispoziție, foarte naturală de altminteri, ca în școlile rurale cu patru învățatori, durata cursului, în loc de a fi de cinci ani, ca în cele-alte școli rurale, să fie numai de patru, ca în cele urbane.

Școlarii acestor școli ar fi putut prin urmare să termine cursul primar la aceeași etate ca și cei de la oraș, și prin urmare limita de vîrstă pusă anume pentru ei să nu-i mai împedice de a merge mai departe cu studiul.

D. Ionescu s'a grăbit să închidă și această porțiță. D-sa a suprimat dispoziția d-lui Poni; de și avînd patru învățatori, ca și o școală urbană, școala rurală, ori cât de mare ar fi, va avea tot cinci clase; școlarii ei vor absolvi-o tot cu un an mai târziu de cât la oraș, și intrarea lor în liceu va fi tot așa de imposibilă.

Dar ostracismul acesta al copiilor de săteni nu se crează numai pentru liceu, ci și pentru toate școlile fără excepție. Nu este nici o școală mai sus de cât școala primară, în care intrarea lor să fie posibilă în condițiile normale. Nici chiar școlile practice de agricultură, nici cele de meserii, nici cele normale de învățatori, nu vor fi accesibile pentru 88 la sută din copiii de țeranî. Este o interdicere absolută pentru dinșii de a căpăta

cunoscințe mai ridicate de cât citirea și scrierea, și în același timp de a-și crea mijloace inteligente de a-și îmbunătăți soarta.

Când o lege școlară duce la consecința că majoritatea fiilor de țeranți nu pot intra în școlile de agricultură și de meserii, ce se mai poate dice despre dînsa ?

Un lucru se poate dice, în orî-ce cas : guvernul, care a căpetat voturi favorabile în afacerea finului, a Porților-de-fer, a afacerii Hallier, a stornării celor 13 milioane, va căpăta de sigur unul și pentru legea d-lui Ionescu. Cred însă că nimeni nu va socoti că, cel puțin asupra punctului de care m'am ocupat aci, partidul liberal va putea vre-o dată transige.

*
* * *

Nu voi încheia cele ce aveam de dice asupra încercării d-lui Ionescu de a desființa de fapt obligativitatea învețămîntului pentru cea mai mare parte din copiii de sătenți, fără a atinge și principalul argument pe care-l invoca d-sa la 1893, care nici atunci nu avea mare valoare, dar care ađi este redus chiar la nimic.

D-sa invoca atunci imposibilitatea pentru un învețător de a preda de o dată la cinci clase deosebite ; și de aceea, în școlile cu un singur învețător, d-sa nu introducea de cât cursul inferior și pe cel mediū, cari împreună cer trei clase.

Ar fi de respuns că greutate era, în adevăr, dar nu imposibilitate. Pedago-

gia dă unui învețător mijlocul de a conduce de o dată cinci clase, și în alte țeri, chiar foarte culte, învețătorii sunt adesea însărcinați chiar cu mai multe de cât cinci.

Dar acum, discuția aceasta. nici nu mai are vre-un obiect, căci în 1897 s'a adus programei învățămîntului primar rural o modificare, care reprezintă una din cele mai însemnate îmbunătățiri realizate în acest învățămînt de mai mulți ani încoace.

De și această reformă s'a realizat în timpul când eram în capul ministerului, pot să vorbesc ast-fel despre dînsa, căci meritul ei revine membrilor secțiunii primare din consiliul general, cari s'aū gândit la dînsa, și aū și găsit mijlocul de a o realiza.

Reforma constă în aceea, că programele rurale s'aū dispus în așa fel, că materiile clasei II pot alterna cu ale clasei III; iar cele ale clasei IV, cu ale clasei V. Resultă de aci, că școlarii claselor II și III pot fi reuniți în aceeași clasă, și cei de cl. IV cu cei de cl. V; iar în anul următor, cei cari fuseseră în clasa II vor fi reuniți cu cei de clasa I, și cei din clasa III cu cei din clasa IV. Cu modul acesta, învețătorul nu are a face de cât cu trei clase de odată, în loc de cinci. Prin urmare, scopul ce urmăria d. Ionescu, când suprima pentru cele mai multe școli cursul ultimelor două clase, și care era de a face ca învățăto-

rul să nu aibă a preda de cât la trei clase, a fost atins. Întocmai, fără a fi nevoie să se suprimă nimic, și menținând învețămîntului primar integral pentru toată lumea.

Este cu puțință să credem că d. Ionescu, în cele nouă luni cât a fost de rîndul acesta în capul ministerului instrucțiunii, nu a aflat despre această reformă, și nu i-a cunoscut existența, atunci când are venit cu măsura sa absurdă din 1893 ? Aceasta nu o pot crede ; nu pentru că d-sa m'ar fi deprins cu ideea că studiază afacerile departamentului său, dar pentru că a avut pe lingă d-sa pe unul din principalii autori ai reformei.

Se fie dar bine constatat că, de rîndul acesta, d-sa nu are nici măcar un pretext, pe care să-l poată invoca în favoarea măsurii sale reacționare. O ia, pentru că intră în ideile partidului din alte vremuri pe care-l represintă, ca să întoarcă țara cu 60 de ani înapoi.

Am ținut se pun în evidență acest lucru, amintind în același timp și importanța reformei din 1897, căci alt-fel d. Ionescu nu ar fi lipsit să-i contesteze existența, sau să-și atribue meritul ei, și să pretindă pe urmă că a fost plagiată de la d-sa.

Tot așa, țin să se constate că principiul înaintării pe loc a învețătorilor, prevedut de d. Ionescu la art. 61 din proiectul său, nu-i aparține. Un proiect

de lege în acest sens, și aproape în aceeași termenii ca și art. 61 al s^{eu}, a fost depus de mine pe biurul Camerei în sesiunea din 1898—99, și a și trecut prin comitetul delegaților ; partidul ordinei însă a proclamat obstrucțiunea și a început desordinea pe strade, și din această cauză învețătorii nu au putut beneficia de mesura ce propusesem.

Acum comitetul delegaților Camerei conservatoare au găsit că leafa de 150 lei pe lună ce prevedusem eu pentru învețătorii înaintați pe loc, și pe care o admisesse și d. Ionescu, este prea mare, și au redus-o la 120 lei. Va rezulta de aci pentru Stat o economie de 3600 până la 7200 lei pe an ; dar în același timp se va fi obținut rezultatul, prețios în ochii democraților asimilați, de a lua cu o mână ceea ce se părea că se da cu cea-laltă, și de a se reduce aproape la nimic avantajele pe cari proiectul depus anul trecut căuta să le creeze învețătorilor meritoși. Și pentru a complecta ideea, aceiași domni mai adaugă restricția, că aducerea la oraș a acestor învețători nu se va putea face, de cât în lipsa de absolvenți ai scoalelor normale de institutori.

Salariile Institutorilor.

Institutorii vor păstra amintirea reformei d-lui Ionescu, căci ea va lăsa urme simțite în pungile lor.

Prin legea din 6 Martie 1883, menți-

nută în acest punct și prin cea din 1896, leafa institutorilor era fixată la 225 lei pe lună, plus gradația.

D. Ionescu a găsit că această cifră este prea mare, și o reduce la 160 lei, cu excepție de 6 orașe mai mari, în cari li se mai acordă o *indemnisație*, nesupusă gradației, de 40 lei.

Socotind și gradația, așa cum o regulează acum proiectul de lege, maximul de plată la care va putea ajunge un institutor, după 25 de ani de serviciu, va fi dar de 224 lei, iar în orașele mari de 264 lei pe lună.

Eă enunț doar cifrele. Ceii cari se pricep, vor spune dacă un institutor poate trăi cu atâta, el și familia lui.

E adevărat că expunerea de motive dice că reducerea aceasta se poate face fără nici un inconvenient, pentru motivul că institutorii se vor înlocui prin institutoare, și că acestea consumă, se îmbracă, se încălzesc și își nutresc copiii mai puțin de cât bărbații. Acesta este un chip inedit de a face actul de dreptate socială, care-i stă la inimă d-lui Ionescu.

Eă unul cred că se putea lăsa în pace bieții institutori, singurii pe cari d. Ionescu aruncă păcatul de a echilibra bugetul Statului; iar economia ce se realizează rupându-le bucățica de la gură, se poate realiza mult mai lesne și mai repede, fără chiar a se atinge legea esis-

tentă, ci, din contră, făcând-o să se a-plice strict.

Încă de la 1864, comunele au obliga-ția de a procura localele pentru școlile primare. Această obligație ele și-au îm-plitit-o foarte reu, căci foarte puține co-mune, abia în timpul din urmă, și-au clădit locale sistematice și încăpătoare pentru școli. Majoritatea au pentru școli numai case închiriate, datorite sau cum-părate de ocazie, așa de improprii și de neîncăpătoare, în cât de unde legea pre-vede că un institutor poate să aibă până la 80 de școlari, în realitate clasele nu pot conține de cât 40, 30 sau 20 de copii.

Resultă de aci că Statul plătesce ați 1410 de institutori, pentru 74.000 șco-lari, pe când cel mult 1000 institutori ar fi de ajuns, după lege. Cu alte cu-vinte, pentru că comunele nu-și împli-nesc datoria ce le impune legea, Statul își impune sarcina de a plăti 410 insti-tutori pe cari nu e dator să-1 plătească, ceea ce represintă o sumă de cel puțin 1.400.000 lei pe an.

Să se oblige dar comunele a-și clădi localurile necesare, și să se reducă trep-tat numărul institutorilor. Nu e pericol că prin aceasta se vor lăsa institutori pe dinafară, căci facerea clădirilor în ori-ce cas va lua mai mulți ani, și în timpul acesta se vor face de sine des-tule goluri.

Lucrul se poate realiza fără prea multă greutate, dar cu oare-care energie. Sunt

sigur de aceasta, pentru că am făcut însumi încercarea. Am apăsât asupra comunelor, ca să-și împlinească datoria, și multe din ele au eșit din indiferența lor trecută. Legea dă ministrului un mijloc de acțiune eficace și sigur: acesta este regularea circumscripțiilor școlare urbane. Operația aceasta începusem să o fac în mai multe orașe, și chiar în București; ea însă a fost părăsită cu totul de d. Ionescu.

*
* * *

Intenția mea nu este de a analiza articol cu articol proiectul d-lui Ionescu. Această onoare nu o merită o elucubrațiune, alcătuită în câte-va zile, fără nici o preocupare alta de cât aceea de a distruge o operă a partidului liberal, fără măcar de a se căuta să se pună în loc ceva serios și studiat cum se cade.

Pe lângă aceasta, o asemenea lucrare ar lua proporții foarte mari, pentru că nu este o linie care să nu conțină ceva criticabil.

De aceea, mă voi mulțumi să completez ceea ce aveam de spus asupra părții din proiect care privește învățământul primar, menționând în puține cuvinte încă câte-va mesuri, cari se pot ușor aprecia de cei interesați și de oamenii cari cunosc chestiile școlare.

Cum înțelege d. Ionescu rostul școlilor normale, se cunoaște din aceea

că d-sa prevăduse în proiectul său, că școlarii lor pot fi și externi; și ca culme, că directorii școlilor normale se vor putea lua și dintre *doctorii în medicină*!!

Întâlnind această admirabilă dispoziție, eram tentat să me și opresc, căci nu credeam că voi mai găsi în proiect alt-ceva mai piramidal de cât aceasta.

Ferice de școlile a căror soartă este dată pe mâna unui om, care le înțelege în acest fel! Me mir pentru ce d. Ionescu s'a oprit la mijlocul drumului, și nu ne-a dat puțința de a vedea școli normale conduse și de veterinari, dentiști, farmaciști, droghiști fabricanți de instrumente chirurgicale, ortopediști, bandajiști, etc. etc. etc? Pe câtă vreme d. Ionescu crede că, pentru a conduce cine-va o școală specială, în care trebuie să se facă educația de învețători a normaliştilor, este destul să se fi ocupat cu chestiile de anatomie și patologie, alegerea este mult mai largă, și nu ved pentru ce să se mărginească numai la doctorii în medicină.

Regret sincer că comitetul delegaților s'a amestecat să facă să dispară aceste două perle, cari ar fi contribuit atât de mult să ilustreze «pecetea spiritului larg și solid» al d-lui Ionescu, căruia cu ochi umezi de lacrimi de admirație îi cântă ditirambe d. Al. Bădărău.

Cât de mult invidiez soarta d-lui Ionescu, de a avea un panegirist ca d. Bădărău, și cât plâng pe d. Sturdza, și

pe mine însumi, cari nu știu prin ce am greșit înaintea d-sale, și ne-am atras săgețile condeiului său celui ager și veridic!

Suprimarea școlei normale de institutori.

Proiectul d-lui Ionescu desființează școala normală de institutori, și cu această ocazie d. Bădărău vorbește cu o adâncă satisfacție despre desființarea acestei școli, «singurul vestigiu de încercările de reformă ale d-lui Dim. Sturdza».

Am aci o nedumerire.

Pe cât știu, după anul 1886, când d. Sturdza a creat vestigiul acesta, a urmat o perioadă de 7 $\frac{1}{2}$ ani, în care s'a succedat la ministerul de instrucție vre-o 12 miniștri conservatori. Unul din ei, d. Ionescu, actualul semi-deu al d-lui Bădărău, a deținut singur puterea timp de 4 ani. Cum se face că atunci nu s'a făcut să dispară vestigiul care escită acum indignarea d-lui Bădărău? Ce ȳic? Este o lege, din 1893, propusă de un d. Tache Ionescu, în care, nu numai vestigiul d-lui Sturdza s'a menținut, dar încă din el s'a făcut unul din organele principale în recrutarea corpului didactic primar.

Poate că d. Bădărău va avea greutate a-mi răspunde, pentru că sunt 7 ani de atunci și pentru că în tabăra din care d-sa face parte ȳilele se urmează și nu se aseamănă. Unde mai sunt ideile conservatoare de acum 7 ani!

Unde mai sunt convingerile de ieri ale d-lui Ionescu și ale d-lui Bădărău !

Mais où sont les neiges d'antan !

În ceea ce privește pe d. Ionescu, este abia un an de când d-sa, în ședința Camerei de la 16 Martie 1899, cerea reînființarea școlii normale de institutoare din Craiova, în locul căreia eu dispusesem a se înființa o școală secundară de fete. Anul trecut d-sale nu-î erau de ajuns două școale normale de institutori, câte conservam eu, iar anul acesta le desființează și pe acestea, și se bucură că le desființează. E consecințe, ca tot-deauna.

Cred însă că d. Al. Bădărău, raportorul de la 23 Martie 1900 al legii d. Ionescu, ar putea să se informeze asupra acestui punct, ca și asupra altora, de la omonimul d-sale, un d. Al. Bădărău, care printr'o curioasă coincidență a fost și el raportorul legii din 1893, a d-lui Ionescu. Nu ar putea oare d. Bădărău din 1893 să explice d-lui Bădărău din 1900, cari au fost motivele pentru cari atunci școala normală de institutori era așa de bună, în cât ea se punea ca temelie la un întreg edificiu ?

Până când să vină răspunsul, eu îmi permit a ajuta pe d. Bădărău din 1900 în meritoasa sa vânătoare contra vestigiilor d-lui Sturdza, și-î indic aci încă vre-o câte-va, cari se vede că i-au scăpat din vedere, și pe cari trebuie să se gră-

bească a le face să dispară de asemenea.

1. Organizarea serviciului de control al învățămîntului, așa cum era făcută în «încercarea de reformă» a d-lui Sturdza din 1886, la art. 13—14, funcționează și azi, consacrată fiind prin legea din 1892, a d-lui D. G. Ionescu, art. 43—55, care amplifică cele două articole din 1886, dar nu le modifică de cât în detaliu.

2. Casa școalelor ca «autoritate de supraveghere și control asupra administrării averilor lăsate școalelor», se vede figurând la art. 17 și 18, din «încercarea» de la 1886. Suprimați-o.

3. Prescripțiile cari să asigure în mod efectiv frecventarea obligatorie; dispozițiile privitoare la formarea listelor de copii în etate de școală; sancțiunile legii în privința celor cari nu o vor aplica; amenzile școlare; regularea învățămîntului primar privat; dispensele, au fost pentru prima oară studiate în amănunțime și regulamentate în art. 21—29 din «încercarea» de la 1886, pe când se știe că legea din 1864 nu coprindea de cât indicațiunile de principii, fără a reglementa nimic. Legea din 1893 s'a inspirat în cea mai largă măsură din «încercarea» de la 1886, și mecanismul ei este organizat întocmai pe bazele date de ea. În deosebire, formarea listelor de copii supuși obligativității școlare de către învățători, una din dispozițiile principale ale legii, este luată de acolo; ba

încă îmi aduc aminte că în discuția din Senat a legii sale, în 1893, d. Ionescu a pus această dispoziție a sa sub protecția încercătorului de reforme din 1886.

4. Principiul esențial, ca cheltuielile comunelor pentru școală să se înscrie din oficiu în budgetul lor și ca sumele respective să se verse la Stat, se găsește expus pentru prima oară în «încercarea» din 1886, la art. 32—37, și menținut în legea din 1893. Unele dispoziții sunt *copiate* întocmai, precum este art. 36 din 1893, reprodus la art. 82 din 1893.

5. «Încercarea» din 1886 a pus pentru prima oară principiul ca școlile rurale să se repartizeze după importanța *aglomerațiilor* de locuințe, în loc de sistemul pe *comune*, admis în 1864. E adevărat că la 1893 d. Ionescu conserva acest din urmă sistem, mai restrângându-l încă, ceea-ce i-ar fi permis a nu crea nici 3000 de școli rurale, dacă ar fi voit. Însă la 1896 s'a revenit la sistemul «încercării» d-lui Sturdza, și ved că acum d. Bădărău nu dice nimic. Nu ar fi oare timpul a se suprima și acest *vestigiu*, ceea-ce ar permite a se desființa vre-o 600 de școli rurale, și să se facă fonduri pentru a se plăti d. Hallier ?

6. Tot «încercarea» din 1886 (art. 41) regulează numărul învețătorilor după numărul școlarilor, lucru care se regăsește și în legea din 1893 la art 27, cu alte cifre.

7. Rotația, atât în școlile urbane, cât și rurale, a fost introdusă pentru prima oară în «încercarea» din 1886, și menținută în toate legile și proiectele ulterioare.

8. «Încercarea» a introdus pentru prima oară conferințelor obligatorii ale absolvenților cursului primar până la vârsta de 14 ani (art. 48), pe care d. Ionescu le-a prevădut la art. 33 din legea sa, sub numele de *cursuri de repetiție*.

9. Atelierele de lucru manual în școlile rurale se prevăd pentru prima oară în «încercare» (art. 49), și se introduc apoi și în legea din 1893 (art. 31).

10. D. Sturdza și-a permis ca, înainte de d. D. G. Ionescu, să renunțe la concurs ca mijloc de recrutare a corpului didactic, și să facă din școlile normale primare pepiniera unică pentru recrutarea învățătorilor și a institutorilor. D-sa a prevezut crearea școlilor de aplicație pe lângă aceste școli normale. D-sa a substituit, în locul concursului, numirea în corpul didactic primar după tablouri de capacitate, în care se înscriu în ordinea meritului absolvenții școlilor normale.

Intregul acest sistem aparține în propriu d-lui Sturdza, și formează una din părțile fundamentale ale «încercării» sale din 1886. El a fost adoptat întocmai de d. Ionescu în legea sa, cu deosebire că, pe când «încercarea» nu intra în detaliul organizării școlilor normale, ci se mulțumea a pune numai principiile, legea

din 1893 intră în detaliile de organizare. Deosebirea aceasta se esplică prin faptul că adevăratul autor al legii, d. Virgiliu Arion, fusese mai multă vreme profesor și director de școală normală, și a ținut să introducă în lege rezultatele experienței sale.

11. «Incercarea» a dat pentru prima oară o sancțiune numirei *provisorie* care se dă celor ce intră în corpul didactic, prevedând că cei ce se vor dovedi incapabili în timpul provisoratului vor putea fi depărtați din învățământ, pe când în legea veche se scie că nu era nici o deosebire între numirea provisorie și cea definitivă. Inovația «încercării» a fost trecută și în legea din 1893.

12. În timpul legii din 1864, învățătorii și institutorii nu erau inamovibili. Ei puteau fi transferați, și chiar destituiți de a dreptul de către ministru. Pentru învățătorii mai ales situația era netolerabilă; adese-ori ei erau destituiți numai de revisor sau prefect, iar ministerul lua doar act de destituire.

«Incercarea» d-lui Sturdza este aceea care pentru prima oară a pus pe institutori, și chiar pe învățătorii, pe același picior cu toți ceilalți membri ai corpului didactic, și i-a făcut inamovibili, hotărând că nici transferarea, nici suspensiunea, nici destituirea nu se pot aplica de cât ca măsură de pedeapsă, aceste două din urmă numai în urma unei judecări de către o comisie independentă de ministru.

Este adevărat că în acest punct, d. Ionescu, la 1893, nu a urmat pe d. Sturdza, de vreme ce d-sa a rezervat ministerului dreptul de a transfera după plac pe institutori și învețători, și numai pentru excludere îi trimitea la judecată înaintea consiliului permanent, care este tot un organ al ministrului. Însă la 1896 d. Poni a revenit la sistemul d-lui Sturdza, așa că stabilitatea de care se bucură ađi institutorii și învețătorii este încă un vestigiū de la d. Sturdza, pe care-l recomand atențiunei bine-voitoare a d-lui Bădărău.

13. «Incercarea» a prevăduț excluderea de drept din corpul didactic a membrilor lui condamnați pentru motive infamante, și legea din 1893 a călcat pe urmele ei.

14. Tot «incercarea» a interdiș în mod formal membrilor corpului didactic exercițiul de comerciū sau industrie, care figurează și în legea de ađi.

Mărginesc aci această listă, care nu privesce de cât învățămîntul primar, rezervându-mi a indica la timp și alte vestigii de ale d-lui Sturdza, în ce privesce învățămîntul secundar și superior.

Toate acestea aū trecut în legea d-lui Ionescu din 1893, si se află în vigoare și ađi, sub regimul legei din 1896.

Rog pe d. Bădărău să se țină de vorbă și să profite de ocașie, că mprejurările cunoscute l'aū pus să legifereze pentru școală, ca să facă să dispară și aceste

vestigii din încercarea de reformă a d-lui Sturdza. Nu va fi reu ca, cu aceeași ocazie, să recomande amicului seu, onor. d. Ionescu, ca pe viitor, dacă cumva va mai fi chemat a legifera asupra instrucției, să fie cu mai multă băgare de seamă a se feri de a alcătui proiectele sale pe base cari să semene așa de mult cu cele puse în grosul volum de la 1886. Nu de alta, dar ar putea cine-va să-l bănuiască că *a copiat* pe d. Sturdza, și știu că d. Ionescu este foarte sensibil în această chestie.

Ce va mai rămâne însă din reformele d-lui Ionescu, după ce se va scoate dintr'însele tot ce va fi luat de la d. Sturdza, asta este o întrebare, la care las să răspundă cei cari ne ascultă și ne judică, și pe d. Ionescu, și pe d. Bădărău, și pe mine.

Erori, contradicții și imposibilități.

Atât la 1886, cât și la 1896, legislatorii liberali s'aun silit să asigure în cea mai largă măsură posibilă stabilitatea membrilor corpului didactic de ori-ce grad, și a-1 sustrage de la acțiunea politicianilor. După cum am spus mai sus, exclusiv lor se datoresce că institutorii, și în special învețatorii, nu mai pot fi tratați ađi așa cum erau altă-dată.

Proiectul d-lui Ionescu pune însă regula și aci. El cuprinde un mic articol care pune din nou totul în chestiune. Iacă-l:

«Art. 70 bis. În interesul aducerii la «un loc al învățătorilor, soț și soție, «ministerul va putea face permutările «necesare, cu avisul conform al consiliului «lui permanent».

Așa dar, transferarea încetează de a mai fi o măsură de pedeapsă, aplicabilă numai în urma unei culpe. Ea redevine o simplă măsură administrativă, aplicabilă de ministru după voia lui. Redacția articolului este ast fel, că ea va permite ca, pentru a se reuni două soți, să se poată face transferări între o mulțime de învățători.

Las să se vadă ce va fi această armă în mâna d-lui Ionescu care, chiar cu legea actuală, avea curagiul să amenințe pe învățătorii și institutorii suspecti cu transferarea în Dobrogea. Ceea ce voia să facă d-sa era ilegal; de acum înainte persecuțiile d-sale vor fi puse sub scutul legii.

Aș vrea însă să știu : art 70 bis privește în adevăr numai pe învățători, ori institutorii sunt lăsați afară numai din uitare ?

Această din urmă ipotesă nu m'ar mira de loc. Proiectul d-lui Ionescu este alcătuit cu așa zor, cu atâta nepricepere, neglijență și ameteală, în cât este un monument unic în felul lui. Voiu cita aci numai câte-va dovezi, pe lângă altele cari-mi vor mai veni înainte mai târziu.

În noua redacție a art. 18 din legea

organisărei ministerului, s'a făcut economie de toate verbele ; să fie oare tot pentru echilibrarea budgetului ?

Școlile normale de institutori și institutoare se suprimă. Cu toate acestea, se menține al. V din legea de la 1896, care dăce că absolventele a trei clase din secția normală de la Asil au dreptul a fi primite la concurs pentru școala normală de institutoare.

Tot așa, la art. 61 se spune că examenele pentru înaintarea pe loc a institutorilor se vor face după programa școalelor normale de institutori. Când aceste școli nu vor mai fi, cum se vor mai face examenele de înaintare pe loc ?

La art. 88, se dăcea în proiectul guvernului că institutorii școalelor primare superioare vor fi numai absolvenți ai școalei normale de institutori. Prin urmare, când această școală ar fi dispărut, peste patru ani, recrutarea corpului didactic al școalelor primare superioare ar fi devenit imposibilă.

La art. 98, al. II, s'a uitat învețătorii și învețătoarele. În același articol și aliniat, se spune că actualii institutori provisorii vor continua a primi și de aci înainte leafa lor de ață ; se uită însă a se pune această dispoziție pentru cei definitivii. Să fim siguri că d. Ionescu va profita de această uitare pentru a reduce pe institutorii definitivii bănuții de colectivism la 160 lei pe lună. L'am vădut noi agățându-se de argumente mai

slabe de cât acesta, pentru a comite fapte și mai grave.

D. Ionescu alătură o secție normală pe lângă externatele secundare de fete, pentru prepararea învețătoarelor. Inșă la art. 41, d-sa spune că «pentru prepararea corpului didactic al școalelor primare rurale, vor servi școalele normale de învățatori și școalele normale de învețătoare», și uită secțiile normale de la externate.

Dispoziția ca elevele din școalele normale să nu se primească de cât până la numărul preveđut prin budget, se trece într'un alineat modificat de la finele art. 45, care privesce exclusiv pe Asil, în loc de a se pune ca articol separat.

Reserv pentru locul lor alte doveđi și mai minunate de incoherența ce domnește în acest proiect de desorganizare.

Pe unele, comitetul delegaților s'a cercat să le îndrepteze. Pe altele, și pe cele mai însemnate, le-a lăsat să subsiste. Proiectul, așa cum s'a votat, poartă dar în adevăr «pecetea spiritului larg și solid» al d-lui Ionescu.

Ca să nu contradic pe d. Bădărău, voiă admite și eu că spiritul d-lui Ionescu este larg; mă tem inșă că s'a lărgit așa de mult, în cât s'a subțiat de tot, așa că numai putem crede de cât cu reserve în soliditatea lui.

Chestia creării școlilor primare superioare.

Înainte de a continua cu analiza proiectului d-lui Ionescu, care în momentul acesta a și devenit lege, vreau să lămuresc un mic punct de istorie

În *Expunerea de motive*, pag. IV, coloana II, se dice: «Reforma de căpetenie din legea ce propun, este crearea «învățământului primar superior».

Iar mai la vale, în diferite locuri :

«Școalele primare superioare pe cari «propun să le înființăm...»

«Crearea unei astfel de școli va da o «însemnată economie».

«Desființarea claselor paralele de la «gimnasiu, pe măsură ce se vor crea «școale primare superioare».

Așa dar, d. Ionescu afirmă în mod repetat că d-sa este creatorul învățământului primar superior, și încă spune că această creațiune este reforma sa de căpetenie.

È bine înțeles că isonul veridicului și imparțialului d. Bădărău nu lipsesce de a însoți și a întări glasul d-lui Ionescu. Pe o pagină întreagă din raportul seu. on. d. primar de Iași și fost profesor cântă laudele *inovațiunii fericite* a d-lui Ionescu.

Îndoială dar nu poate fi ; după acești domni, creațiunea învățământului primar superior aparține regimului din strada Enei.

Să lămurim însă în ce chip este d. Ionescu creatorul învețămîntului acestuia. Procedura d-sale este foarte simplă, și caracterisează de minune și omul, și regimul din care face parte.

În proiectul de lege popus de d. Sturdza, în 1886, este un art 60, astfel redigiat : «Când s'ar simți trebuința, «statul, comunele sau județele vor putea «crea cu spesele lor școli primare superioare, cu o programă mai dezvoltată «de cât a școalelor primare ordinare. «În acest cas, partea de cheltueli care «va trece peste cheltuiala regulată a unei «școli primare ordinare va primi exclu- «siv pe autoritatea care face creațiunea. «—Administrația acestor școli se va face «întocmai după normele stabilite prin «această lege pentru școalele primare «ordinare.—Pentru a le înființa, e de «nevoie o autorizare specială a minis- «trului, care fixează în același timp or- «ganizarea și programele lor».

Acest articol a fost reprodus în legea din 1896 a d-lui Poni, aproape cuvînt cu cuvînt. El formează acolo art. 33.

Prin urmare, nu numai idea, dar chiar realizarea ideii școlilor primare superioare aparține în mod necontestat partidului liberal, și în special celui d. Sturdza, ale cărui vestigii se indeletnescce ađi d. Bădărău să le facă să dispară. Creațiunea a fost legiferată în bună regulă, în mod așa de larg și de înțelept, în cât se puteau înființa școli pri-

mare superioare orî cât de multe, fără a fi nevoie a se face nici o lege nouă pentru aceasta. Proiectul din 1886 și legea din 1896 lăsa ministrului facultatea de a le da organizarea și programele ce ar fi voit, numai prin măsuri de regulament.

D. Ionescu nici nu și-a dat seamă de ce este acest învățămînt primar superior, din care acum vrea să-și facă atîta laudă, și căruia îi acordă atîta importanță, în cât face din el înlocuitorul în mare parte a învățămîntului secundar. Dacă ar fi știut ce este, l'ar fi introdus în legea sa din 1893, și nu ar fi lăsat d-lui Poni meritul de a-l legifera pentru prima oară. Nu numai că d. Ionescu nu a făcut așa la 1893, dar în Senat s'a și opus la un amendament propus de d. Sturdza, care tindea să dea învățămîntului complementar o însemnătate mai mare, pentru a-l apropia, măcar cât de puțin, de ceea ce este învățămîntul primar superior.

Cînd cine-va are așa de puțin înțelegerea unui lucru, este destul de extraordinar să-l veđi emițînd pretenții de a fi inițiatorul lui. Dar, de și cunoșteam curajul d-lui Ionescu în asemenea materie, nu credeam că d-sa să meargă pînă unde a mers, pentru a escamota în folosul său meritul unei creațiuni de care este cu totul străin, și care este proprietatea dreaptă și ne contestată a altuia.

Iacă ce face d-sa : pe de o parte su-

primă art. 33 din legea d-lui Poni, prin care se creează școlile primare superioare ; iar pe de alta, introduce ceva mai jos alte articole, prin cari înființează aceleași școli *pentru băieți*. Și atâta-î ajunge d-sale pentru a se proclama creatorul școlilor primare superioare !

Așa dar, după d. Ionescu, ca să fie cine-va creator, îi este de ajuns să scoată de pe un obiect marca creatorului lui și să și-o pună pe a sa. Cu socoteala aceasta, i-ar fi lesne d-lui Ionescu să-și atribue meritul a tot ce s'a făcut și se va mai face în țara aceasta. Ii va fi de ajuns să aplice metoda sa de *demarquage* la întreaga noastră legislație ; să suprima, prin câte un articol toate codurile, toate legile, și să facă imediat alte articole, prin cari să pună la loc lucrurile desființate de d-sa cu dece linii mai sus.

Nu e vorbă, nu ar fi aceasta întâia dată când partidul conservator își va fi manifestat în acest fel puterea sa productivă. De când este el, tot-de'auna a dat dovezi de cea mai complectă nepuțință de a crea ceva prin sine însuși ; tot-d'a-una nu a făcut de cât să altereze ideile altora, de cele mai multe ori fără măcar să le înțeleagă, și să și le atribue sieși, închipuindu-și că dacă le-a schimbat haina, nu le va mai recunoasce nimeni.

Dar în cazul de față, încercarea este așa de îndrăsneată ; ea se face cu un dis-

preț așa de mare de ceea-ce va ține lumea, în cât nici o dată ea nu va putea fi tratată cu toată severitatea ce merită.

În codul penal, este un art. 332, care pedepsește pe «cel care, în vedere de a împărtăși folos, face să se nască o amăgire în paguba averii altuia, sau făcând să treacă de adeverate fapte mincinoase, sau prefăcând în mincinoase fapte adeverate, ori suprimându-le de tot».

În cazul de față, d. Ionescu voesce să *împărtășească folosul* de a trece drept autorul unei creațiuni, în care nu are nici un drept. D-sa cearcă să facă a se *nasce o amăgire* în spiritul public, *în paguba capitalului politic* al partidului liberal, *voind să facă să treacă drept adevărat faptul mincinos*, că d-sa este creator al unor școale, propuse deja de liberali de acum 14 ani, și create tot de ei acum 4 ani. D-sa mai cearcă a *preface în mincinos faptul adevărat* că școlile primare superioare sunt create de liberali în 1896, iar nu de d-sa în 1900. D-sa mai cearcă *sa suprime de tot* dreptul necontestabil al partidului liberal de a se numi creatorul învețământului primar superior, ca unul ce pentru prima oară l'a propus, pentru prima oară l'a prevedut în lege și i-a dat puțința de a se desvolta oricât de mult, și pentru prima oară i-a dat și un început de execuție, prin câte-va școli create deja, în 1897 și 1898.

Sunt dar aci toate elementele cerute

de articolul citat mai sus din codul penal ; și nu e îndoială că, dacă obiectul operațiunii, în loc de a fi nisce școli, ar fi un palton sau o pălărie, justiția ar ști să intervină pentru a reda fie-căruia ceea ce este al lui.

Din nenorocire, în politică nu merge ca în viața civilă. Ceea ce aci se chiamă lucru necinstit, în politică poate servi pentru a forma un capital politic unui om, incapabil de a și-l agonisi pe altă cale.

Cel puțin d. Ionescu aduce vre-o inovație, face vre-o creațiune, care să nu fi putut încăpea în limitele art. 33 al d-lui Poni ? Chiar așa de era, trebuia să se adauge legii unul sau mai multe articole, cari să o completeze, dar nu să se suprimă art. 33, care este fundamental în cauză, pentru a se înlocui cu altul având același scop. Manopera este așa de *grossieră*, pentru a me servi de un termen devenit celebru, în cât nu poate înșela pe nimeni.

Dar articolele substituite de d. Ionescu în locul celui *suprimat* nu au nici măcar meritul de a fi introdus vre o idee nouă, vre o idee care să nu se fi putut realiza în limitele art. 33 al d-lui Poni. Din contra, ele restrâng numai la băeți un învețămînt pe care legea din 1896 nu opria de a se înființa și pentru fete. În colo, ele fixează durata studiilor la *trei sau patru* ani, condițiile de admitere a școlarilor, programa, nume-

rul elevilor într'o clasă, regulele de promoție și disciplină, recrutarea corpului didactic, drepturile absolvenților. Care dintre aceste dispoziții nu se puteau lua în virtutea chiar a textului art. 33 din 1896, care da ministrului dreptul de a fixa *organizarea și programele școlilor primare superioare*? În orîce cas, care din ele era în opoziția cu art. 33 și reclamau suprimarea lui?

Până și dispoziția ultimă a d-lui Ionescu, care prevede transformarea gradată a gimnasiilor în școli primare superioare, era inutilă, pe cîtă vreme era prevedută de art. 85 al legii învețămîntului profesional din 1899, cu deosebire că acest articol era redigiat cum se cade, pe cînd al d-lui Ionescu este alcătuit cu așa fel de îngrijire, în cît lasă a se înțelege că s'ar tînde la desființarea claselor I—IV din toate liceele și gimnasiile.

Nu pot iarăși trece sub tăcere precauțiunile luate de d. Ionescu pentru a perpetra fapta sa, și cari dovedesc temerea d-sale de a nu se descoperi mica operație de schimbare de proprietar ce voia să comită. Iacă dovada.

Pretutindenii d-sa pune în fața articolului pe care-l modifică, dispozițiile modificatoare. Așa și trebuie să se facă. În ceea ce privește însă art. 33, d-sa imprimă în fața lui cuvintele *se suprimă*, la pag. 24; iar articolele substituite de d-sa în locul articolului pretins suprimat,

le imprimă ca articole noui tocmai la pag 35. Cine putea să se gândească să întoarcă 14 pagine, pentru a apropia dispozițiile d-lui Ionescu de ale d-lui Poni, și a se convinge de realitatea pretențiilor de creator ale d-lui Ionescu ? De sigur că nimeni. Dar tot așa ar fi fost dacă articolele de la pag. 35 se puneau în fața celui de la pag. 24, după cum era *onest* a se face ? Ar mai fi putut atunci cine-va să ia în serios pe ministrul care pe jumătatea din stânga a paginei suprima un lucru, pe care-l reînființa pe jumătatea din dreapta a aceleiași pagine ? Ar mai fi putut el să treacă drept creator, fie chiar în ochii d-lui Bădărău ? De sigur că nu. D. Ionescu știa aceasta, și de aceea s'a ferit de a face posibilă o comparație, care i-ar fi fost desastroasă.

Chestia creării școlilor profesionale de băeți.

Ceea ce a făcut cu școlile primare superioare, d. Ionescu a cercat să facă și cu școlile profesionale.

Școlile profesionale de fete există deja de la 1876 ; organizarea și existența lor nu erau însă consacrate prin nici o lege.

Prin legea învețământului profesional din 1899, se umplea acest gol, precum și acela, încă și mai simțit, de a se înființa asemenea școli și pentru băeți.

Atât discuțiile urmate în Parlament cu privire la această lege, cât și expu-

nerea de motive care o însoția, aș lămurit destul de bine caracterul acestor școli, faptul că cele de băeți se creau atunci pentru prima oară, precum și scopul lor.

D. Ionescu a găsit și aci că era ceva bun de anexat, și nu a lipsit să o facă, după metoda ce am văzut mai sus, cu ocazia școlilor primare superioare. Pe de o parte, d-sa suprimă art. 38—52, din legea liberală de anul trecut, prin care se crează școlile profesionale de băeți; iar pe de alta, face 11 articole noi, prin cari crează aceleași școli. După aceea, cu fruntea senină, scrie în expunerea sa de motive că «prevede *crearea* de școli profesionale și pentru băeți», și-și face o coloană de laude pe tema aceasta.

De data aceasta însă, d-sa perfecționează metoda. Articolele suprimate nici nu le mai imprimă în volumul său. D-sa se mulțumesc a strecura pe ascuns, la pag. 74, în capul art. IX, *care nu are nimic a face cu aceste școli*, dispoziția că art. 38—52 din legea din 1899, «cari privesc școlile de meserii, altele de cât școlile de arte și meserii ce trec la ministerul domeniilor», se suprimă și se înlocuiesc cu art. X, care este pus tocmai la pag. 81.

Să se observe îngrijirea cu care, în această redacție intortochiată, se evită numirea de *școli profesionale*, pe care aceste școli, câte există, o poartă de 24 de ani, precum și orî-ce aluzie la natura,

scopul și organizarea școlilor suprimate.

Pentru ce art 38—52, cari se suprimă, au fost ast-fel escamotate? Pentru ce nu s'a pus sub ochii legiuitorilor textul articolelor a căror desființare li se cerea? Ce valoare are un vot dat ast-fel cu ochii închiși, fără a ști măcar ce se votează? Și care este scopul acestui scandal?

Causa este că d. Ionescu nu voia să lase să se audă că școlile pe cari pretindea că le crează d-sa nu sunt în realitate de cât școlile create anul trecut de liberali, prin o lege pe care d-sa nu a aplicat-o, anume pentru a putea să-și atribue meritul creațiunilor ce cuprindea ea. Procedarea onestă, care în mod inevitabil trebuia urmată, era de a se imprima față în față textul articolelor suprimate și al celor cari le înlocuiau, după cum se face tot-d'a-una, și după cum s'a făcut chiar în proiectul d-lui Ionescu, pentru articole mai puțin importante de cât acestea. Dar o procedare onestă nu era compatibilă cu întregul spirit al proiectului d-lui Ionescu, al cărui unic scop este de a înscrie numele d-sale pe o lucrare făcută de alții. Lucrurile necinstite nu se pot face prin mijloace cinstite.

Dacă nu ar fi de cât aceste două dovezi de gândurile cari au condus pe d. Ionescu în alcătuirea proiectului său, încă ar fi de ajuns pentru a-l judeca și a-l clasa unde merită. Regret foarte mult

că datoria ce am de a nu lăsa să isbutească această nouă încercare a d-lui Ionescu, de a plăsmui lucruri neadevărate și vătămătoare țerii, me obligă să mă ocup mai departe de această parodie de lege.

În vechiul Egipt, când după o perioadă de strălucire a venit o serie de Faraoni incapabili, umbre palide și ridicule ale eroilor cari mai nainte umpluseră lumea cu faima lor, s'aū veđut urmașii degenerați ciocănind numele glorioșilor lor predecesori de pe monumentele nepèritoare ce ridicaseră și înscriind în loc numele lor necunoscut.

Partidul conservator găsesce că este bine pentru dînsul să calce pe urmele anticilor... schimbători de texte. Din fericire, lumea de ađi are mai bune mijloace de cāt cea faraonică de a cunoasce adevărul, și de a judeca pe oameni după faptele lor. Ea scie ce a făcut partidul liberal pentru țară; scie ce face și partidul conservator, și în special acea fracțiune a lui care și-a primit consacrarea în strada Enei; vede acum și mijloacele ce întrebunțează el, pentru a arunca praf în ochi și a-și ridica pedestal cu pietre furate de la vecini. Dacă un asemenea partid va mai rezista încă ridiculului cu care se acopere prin asemenea manopere, nu vom mai avea nimic de ce să ne mirăm pe lume

Mulți poate se vor mira de stăruința ce pun într-o lămurire aceste chestii de prioritate. Pentru țară, ele sunt de o ordine așa de secundară, în cât nici nu ar trebui amestecate într-o discuție așa de importantă, ca aceea a legii instrucției.

Aceasta este și părerea mea personală, și a partidului liberal. În 1892 și în 1893, când d. Ionescu pune la o așa de largă contribuție proiectul liberal din 1886, pentru a alcătui legile sale asupra organizării ministerului și a învețământului primar, nimănui din partidul liberal nu i-a trecut prin minte să-i facă o vină din aceasta, nici să revendice vre-un drept de prioritate. Din contră, eu, care avusem o parte destul de însemnată la elaborarea proiectului liberal, nu am esitat a răspunde la chemarea d-lui Ionescu, și de a-și da ajutorul ce-mi cerea, pentru a face ca legile sale să iasă cât se poate mai bune.

Causa este că în partidul liberal se crede că interesul țării primează toate micile interese de persoane și de partid; că întemeierea unei legi așa de însemnate ca aceea a învețământului este o lucrare la care e bine să colaboreze toate forțele vii ale țării, iar nu numai unele. Se mai crede că munca depusă de cine-va în timpul cât a condus afacerile publice este căzută în domeniul public; căci pentru a-și da munca sa pentru binele comun este cine-va che-

mat la funcții înalte, iar nu pentru a-și împlăti cununi. De aceea partidul liberal nu a vedut, nici cu părere de rău, nici cu invidie, ca adversarul seǔ politic cel mai ne împăcat și mai nedrept să se folosească de documentele adunate cu atâta muncă și de ideile propuse de dînsul în 1886 ci s'a mărginit numai a discuta soluțiile propuse de d. Ionescu, când credea că nu sunt cele mai bune.

Atunci când, în 1897, eǔ însumi am adus în desbatere proiectul meu de lege asupra învețămîntului secundar și superior, de sigur partea dintr'însul care îmi era personală era cu mult mai considerabilă de cât aceia care aparținea d-lui Ionescu în toate lucrările sale anterioare. Cu toate acestea, orî cine a putut vedea cu câtă îngrijire am evitat de a vorbi despre cee-ce 'mî revenea de drept ; cum am căutat, din contra, a pune bine în evidență ceea-ce aparținea fie-căruia din predecesorii mei în lucrarea mea, și a o presinta, nu atît ca o lucrare personală, cât ca o sintesă a ideilor și a stăruințelor tuturor celor cari lucraseră pentru școală, din orî-ce partid ar fi fost. Lucrând așa, eǔ me sileam a da legiî ce era în desbatere caracterul unei lucrări comune, în care fie-cine să recunoască ceva din al seǔ, și prin urmare să țină la dînsa ca la o lucrare proprie a sa.

Cum am fost recompensat, fie-cine o știe. Imprumutasem de la d. Ionescu

ideia trifurcării. În acest fapt, d-sa a vădut îndată un mijloc de a face politică de cea mai proastă specie, și a încercat să revendice ca a sa întreaga lucrare, pe când îmi era așa de lesne să dovedesc filiația fie-căreia din ideile principale dezvoltate în proiectul meu, urcând-o peste capul d-lui Ionescu, până la proiectul din 1886, din care d-sa luase mai tot, fără a-i dice nimeni nimic.

A fost dat d-lui Ionescu să scoboare discuția la nivelul unei certe de prioritate, pe când eū me sileam să o țin în sfera intereselor superioare ale țării. Este partea d-sale, se vede, a amesteca peste tot calculele meschine ale sgomotoasei sale personalități.

Calculul seū este ușor de înțeles ; și dacă nu l'am fi priceput chiar de la început, faimosul program politic de la Iași, cel cu irigațiile, ar fi fost de ajuns ca să ne lumineze. Era vorba de a se răpi partidului liberal meritul uneia din cele mai considerabile din lucrările sale, și de a se mări cu dânsa patrimoniul sărăcăcios a celui-alt partid, care, în loc să lucreze și să producă, găsește că e mai comod a-și petrece vremea în intrigă și în comploturi, și a-și mări capitalul politic în comptul altora.

Găsesc că este prea multă vreme de când durează această comedie, și că a venit timpul ca să se pună lucrurile la locul lor. Cred că este de datoria tuturor celor cari nu admit că neadev-

rul trebuie să fie principalul element în viața unui partid politic, să lupte cu energie pentru a se împedeca depravarea spiritului public, prin falsificarea sistematică a adevurilor celor mai patente.

Acestea sunt motivele pentru cari sunt decis a nu tolera nici una din încercările d-lui Ionescu de a revendica paternități nejustificate. Și cum eu nu argumentez de cât armat cu fapte concrete, iar nu cu frase goale, am siguranța absolută că până în cele din urmă voiți isbuti pe deplin.

* * *

După ce de doi ani trecuți d. Ionescu se încearcă prin toate mijloacele să facă a se da o importanță mult mai mare de cât merită părții sale de acțiune pe terenul școlar, ved acum, cu destulă surprindere, o neașteptată schimbare de atitudine. Atât la Cămeră, cât și la Senat, în discuția proiectului de lege de care mă ocup, ambii miniștri de instrucție, cel real și cel nominal, au declarat că «schimbările ce se aduc legislației școlare în ființă nu ating de cât un mic număr de articole», și că «ele nu constitue o reformă fundamentală».

Este locul să ne întrebăm, ca personagiul lui Beaumarchais: *Qui trompet-on ici ?* Opinia publică, corpul didactic, sau alt-cine-va? Și care să fie scopul acestei noi încercări de a învelui

adevărul ? Căci nu este îndoială că această încercare este reală.

Articolele din legislația actuală care sunt atinse, și care au fost schimbate sau înlocuite la Cameră în 25 de minute, sunt în număr de 199, iar nu numai câte-va. Ele ating întregul organism școlar în părțile lui esențiale. Numai în partea privitoare la învățământul primar, pe care l'am cercetat până aci, am văzut cum se modifică din fundament bazele învățământului rural ; modul de recrutare al institutorilor ; se înlocuiesc învățătorii prin învețătoare ; se reduc salariile și gradațiile ; se închide drumul școlilor mai ridicate pentru fiii de săteni,—fără a mai vorbi de altele. Mai departe, *se crează*, după pretenția însăși a d-lui Ionescu, învățământul primar superior și școlile profesionale de băeți ; se desființează gimnasiile ; se abolește întreaga lege a învățământului profesional din 1899 ; se restabilește bacalaureatul ; se suprimă seminarele inferioare și școlile de comerț de gradul I ; se modifică din fundament modul de plată al profesorilor secundari ; se restornează sistemul de recrutare al corpului universitar ; se ia în fine dispoziții de acelea care angajează viitorul pentru cel puțin 30 de ani, precum este dispoziția de a se da numirea de titulari la mai toți suplinitorii, licențiați sau nu, ceea-ce ne dă cu cel puțin 22 de ani înapoi.

Acestea sunt numai câte-va din punctele principale ale legislației actuale, atinse, sdruncinate, schimbate sau răsturnate prin legea escamotată dîlele acesteia. Și d-nii miniștri de instrucție dic că nu fac o reformă fundamentală ?

Dar d-lor însiși, prin expunerea lor de motive, și d-nii raportori prin rapoartele lor, dau desmințire acestei afirmări. Nu vorbesc d-lor cu toții, fără încetare, de marile reforme ce fac, de necomparabilele creațiuni ce au imaginat ?

Fără indoială, este aci ce-va pe care nu mi-l pot încă explica. Faptul cert însă este că d-nii miniștri de instrucție se silesc să ducă escamotarea legilor instrucției și până dincolo de incintele Parlamentului.

Incoherența în chestia învățămîntului profesional.

Ușurința, lipsa de șir în idei și de cugutare serioasă de care d. Ionescu a dat pretutindenî dovadă, de câte ori s'a amestecat în trebile instrucției, nicăeri nu s'a pus mai bine în evidență de cât în ceea ce privesce învățămîntul profesional.

Am arătat încă de la începutul acestui studiu cum s'a alcătuit partea care-l privește, din proiectul d-lui Ionescu.

Acum un an, și anume în ședința de la 6 Martie 1899, d. Tache Ionescu dicea de la tribuna Camerei : «Una din cele d'întăiu datorii care ni se impun, în

diua când vom putea să transformăm părerile noastre în hotăriri de ale Statului, va fi de a desființa cu totul proiectul de lege care ni se propune astă-zi».

O asemenea declarație presupunea ca proiectul d-lui Ionescu să conțină, în privința învățămîntului profesional, un singur articol, care să dică : «Legea din 27 Martie 1899 este și rămâne desființată ; se pune din nou în vigoare legea învățămîntului profesional din 1893».

Este cert că d-sa a avut velleitatea de a face așa. Expunerea sa de motive, publicată în mod anticipat la 9 Martie de un ziar oficios, spunea fără nici un incongiur că «desființează legea din 1899, și că toate școlile de comerț, agricultură și arte și meserii trec înapoi la ministerul domeniilor, cu organizarea lor din 1893». Cu toate acestea, proiectul depus la Cameră la 13 Martie nu mai vorbea de cât de *modificarea* legei din 1899 : nu mai trecea școlile de comerț la ministerul domeniilor, iar despre școlile de agricultură și de meserii, pe care le trecea, d. Ionescu nu mai dicea că le redă organizația din 1893, ci «organizația pe care le-o dă prin acest proiect de lege».

De atunci, am fost în poziție de a afla că legea coprindea întăiu un singur articol, privitor la învățămîntul profesional, prin care se puneau lucrurile pur și simplu în starea dinainte de 1899 ; dar că în ultimele două zile, înainte de depunerea

la Cameră, s'a schimbat totul, introducându-se cele 88 de articole ce conține ea acum asupra acestui subiect.

Ce valoare mai are lucrarea unui ministru care se joacă ast-fel cu legile ; care dă așa dovadă de neseriositate ; care arată în mod așa de evident că ceea ce pretinde să impună ca legea organică este o alcătuire făcută din zor, în câte-va zile ; care arată că asupra unei materii așa-de importante ideile sale fluctuează de la o zi la altă, cum se schimbă fumul după bătaia vântului ? Și când vedem pe d. Ionescu, care schimbă în 48 de ore întregul său sistem, afirmând că acest sistem este rezultatul meditațiilor sale de opt ani, ne întrebăm dacă am aușit bine, sau dacă d-sa voesce să-și bată joc de cei cari îl ascultă !

Nimic nu este esact din ce spune. Meditațiile sale asupra acestor lucruri se reduc la zero. Proiectul seu l'a făcut fără cea mai mică meditare, fără nici un studiu, fără nici o convingere. În momentul când a luat condeiul să l scrie, atunci s'a gândit la ce va pune într'insul, și cum va rezolva chestiile cu cari se lua la luptă. Aceasta reiese din tot : din ușurința cu care l'a schimbat de trei ori în 16 zile ; din erorile, din uitările, din contradicțiile colosale ce conține la fie-care linie.

Cât pentru meditațiile d-lui Ionescu, ele se îndreptează în alte direcții. D-sa se ocupă să injghebeze trădări imagi-

nare, în colaborare cu mercenarii de peste hotare ; să sdruncine temeliile Statului, substituind regimul strădeii în locul regimului legii și al ordinei ; să organizeze «necesitățile inexorabile»; să umple serviciile publice cu oameni lepădați de morală, și având drept unică recomandare de capacitate înscrierea prin cluburi conservatoare. Este însă incapabil de a-și fixa mintea asupra unui lucru care cere un studiu aprofundat, pentru a găsi soluția cea mai bună a unei dificultăți. Ca o pasere călătoare, inteligența sa atinge numai vîrfurile lucrurilor, trece neîncetat de la unul la altul, este în neputință a se opri mai mult asupra unuia. În lucrurile cele mai grave, d-sa se mulțumesc numai cu aparența, și clădesc într'o clipă un întreg edificiu, ale cărui baze stau pe nisip, dar care-l mulțumesc, dacă poate *epata* pe cei naivi și superficiali. Ce-î pasă dacă, pe urmă, edificiul se va lua vîntul, sau dacă îl va arunca la pămînt prima lovitură ce-î va da experiența ! În minutul acela, d-sa a avut satisfacția sa de amor propriu, și a reușit să scape din încurcătura momentului. Ce va mai fi pe urmă, va vedea.

Această superficialitate nevindecabilă explică multele neajunsuri pe cari d. Ionescu le seamănă în drumul seii, pentru toți, adversari și amici.

Anul trecut își pusese în minte să fie ministru, îndată, numai de cât. A

pus în mișcare mijloacele cunoscute, și a fost. Dar pe urmă, nu a mai știut ce să facă cu victoria sa. Ca să nu vorbesc de cât de afacerile ministerului care mă ocupă aci, cine nu știe cum timp de șeșase luni nici nu a plecat urechea ca să audă nevoile școlii ; iar când a binevoit să se ocupe și de ele, a luat în trei zile măsuri cari ar fi reclamat luni de studiu. Ce a eșit de aci, o știm cu toții.

Ridicase lumea pe chestia rentei școalelor din Brașov. Naivii credeau că are soluția gata în buzunar. De loc. După ce a ajuns ministru, a luat cea d'întăiu soluție ce i s'a presintat, și fără alegere, fără o încercare măcar de a găsi ceva mai bun, s'a grăbit să adopte ceea-ce i se oferia, puțin păsându-î dacă prin aceasta puneă totul în chestie, și în present, și mai ales în viitor. Timpul ce ar fi trebuit să consacre în studiu și muncă, l'a consacrat pe urmă ca să-și organizeze reclama, ca să înăbușească glasul rațiunii prin sunctul cimbelelor.

Un întreprințetor îndrăsneț și fără scrupule ridică pretenții absurde și jiguitoare pentru onoarea și creditul țării ; el reușește a-și asigura protecția puternicilor din alte țări. Cu puțină cercetare, osteneală și stăruință, era ușor să se scape țara de rușinea ce se cerea a i se impune. D. Ionescu însă nu se gândește așa departe ; d-sa acordă iute ce i se cere, remânând ca mâne să caute

tot așa să scape de dificultățile ce i le va fi creat precipitarea sa de ađi, a treia di de cele de mâine, și așa mai departe.

Cu un ministru care înțelege în acest fel trebile Statului, învețămîntul în genere, și cel profesional în particular, nu avea să se aștepte la lucruri bune. În asemenea materie, espedientele nu merg; lungile meditații de 48 de ore nu sunt suficiente pentru a se face lucruri temeinice, și perioadele retorice pregătite în liniștea cabinetului nu pot drege stricăciunile cauzate de lipsa de chibzuială.

D. Ionescu ne vorbește de lungile sale meditații asupra chestiilor de învețămînt. Ce consistență au meditațiile acestea, dacă nu l'au dus la o convingere hotărîtă? De la 6 Martie 1899 până la 9 Martie 1900, convingerea d-sale era că școlile de comerț trebuie să treacă, împreună cu cele de agricultură și de meserii, la ministerul domeniilor. Ideea aceasta d-sa a susținut-o cu o mare abundență de vorbe — nu și de fapte — când cu discuția legii învețămîntului profesional. De o dată însă, între 9 și 11 Martie 1900, convingerea sa se dărîmă ca o clădire luată de apă, și la două zile după ce vorbea despre «necesitatea inexorabilă» de a se desființa tot ce se făcuse în 1899, ne pomenim că școlile de comerț rămân tot la ministerul de instrucție!

Tot așa, până la 9 Martie 1900, d. Ionescu se convinsese, din meditațiile sale,

că se impune restabilirea legii din 1893 a d-lui Carp. Doue zile în urmă, nu mai este așa ; d-sa restituie cele șapte școli pentru cari făcuse atâta sgomot, însă nu cu organizarea din 1893, ci cu o altă organizație, pe care ne spune d-sa că le-o dă prin proiectul său de lege.

Pentru d. Ionescu, și pentru admiratorii săi, se poate ca o asemenea lege să se cheme o lege serioasă, nu însă pentru oamenii serioși. Și nu trebuie să fie cine-va mare profet, pentru a prețice că nu ea va fi în stare să presideze la dezvoltarea învețămîntului nostru profesional.

Ar fi interesant să scim prin ce raționament d. Ionescu, care a susținut anul trecut, și cred că susține și acum, că școlile de agricultură și meserii nu pot rămâne la ministerul de instrucție, pentru că nu e competent să le administreze, găsesce totuși că el este competent să le dea o organizație, și așa organizate de el, să le restituie celui de domenii !

Toată lumea scie că trebuie mai multă competență ca să organizezi un lucru, de cât ca, odată organizat, să-l conduci după regulile deja trase. Expunerea de motive a d-lui Ionescu este însă de părere opusă : încă una din minunile d-sale.

Cu toate acestea, să nu ne grăbim a crede ceea ce spune Expunerea de motive. Am avut răbdarea să cercetez de

aproape organisarea care se spune că se dă şcolilor de agricultură şi de meserii, şi am constatat, cu destulă surprindere, că nu e alta de cât întocmai cea din legea de la 1893 a d-lui Carp, cu o singură deosebire, despre care voiŭ vorbi.

Ce să fie aceasta ?

În prima redacŭie a proiectului său şi a expunerii de motive, d. Ionescu abolia pur şi simplu legea din 1899 şi revenia la cea din 1893; în a doua, tot revine la aceasta din urmă, nu însă prin abolirea celei din 1899, ci prin restabilirea articol cu articol a celei din 1893; iar în Expunerea de motive, umblă să disimuleze această revenire, afirmând un lucru neesact, anume că dă şcolilor în cauză o organizare nouă, pe când în realitate nu e aşa; căci modificarea de detaliu, impusă prin *crearea şcolilor primare superioare*, nu poate justifica pretenŭia de a numi *organizare nouă* aceea care se dă acestor şcoli.

Este dar şi aci un mister, pe care poate îl vom putea pătrunde o dată. Când îl vom afla, poate vom sci tot de odată şi pentru ce d. Ionescu şi-a prefăcut jumătate legea în interval de două zile, şi pentru ce caută acum să ascundă că revine la legea din 1893, după ce un an de zile a anunŭat că va face aceasta.

Adânci şi nepătrunse sunt misterele officinelor în cari se făuresc legile conservatoare !

Economia legii din 1893, asupra în- vățămîntului profesional.

Nu este nevoie să discut punct cu punct partea din legea d-lui Ionescu care se ocupă de învățămîntul profesional. Pe câtă vreme d-sa nu face alt-ceva de cât să strice tot ce s'a făcut anul trecut, fără să pună la loc nimic alt de cât școlile profesionale de băeți, cari nici acelea nu-î aparțin, chestia rămîne întregă, și se va rezolva la vremea ei în întregime, precum merită o chestie de așa însemnătate. Ba încă trebuie să ne felicităm că e așa, pentru că amestecul d-lui Ionescu într'insa nu ar fi făcut de cât să o încurce și să o compromită pentru multă vreme, după cum s'a întîmplat cu învățămîntul primar, secundar și superior, unde nenorocirea a voit ca d-sa să intervină tocmai în momentul transformării.

Totuși, nu potsă mă opresc de a constata iremediabila îngustime de vederi de care cu această ocazie a dat o noue dovadă partidul conservator.

La 1893, el a făcut o lege pe care a intitulat-o *a învățămîntului profesional*. O lege care purta acest titlu trebuia, negreșit, să aibă drept obiect de a tinde la crearea și întărirea unui învățămînt propriu pentru a deștepta și a încuraja pornirea spre comerț și industrie, și de a crea în același timp elementele necesare pentru înființarea industriei în-

seși. Era dar locul a se trage atunci un plan general, care să îmbrățișeze întreaga chestie, și care să se execute gradat într'un șir de ani mai mult sau mai puțin lung.

În loc de a face așa, legea din 1893 nu s'a ocupat de cât de cele 14 școli cari erau atunci în ființă, și numai cu așezarea de regule privitoare exclusiv la dînsese. Singura ei inovație a fost școala de silvicultură, care și aceea nu a fost creată atunci, ci numai despărțită de cea de agricultură de la Herestrău. Cine o citește, vede chiar fără greutate că ea este în realitate o reunire de trei legi distincte și juxtapuse: Și faptul este că ele sunt opera a trei persoane cari s'a ocupat în parte, unul cu școlile de agricultură, altul cu cele de meserii și al treilea cu cele de comerț. Fie-care a avut în vedere numai școlile cu cari avea aface, și rezultatul a fost că legea nu are nici o unitate. Ea este lipsită de o idee generală, care să coprindă la un loc și agricultura, și meseriile, și comerțul, să caute a le sprijini unele pe altele, și a forma din ele împreună un organism viu, în care fiecare parte să aibă rolul său bine determinat în viața și dezvoltarea Statului.

Dar chiar dacă legea dela 1893 nu voia, sau nu putea, să ridice până acolo concepția sa, ea avea înaintea sa problemele învățămîntului agricol, al meseriilor.

al comerçului, cari erau întregi, și așteptau soluția lor.

În adevăr, într'o țară unde cincă din șese părți ale populației se ocupă și trăesc numai cu agricultura, și unde totul este de făcut pentru a preface întregul nostru sistem agricol, este cu puțință a se crede că cele patru școli de agricultură ce aveam, și pe care le avem și ađi, vor putea fi de ajuns? Ană întregi am trăit cu ilusia că transformarea agriculturii noastre se va face prin cei de sus. Aceasta nu este și nu poate să fie. Proprietarii în mare parte își arendează moșiile; arendașii au interes să scoată de pe ele cât pot mai mult în cel mai scurt timp, și nu-și turbură mintea cu perfecționări și îmbunătățiri pe cari să le experimenteze pe socoteala lor; iar Statul exploatează imensele sale domenii întocmai ca proprietarii, cari nu dau nici odată pe la moșiile lor, și-și cheltuesc numai veniturile pe cari vin de li le varsă regulat arendașii lor.

Îmbunătățirea nu poate veni de cât de la aceia cari sunt în realitate agricultori, de la țărani, cari trăesc esclusiv din pământ, și pentru cari cea mai mică perfecționare în sistema de lucru represintă o creștere de venit neprețuită, având în vedere modestia singurului venit din care trăesc. Acolo trebuie lucrat pentru a se determina cu încetul o schimbare în bine. A se crede că se poate face agricultură bună fără țărani instruiți în

meseria lor, este o absurditate. Dar a se crede că instrucția lor o vor face isprăvniceii și logofeții boerești, este o naivitate, ca să nu dic mai mult.

Cari sunt însă mijloacele noastre de a lucra asupra imensei mase țărănesci? Ce am făcut noi pentru a face să se infiltreze într'însa, măcar cât de incet, cunoscințele practice agricole de cari are trebuință? Ce am făcut pentru a învinge forța de inerție care este inherentă orî-cărei mulțimi, și pentru a o pune în mișcare către ținta pe care pretindem că o urmărim? Nimic.

Am înființat, e adevărat, cele patru școli de agricultură, din cari una datorată inițiativei private. Fără îndoială, înființarea lor face onoare celor cari le-au creat, căci ele răspundea unor trebuințe evidente. Dar ele nu răspund de cât unei părți din problemă, și încă părții celei mai ușor de rezolvit.

În adevăr, școala superioară de la He-restrău, după cum se mărturisește în legea de la 1893, are de scop de a forma personalul necesar serviciilor statului și bunii administratori pentru moșiile particulare; iar școlile practice de agricultură au de scop de a forma isprăvniceii și logofeții, tot pentru moșiile particulare, după cum i-a scăpat vorba să spuie anul trecut în Senat însuși d. P. Carp, autorul legii.

Unde mai este loc aci pentru simplul țeran, care nu are să fie nici adminis-

trator de moșie, nici isprăvnicel, nici logofet? Unde să se instruiască în agricultură modestul proprietar de 11, de 7 și de 4 pogoane, care din ele trebuie să hrănească, să îmbrace și să încălzească toată familia sa? De sigur d. Carp nu spera să-î încasarmeze pe toți în cele trei școli practice ale sale, să-î îmbrace pe toți în uniformă și să-î hrănească pe toți cu rasol cu hrean, după spirituala observație a unui înalt funcționar de la ministerul domeniilor, care a scris asupra acestei chestii.

Ajungem dar la acest rezultat fenomenal, că pentru țărani nu este nici un loc în sistemul de învățămînt agricol al legii din 1893. Atîta este de ajuns ca să o judecăm.

Legea din 1893 este legea școlii de la Herestrău și a celor trei școli practice de agricultură, dar nu este legea *învățămîntului* agricol.

Ceea-ce ȳic pentru învățămîntul agricol, se poate repeta aproape cuvînt cu cuvînt și pentru acel al meseriilor și al comerțului.

Este o închipuire că cu cele două școli de meserii din Bucuresci și Iași vom avea vre-o influență serioasă asupra înjghebărei unei industrii naționale; ele abia sunt de ajuns pentru a da mecanicii necesari căilor ferate. Este o iluzie de a spera că din gimnasiile și liceele comerciale de la 1893 vor eși tineri care să stea la teighea.

Legea din 1893 este dar legea celor doue școli de meserii, a școlilor de comerț de ori-ce grad veți voi, dar nu e legea *învățămîntului* meseriilor și al comerțului.

Sistemul conceput de legea din 1893—dacă a avut în adevăr în vedere un sistem—este acela al unui virf de piramidă, fără base. El construiesc părțile de sus ale edificiului, și nici nu bănuiesc că ar fi nevoie să se ocupe și de cele de jos,

Acesta este defectul lui fundamental.

Învățămîntul profesional trebuie să se adreseze cu deosebire stratelor de jos ale populației. Pe câtă vreme nu se va înțelege adevărul acesta, nu vom avea învățămînt profesional.

Legea din 1899 se deosebia în această privință cu totul de cea din 1893.

Pe când această din urmă nu se ocupă de cât de un învățămînt rezervat unui mic număr de aleși, legea liberală dă principala sa atențiune învățămîntului elementar profesional, și se silește a-l face cât mai răspândit posibil, cât mai eftin și cât mai accesibil oamenilor săraci, cari formează grosul armatei agricole, industriale și comerciale. Legea liberală se silea să lumineze și să formeze pentru muncă masa cea mare a muncitorilor, în loc de a se mulțumi să lucreze numai asupra pojghiței de la suprafață.

Asupra modului cum a căutat ea să

realizeze acest scop, putem diferi în vederi; partidul conservator poate să creadă contrariul de ceea ce credem noi. Dar când vedem că nici ađi încă el nu înțelege necesitatea absolută a învățămîntului profesional elementar, suntem în drept a repeta că nu partidul conservator va fi acela care să întemeieze învățămîntul nostru profesional.

Măi înțelegeam ca la 1893 să se fi făcut o lege necompletă, ca aceea de atunci. Dar acum, când problema a fost pusă anul trecut în toată generalitatea ei, a vedea că un partid care se pretinde de guvernămînt continuă a avea tot vederile înguste de acum șapte ani, și că nici lucrările altora nu-l pot îndruma spre o concepție măi largă a lucrurilor, este a perde orî-ce speranță de a avea din partea lui vre-un contingent de muncă spornică, în resolvirea acestei chestii însemnate.

Considerații privitoare la legea din 1899 asupra învățămîntului profesional.

D. Ionescu a cređut că a spus tot ce era de spus, în privința legei din 1899, când în patru-cinci linii ~~l~~-a aruncat câte-va învinuiri. Nu este însă una dintr'insele care să reziste la o critică serioasă.

D-sa țeice că «legea de anul trecut distribuia matematiceste un numer egal de școale de același fel în fie-care județ,

fără nici o considerare pentru mijloacele relative ale diverselor județe».

Aceasta este neexact. Legea prevedea *ca un minimum* numărul de patru școli de fie-care fel pe județ, pentru că cu mai puțin de cât atâta, chiar în județele cele mai mici, nu se putea ține că ar fi existat un învățământ elementar serios ; nimic însă nu împedica înființarea de ori-câte școli peste acest număr, în județele mari și avute. Intocmai aceeași dispoziție se află și în legea învățământului primar, când se impune crearea unei școli în fie-care cătun care are 40 de copii în vîrstă de școală, fără considerație dacă cătunul este avut sau nu.

De alt-fel, este neexactă și afirmația d-lui Ionescu, că crearea acestor școli ar fi dat loc la o cheltuială excesivă. În expunerea mea de motive de anul trecut, eu am făcut socoteala aplicării legii ce propuneam, și demonstrez că ea nu ar fi costat pe Stat mai mult de o jumătate de milion pe an, exigibil în 6 ani. D. Ionescu se mulțumește numai să afirme, fără să ne dea nici o cifră. D-sa are oroare de cifre și de fapte clare și precise, precum am și eu oroare de vorbe goale, de declamații seci, de sofisme și de neadeveruri.

Pentru ce nu ne spune și d-sa cât va costa realizarea sistemului seu de învățământ primar superior, de la care cere să ție locul învățământului profesional ? De ce nu ne face socoteala și a școlilor

profesionale, de băeți și de fete, așa cum le organizează d-sa, în comparație cu costul lor după organizația ce li se dedese anul trecut?

Pentru aceste din urmă, nu s'ar putea face de alt-cineva un asemenea calcul, pentru că proiectul guvernului nu dă destule indicații în privința intențiilor ce are el; nu se știe nici ce număr de școli crede să înființeze, nici cari sunt detaliile lor de organizare, pe cari ar trebui să le cunoaștem, pentru a stabili budgetul lor aproximativ. Pe cât se pare, principala economie ce crede să realizeze d. Ionescu de aci, ar proveni din schimbarea de nume a profesorilor, pe cari-i va intitula institutori, pentru a le plăti 225 lei pe lună, în loc de 360 lei.

În ceea-ce privește însă școlile primare superioare, evaluarea este mai ușoară. Socotind în mijlociu la 3240 lei pe an leafa împreună cu gradația unui institutor, calculate după legea d-lui Ionescu, o asemenea școală ar costa cel puțin 13.000 lei pe an; așa că. din cei 500.000 lei cu cari, după legea liberală din 1899, se putea înființa 250 școli elementare și cel puțin 32 școli practice, cari să poată instrui cel puțin 28.000 de copii, în sistemul d-lui Ionescu nu se mai pot face de cât 38 de școli cu un efectiv de cel mult 7.600 de școlari, și cari nu vor răspunde la trebuințele pe cari căuta se le satisfacea legea liberală.

După aritmetica d-lui Ionescu, asta

va să țină că sistemul seǔ este mai ieftin, și nu va ruina țara ca sistemul liberal.

Mai critică. d. Ionescu legea liberală, pentru că fixa prea de aproape organizarea unor școale, cari trebuie să fie în vecinică transformare. Este adevărat că aceste școli trebuie să fie în vecinică transformare ; dar numai ele sunt în cazul acesta ? Nu este aceasta tot așa de adevărat și pentru școlile primare, ca și pentru cele secundare, ca și pentru cele superioare ? Evoluțiunea este legea comună a tuturor organismelor vii, și dacă școala este, după cum nu se poate contesta, un sistem organic, trebuie să evolueze și ea.

Asta însă nu va să țină că legea nu trebuie să prevadă oare-cari norme, cari să regularizeze această evoluțiune pentru un număr de ani. Meritul legiuitorului este cu atât mai mare, cu cât el poate discerne mai bine și pentru un timp mai lung desfășurarea fenomenelor cari sunt în legătură cu materia pe care o legiferează, și cu cât el se pricepe a stabili norme mai în acord cu dănsese, așa că evoluțiunea materiei legiferate să se facă cât se poate în mod mai concomitent cu aceea a factorilor cu care ea este în relațiune.

Dar facultățile omenești sunt mărginite, și de aceea legiuirile au nevoie a fi din când în când revedute, pentru a se pune mersul lor în același pas cu mer-

sul societății, precum trebuie din când în când să se potrivească mersul unui ceasornic. Tot de aceea, este prudent a se lăsa unei legi oare-care elasticitate, pentru a-i permite să se acomodeze ea însăși cu împrejurările, în oari-cari limite.

D. Ionescu găsește că nu m'am potrivit la vederi cu d-sa, în stabilirea acestor limite. Aceasta este chestie de apreciere. Eu cred că o lege, orî-cât de elastică ar fi, pentru ca să-și merite numele, trebuie să reguleze ceva; d. Ionessu crede că, pentru a face o lege, e de ajuns a stabili oari-cari numiri, și a lăsa cu totul în vag limitele între cari se vor mișca organismele reprezentate printr'insele.

Dar discuția aceasta este și inutilă aci, pe câtă vreme d. Ionescu suprimă pur și simplu toate creațiunile liberale, afară de acea a școlilor primare superioare și a școlilor profesionale de băeți, pe care și-o anexează sie-și. Dacă defectul legii liberale era de a fi prea strînsă, d. Ioneșcu trebuia să o lărgească; dar să suprimă cu totul niște lucruri, sub cuvînt că au fost prea mult legiferate, ce fel de logică este aceasta?

De alt-fel, putem vedea și judeca și sistema pe care d. Ionescu ar fi opus-o sistemelor din 1899, prin ceea ce face cu școlile profesionale de băeți. D sa ia din legea liberală cele mai multe din dispozițiile care le privesc, mulțumindu-se

a suprima împărțirea lor în trei cursuri, și împingând *elasticitatea* legii sale până la *a lăsa în alb* cifra salariului maestrilor ! Atâta elasticitate, se înțelege că eu nu voi admite nici odată pentru vre-unul din proiectele mele.

Cât pentru împărțirea școlilor profesionale în trei cursuri, atât mai reu dacă d. Ionescu nu a conservat-o ; cu aceasta a dovedit că d sa nu discerne bine desfășurarea evenimentelor, despre care vorbiam mai sus, căci dacă vre-o reformă era logică, era de sigur aceasta. Școlile profesionale de fete, pe cari le avem de 24 de ani, tind în mod fa'al și neresistibil spre această organizare ; și în sesiunea consiliului general din 1897, la care a luat parte multe persoane de o competență recunoscută organizarea aceasta a rezultat dintr'un lung șir de discuții. Eu am introdus în legea din 1899 această organizație ca ceva dobândit, și care putea servi ca punct de plecare. D. Ionescu preferă contrariul. Eu persist a crede că sistema d-sale nu constituie un progres.

Vin în fine la cea din urmă din criticile sale, la aceea asupra căreia a insistat aproape exclusiv în discuțiile din Cameră de anul trecut ; anume, că «școlile profesionale, după legea liberală, erau de mai multe grade, suprapuse unul altuia, și servind în ordine ascendentă fie care de pepinieră pentru școala imediat superioară, și în ordine descendentă de

școală normală, care să furnizeze dascăli pentru școala imediat inferioară».

Cum că prima acuzare nu are nici un temei, se vede de oricine va citi legea din 1899. Pentru fie-care fel de școală, recrutarea se prevedea a se face din mai multe *pepiniere*, dintre cari una era, negreșit, și școlile de același fel de categoria inferioară. Ce reu vede aci d. Ionescu? Este un reu ca un tânăr, care a studiat începuturile agriculturii într'o școală elementară, să voiască a-și completa studiile într'o școală mai superioară, tot de agricultură? Asemeni inovățiri nici nu merită atenție; ele sunt inventate numai pentru a permite autorului lor de a-și lungi discursurile.

Cât pentru a doua critică, voi observa d-lui Ionescu că legea din 1893, făcută de d. Carp, colegul pe atunci în minister al d-lui Ionescu, coprindea întocmai aceeași dispoziție. Ea dicea textual că, «printre cele-alte scopuri ale școlii superioare de la Herăstrău, este și acela de a forma personalul didactic pentru școlile practice de agricultură». Unde se afla d. Ionescu, cu teoriile sale actuale, pe când se vota acea lege a d-lui Carp? Pentru ce nu l'a făcut atunci să vadă că este absurd a se gândi cine-va să pună ca maștri la o școală profesională pe absolvenții unei școli profesionale de aceeași fel, dar de un grad mai înalt?

La 1893 însă d. Ionescu nu se afla în fața unei legi liberale, căreia se aibă in-

teres a-î căuta cusururi, fie cât de glumețe. D. Carp a înscris liniștit în legea sa această dispoziție, de care nu se putea dispensa nici un legiuitor serios. Și e sigur că dacă legea sa ar fi prevedut mai multe categorii de școli de meserii, ea ar fi coprins și pentru ele dispoziția, naturală pentru orî-ce legiuitor alt l de cât d. Ionescu, ca maestrii unei școli să fie trebuit să absolve o școală de ordin superior.

Dar asemeni lucruri nu se pot discuta cu d. Ionescu. Ca să se convingă cine-va de logica d-sale în asemenea materie, se vadă legea ce a espediat d-sa în 25 minute la Cameră. Ea nu spune nimic în privința condițiilor ce trebuie să împlinească personalul didactic al școalelor practice de agricultură, iar pentru cele de meserii, spune doar că «candidații trebuie să dovedească că au absolvit o școală industrială sau profesională a Statului sau din streinătate». Cu alte cuvinte, absolventul unei școli profesionale de băeți va putea fi șef de atelier sau maestru în școala de meserii din strada Polizu, care-i este cu mult superioară. Pentru ca să dărîme legea liberală, care era logică și consecventă, d-sa nu s'a sfiit a înscrie în legea sa absurdități ca aceasta, numai pentru că au meritul de a fi antitesa sistemului liberal.

Eacă considerațiile de cari se conduce d. Ionescu, când vine să arunce în școală

cea mai colosală perturbație ce a căzut peste dânsa, de când există.

Nu pot trece sub tăcere încă un fapt caracteristic.

Am ȃis cȃ d. Ionescu, sub cuvintul de *modificare* a legii din 1899, n'a fȃcut alt de cȃt restabilirea purȃ și simplȃ a legii d-luȃ Carp din 1893. Aceasta insȃ cu o singurȃ escepție : d-sa a suprimat dintr'insa dispoziția cȃ «școala de la Herestreu sȃ poatȃ da personal didactic școlilor practice de agriculturȃ». A preferit ca aceste din urmȃ școli sȃ nu aibȃ de unde-și lua personalul didactic, de cȃt sȃ lase în pace pe legislatorul liberal, care nu a fȃcut de cȃt sȃ urmeze și el regula urmatȃ de cȃnd e lumea ; cȃ, pentru ca sȃ fii profesor la o școalȃ mai de jos, trebuie sȃ fi fȃcut o școalȃ mai înaltȃ de acelaș fel.

Este imposibil sȃ credem cȃ d. Ionescu nu înțelege cȃ teoriȃ ca ale d-sale nu sunt bune de cȃt pentru întrunirile în cari se caterisia d. Sturdza, iar nu pentru oameni serioși. Dar cȃnd e vorba sȃ strice ceea ce au fȃcut liberalii, vederile d-sale se întunecȃ pȃnȃ într'atȃt, încȃt nu este nici o enormitate pe care sȃ nu o poatȃ comite.

Legea din 1900 asupra învȃțȃmintuluȃ profesional.

Nu ar avea nici un interes sȃ ne mai ocupȃm de partea din legea d-luȃ Ionescu care se ocupȃ de învȃțȃmintul pro-

fesional, pe câtă vreme ea nu este de cât reproducerea aproape literală a legei din 1893. Cu toate acestea, nu mă pot abține de a nu culege și din ea câte-va dovezi de ce a fost «Jungile meditații» de cari ne tot vorbesce d. Ionescu.

Am arătat cum «lungile meditații» au produs o lege în care s'a uitat a se spune cum se va recruta corpul didactic al școlilor practice de agricultură, și în care s'a spus că absolvenții unei școli profesionale inferioare pot fi maestri și șefi de ateliere într'o școală superioară.

Dar nici măcar copiarea legei din 1893 nu s'a făcut cum se cuvine. În art. 56, în loc de *aplicări de cultură*, s'a copiat *explicări de cultură*, ceea ce nu are nici un sens ; la art. 55, *mecanica lucrătorului*, în loc de *mecanica necesară lucrătorului* ; la art. 66, se cere ca candidații de maestru să fi *participat*, în loc de *practicat* în ateliere. În art. 71, relativ la școlile comerciale de gradul I, s'a uitat a se copia un întreg aliniat, că *școlarii vor fi externi*, care însă este pus la școlile de gradul II ;—și nenumărate altele de același fel, cari s'a votat așa, și cari vor rămânea, ca să ilustreze serioșitatea legilor conservatoare.

Dar, dintre toate, aceea care le întrece este lăsarea în alb a cifrei salariului maestrilor școlilor profesionale, la art. 98. Aceasta este prima dată când un proiect de lege se supune semnăturii Regelui și se depune pe biroul parlamentului,

cu uitări așa de extraordinare. Știam că d. Ionescu nu respectă nimic ; dar, pe cât știu, până acum încă nu ajunsese așa de departe.

Ei bine, legea a trecut prin două comitete de delegați, prin două Camere, și a fost votată — ce votare ! — cu toate aceste uitări și schimbări, cari-ı dau aspectul cel mai caraghios, pentru cel care o citește cu atenție. Asta va să dică pentru d. Ionescu o lege rezultată din «lungi meditații!»

Ce ar fi fost, Doamne ! dacă meditațiile ar fi fost mai scurte ! Dar cum erau să fie mai scurte de cât două zile ? — căci în atât s'a ticluit ceea ce pretinde d-sa să ne impună ca lege a învețămîntului profesional.

Dacă crede d. Ionescu că o asemenea glumă se poate trece, se înșeală foarte mult. A trecut vremea când țara românească servea de jucărie boerilor celor mari ; cu atât mai puțin se va lăsa ea ađi să fie jucăria d-sale.

* * *

Nu pot să încheiú ceea-ce aveam de ăis asupra părții din legea d-lui Ionescu privitoare la învețămîntul profesional, fără să constat că pretenția d-sale de a fi legiuitor în această materie este de dată foarte recentă, și că sistemul său, dacă se poate numi ast-fel, nu poate nici într'un cas să fie fructul a opt ani

de «lungi meditații», după cum ne asigură d-sa.

În adevăr, în 1895 a lăsat un proiect de lege, prin care se lăuda că «desăvârșește» reforma învățămîntului nostru, public și privat. În acel proiect, se ocupă de toate: școli secundare, superioare, de bele-arte, de muzică și declamație. De organizarea însă a unui învățămînt profesional, nu se ocupă de loc. Și cu toate acestea, d-sa avea pe atunci în resortul său un număr de școli profesionale de fete cari datau de 20 de ani, și al căror număr întrecea întregul număr al școlilor ce depindeau de ministerul domeniilor. Afară de aceasta, învățămîntul lucrului manual luase început în școlile primare, și era evident că trebuia să se preocupe cine-va de viitorul lui.

Pentru d. Ionescu însă, la 1895 aceste chestii însemnate nu existau de loc. Meditațiile sale asupra lor nu pot dar să dateze de atunci.

În această privință, ca și în multe altele, este o complectă deosebire între d-sa și legislatorul liberal, care încă de la început a considerat problema în întregimea ei, în sensul că pentru dînsul organizarea învățămîntului profesional a fost privită încă de la 1886 ca făcând parte integrantă și indispensabilă din sistemul organizării raționale a învățămîntului național. În adevăr, proiectul din 1886 vorbește în repetate rînduri, și în text, și în expunerea de motive,

despre necesitatea acestei organizări. Iar în 1898, când cu proiectul asupra învețămîntului secundar și superior, s'a anunțat în mod precis apropiata presintare a unui proiect asupra învețămîntului profesional, considerat ca o complectare necesară a celui d'întâi.

Pentru d. Ionescu, aceasta era materie nouă, și în pretenția legiuitorului din 1898, de a se ocupa de învețămîntul profesional, d-sa nu a vedut alt de cât o meschină ambiție de a încălca în domeniul altui minister. Când cu discuția în Cameră a legii din 1899, d-sa a luat cuvîntul de nenumerate ori; nu a făcut însă nimic alt, de cât să insiste asupra acestei ipotese copilăresci, sau să se agațe de chestii infime de detaliu. Pentru a trage din ele, după obiceiul d-sale, concluzii în disproporție cu importanța lor. Nici un moment însă nu a dovedit că, cel puțin atunci, la patru ani după faimosul său proiect din 1895, ajunsese a-și face o idee clară despre această importantă chestie, și că și-a dat seama de economia proiectului liberal.

Nici un moment, spre exemplu, nu l'am vedut ocupându-se, nici chiar în treacăt, de învețămîntul profesional elementar, pe care proiectul liberal îl crea pe dintregul, și pe care-l punea ca basă întregului său sistem.

Prin urmare, acum un an d. Ionescu era încă tot așa de străin de cele ce priviau învețămîntul profesional ca și în

1895. Meditațiile sale sunt dar de dată și mai recentă.

Anul acesta, la 13 Martie presintă un proiect, care la 9 Martie încă nu exista. Și aceasta ne permite a fixa în fine vechimea meditațiilor sale: origina lor este posteroară zilei de 9 Martie 1900.

Suntem dar departe de cei opt ani de vechime, pe care le-o atribue d. Ionescu.

Resultatul cugetărilor d-sale se resumează acum în aceste puncte:

a) A desființat ceea ce au făcut liberalii; aceasta era ținta sa principală și esențială, pe lângă care toate cele de mai jos nu sunt de cât preteste.

b) A trecut înapoi la ministerul domeniilor un număr de șapte școli, cari vor avea destinul de a fi conduse de vre-un șef de birou de acolo, care va mai avea, ca principală ocupație, afaceri de exploatarea de băi minerale, de arendări de moșii și de tăiere de păduri.

c) A conservat la ministerul de instrucție școlile de comerț, contra teoriei susținute tot de d-sa până în ziua de 9 Martie 1900 inclusiv.

d) A conservat biroul comercial, înființat de legea liberală pe lângă aceste școli, și combătut de d-sa anul trecut.

e) A conservat clasa comercială de pe lângă școlile secundare de fete, înființată tot în 1899 și combătută de d-sa, de și în același timp susținea crearea clasei normale pe lângă aceleași școli.

Pentru d. Ionescu, se vede, e mai lesne să formeze o învețătoare de cât o prăvăliașă, și de aceea susținea că creațiunea liberală nu va da nici un rezultat.

f) A încercat să-și atribue meritul creațiunii școlilor primare superioare și a școlilor profesionale de băeți, create deja de liberali, unele în 1896, cele-l'alte în 1899.

g) A desființat întregul învețămînt profesional elementar, creat în 1899.

Nimic din toate acestea nu merită numele de reformă, pe câtă vreme nu cuprinde nici o creațiune originală și proprie a d-luî Ionescu, ci din contră, distrugerea a ceea ce exista deja.

Legea d-luî Ionescu dar nu a făcut alta de cât să ne dovedească încă o dată cât de puțin înțelege d-sa și partidul d-sale chestiile cele mari privitoare la învețămînt, câtă sterilitate de idei de organizare se ascunde sub potopul de cuvinte sub care înecă lucrurile cele mai simple și mai evidente, câtă înverșunare au de a strica ceea ce nu aũ fost, nu sunt și nu vor fi în stare să facă ei singuri.

Legea aceasta nu însemnează altceva de cât o oprire, și din multe puncte de vedere un regres, în istoria dezvoltării învețămîntului profesional la noi; ea însă lasă întreagă problema luî, a cărei soluție va veni la vremea ei, și în condiții ast-fel, în cât să nu mai fie posibil

orî cărui ambițios de rînd să-și exercite asupra ei furia lui destructoare.

Organisarea liceelor și a gimnasiilor.

Trec acum la partea din legea d-lui Ionescu care se ocupă de învețămîntul secundar.

Prima idee pe care o întîmpin aci, este suprimarea gimnasiilor și înlocuirea lor prin școlile primare superioare.

Este ingrată și fastidioasă sarcina aceluia care trebuie să pună în evidență contradicțiile și lipsa de șir în idei, chiar în lucrurile cele mai însemnate, ale reformatorului conservator Ași putea dice că în nici unul din punctele principale atins de pretențiile de reformă ale d-lui Ionescu, ideile sale de aci nu se mai potrivesc cu cele susținute de d-sa în 1892, în 1895, și chiar în 1899.

Am dat deja dovezi despre acest a-dever în ceea ce privesce învețămîntul primar și profesional; am arătat, cum anul acesta d. Ionescu adoptă lucruri pe cari anul trecut le combătea. Nicăeri înșă incoherența d-sale nu a mers așa de departe ca în privința organisărei învețămîntului secundar.

Este sciut că nici odată nu s'a dat învețămîntului liceal și gimnasial o dezvoltare mai mare, mai repede și mai puțin chibzuită de cât în cei patru ani ai primului minister al d-lui D. G. Ionescu. Nu era an în care să nu se înființeze gimnasii noi și clase divisionare,

fără nici o socoteală ; iar gimnasiile existente se transforma în licee. În orașe a căror populație totală nu trecea peste 6000 de suflete, se înființau câte două clase I divisionare, după ce se ridicaseră barierele pe cari d. Sturdza, la 1885, încercase să le pună unei invazii prea mari a cursului secundar de către cei cari nu erau în stare să-l urmeze cu profit.

Abia revenit la guvern în 1899, d. Ionescu reia încă cu mai mare vigoare acțiunea sa întreruptă la 1895 ; d-sa înființează clase divisionare absolut inutile, ca cele de la liceele Mihaiu-Viteazul și St. Sava, și transformă în liceu gimnasiul Șincai, acesta din urmă cu călcarea fățișă a art. 99 din legea de la 1898.

Aceste din urmă înființări sunt cu deosebire caracteristice, pentru că ele se făceau într'un an de crasă mare, când orice economie nu trebuia neglesă. Ele veniau apoi în urma încercărilor miniștrilor liberali de a stăvili pe cât posibil curentul care împingea tinerimea în mod aproape exclusiv către învețămîntul secundar.

Când dar în Septembrie 1899 d. Ionescu nu ținea seamă de aceste încercări, și revenea la vechea sa sistemă, de a înmulți mereu clasele secundare, se putea crede că pentru d-sa era un sistem de a face din licee și gimnasil pepiniera exclusivă din care să scoată tot ce era necesar țerii, pe terenul cul-

tural. Sistemul era absurd, nu e vorbă, dar totuși ar fi avut meritul de a reprezenta o convingere, de și această convingere costa pe țară pentru învățămîntul secundar un budget colosal și cu totul în disproporție cu ceea-ce se consacra învățămîntului primar, și mai ales celui profesional.

Dar proiectul din 1895 cuprindea un sistem cu totul opus celui pe care d. Ionescu îl punea în practică, atât înainte de dînsul, cât și după dînsul. Pe cînd, pe de o parte, d-sa era unul din cei mai aprigi întemeietori de gimnasilor, pe de alta, proiectul său le desființa de fapt, pe cîtă vreme făcea din ele un fel de școli hibride, calificate de d-sa ca școli secundare, dar nemeritînd acest nume ambițios. În adevăr, d-sa le da numai patru clase, pe cînd bifurcarea în licee o făcea după clasa V. Afară de aceasta, programa gimnasilor diferea cu totul de a cursului inferior de liceu. Din aceste cauze, era interzis absolvenților gimnasiului de a-și continua și termina studiile în liceu. Ce fel de școli secundare erau dar gimnasiile d-sale, pe cîtă vreme învățămîntul lor nu făcea parte din învățămîntul de tranziție între cel primar și cel superior?

De alt-fel, la 1895 ideile d-lui Ionescu asupra definiției învățămîntului secundar erau destul de confuze, de oare-ce îl vedem grupînd sub acest nume pînă și școlile profesionale de fete!

Reese dar din toate acestea că până la Septembrie 1899, spiritul solid al reformatorului conservator plutea încă în nesiguranță. Pe de o parte, în fapt da învețămîntului secundar o dezvoltare esagerată, nevoind să profite cel puțin de silințele celor din urmă miniștri liberali de a schimba direcția curentului ; iar pe de alta, în proiectul său de lege restringând acel învețămînt a se da numai în licee.

Proiectul său, devenit acum lege, din 1900, vine să mărească încă confuzia. Intr'însul, d. Ionescu renunță și la sistemul practicat de d-sa, și la cel propus în 1895, și adoptă un al treilea. D-sa desființează până și numele gimnasiilor ; pune în locul lor școlile primare superioare, pe cari la 1893 nu voise să le ia, ca pe alte lucruri, din proiectul d-lui Sturdza de la 1886 ; le dă 3 sau 4 clase, în loc de numărul fix de 4, cât da gimnasiilor la 1895 ; reduce pe profesorii actualelor gimnasilii la rangul de institutor.

Fi-va acesta sistemul său definitiv ? Ajunge-va oare vre-o dată d-sa să scie însuși, și să spună și țării ce vrea ? Reuși-va în fine să stăpânească imaginația sa neastîmpărată, care inventează la fiecare 24 de ore câte un nou sistem de învețămînt, și are și pretenția de a-l impune țării ? Nu avem nici un motiv de a crede că va fi așa. Remăne însă ca oamenii cari înțeleg interesele cele mari ale țării, și cari-și dau seamă că ele nu

pot să serve de jucărie ambițiilor oricărui pretendent la numele de reformator, să vadă dacă se cuvine să permită mai departe acest joc revoltător.

* * *

În expunerea sa de motive, d. Ionescu bine-voiesce cel puțin a ne da motivul pentru care adoptă acum școlile primare superioare. Ar fi fost interesant să ne fi dat și motivele pentru care la 1893 le respingea.

Motivele d-sale actuale sunt : că gimnasiul, considerat ca o jumătate de liceu, este o instituție bastardă, și că el conduce prea mult la funcționarism.

Este cert că gimnasiul, așa cum exista înainte de legea din 1898, nu avea nici un rost, pentru că el nu constituia o școală de sine stătătoare, ci era, în adevăr, o jumătate de liceu, după cum dice d. Ionescu. Ce poate fi mai absurd, spre exemplu, de cât să se vadă timp de 19 ani aplicându-se o programă după care jumătate din fizică se predă în clasa IV, iar cea-l'altă jumătate în clasa V, așa că marele număr de absolvenți de gimnasiu cari nu puteau urma cursul superior al liceului, de multe ori din cauză că nu era liceu în orașul lor, să rămână cu cursul de fizică neterminat? Și tot așa era și cu alte materii.

D. Ionescu însă, care în timp de patru ani nu-și dăduse seamă de acest lucru, și nu căutase cel puțin a atenua

răul prin alcătuirea unei programe mai înțelepte, nu bine voiesce nici acum a ține seamă că legea din 1898 coprindea în art. 3 frasa următoare; «Acele obiecte (din programa gimnasiului) vor fi predate în așa mod, în cât să formeze un ciclu complet de cunoștințe.» Această frasă făcea din primele patru clase secundare un ce de sine stătător, așa că imputarea d-lui Ionescu, care ar fi avut valoare înainte de 1898, astăzi nu se mai potrivește la nimic.

Știu bine că d-sa a pretins în 1898 că va fi imposibil a se realiza desideratul legii. Dar de atunci s'au alcătuit programele analitice, cari-și dovedesc contrariul. Cu aceste programe, și cu metodele noi de predare, cari trebuia să se introducă în mod obligator și în cursul secundar, pe unde încă nu erau introduse, este cert că realizarea desideratului legii din 1898 era, nu numai posibilă, dar chiar relativ ușoară.

De alt-fel, legea din 1898 asupra acestui punct are în favoarea sa un fapt care-și face multă onoare, și de care se vede că d. Ionescu nu are cunoștință. Anume, comisiunea însărcinată de Camera franceză ca să facă o vastă anchetă asupra învățămîntului secundar și să propună măsuri, comisie care a lucrat la începutul anului 1899, a publicat anul acesta rezultatul lucrărilor sale (*La réforme de l'enseignement secondaire*, de A Ribot, președintele comisiei). Printre

propunerile ce face ea, găsim și pe aceasta : «Invețământul clasic și invețământul modern vor fi împărțite fie-care în câte două cicluri, de câte trei ani fie-care».

Așa dar ideea împărțirii cursului secundar în două cicluri, nu numai că nu este o idee așa de nepracticabilă, cum pretinde d. Ionescu, în cât să nu merite nici onoarea unei mențiuni în expunerea sa de motive, dar încă se prezintă în mod natural minții oamenilor distinși cari, în urma noastră, se ocupă în Franța cu reorganizarea invețământului secundar. Ba încă ei cred posibil a se face în trei ani un lucru pentru care legea din 1898 acorda patru.

Această confirmare strălucită a unei idei pe care eu am susținut-o cu stăruință încă de la 1884, me consolează cu multă ușurință de disinvoltura cu care d. Ionescu o aruncă la o parte, fără măcar o vorbă de explicare.

Cât pentru credința d-lui Ionescu, că școlile primare superioare vor fi o stavilă curentului spre funcționarism, ce să mai dic? D sa însuși scrie în legea sa, că «absolvenții școalei primare superioare se bucură de aceleași avantajii ca și absolvenții gimnasiilor, afară de dreptul de a se înscrie în cursul superior al liceelor». Dar toată lumea știe că absolvenții gimnasiului, cari nu pot trece în liceu, din ori-ce cauză ar fi, sunt toți postulanți de funcții. Ei for-

mează adeverații declasați ai societății ; pentru că, odată ce au gustat din o clasă ori două mai sus de cât clasa primară, ei nu se mai întorc la plugul său la meseria părintească, ci toți asediază autoritățile cu cereri de funcții, ori cât de mici.

Din aceștia se recrutează armata ne-numerată a copiștilor de la suprefecturi, a notarilor de sat, a inspectorilor de bariere, a șefilor de măturători, a aprozilor și ușierilor de pe la ministere, și, în lipsa acestora, a bătaușilor cari asediază primăria Capitalei și uia în amiaza mare. Cel care a terminat liceul, tot mai are oarecare rost în viață ; dar cel care a făcut una, două, trei, sau chiar patru clase peste cele primare, este cu desăvârșire scos din rândul oamenilor. El și-a pierdut anii cei mai buni, în cari se poate învăța o meserie, fără a-și crea nici un mijloc de existență ; ce se devină el alt-ceva de cât ceea ce am spus mai sus ?

E adevărat că d. Ionescu își face iluzia că absolvenții școlilor primare superioare, o dată «bine pregătiți cu o dosă de cunoștințe generale, vor fi mai apti spre a-și însuși cunoștințele speciale ale fie-căruși comerțu sau ale fie-cării meserii». Cu alte cuvinte, d-sa speră că tinerii cari vor ajunge la vîrsta de 16 ani învățând în școala primară superioară, vor începe de atunci înainte să învețe o meserie, pe care camaradii lor,

eșiți odată cu ei din școala primară, dar intrați îndată în școala profesională, vor poseda-o deja la aceeași vîrstă de 16 ani.

Asemeni ipoteze nici nu se discută.

Tot așa, refus de a discuta alineatul adăogit de d. Bădărău, pentru a corege, se vede, utopia articolului d-lui Ionescu. Acel alineat dice : «La aceste școli (primare superioare) se vor putea alipi secții profesionale». Promit însă să me ocup de dînsul, atunci când d. Bădărău va bine-voi să ne lămurească, cum înțelege d sa că în școlile primare superioare, în trei sau patru ani, se vor putea învăța, pe lângă materiile proprii programei acestor școli, și o meserie care, în școlile profesionale, reclamă de regulă cinci ani pentru a fi învețată ea singură.

Când se apucă cine-va să facă legi, se cuvine să se gîndească la ce scrie, și să facă o socoteală, măcar cât de sumară, de cum ar realiza el ceea ce puneîn lege.

*
* * *

Voiu scurta foarte mult desbaterea asupra chestiilor privitoare la învățămîntul secundar. In adevver, votarea legii din 1898 a fost însoțită de discuții așa de însemnate, de îndelungate și de obiective, în cât se poate dice cu drept cuvînt că nu s'a lăsat atunci în umbră nimic din ce interesa organizarea învățămîntului secundar.

A venit pe urmă desastrosul minister al d-lui Take Ionescu, care a distrus

în mod sistematic, cu pismă și înverșunare, întreaga lucrare atât de muncită a atâtor oameni devotați școlii. Aceasta mi-a impus obligația, grea și neplăcută, de a discuta în public măsurile ilegale sau nechibzuite ale d-sale, și cu această ocazie am putut lămuri încă multe lucruri, despre cari poate nu se vorbise în de ajuns când cu discuția din Cameră.

Ar fi dar acum o repetiție inutilă și obositoare se revin asupra aceluiași lucruri cu argumente deja espuse, și la cari d. Ionescu nu a opus argumente contrarii, ci numai arbitrariul seǖ distrugător.

Me voiǖ mărgini dar a trece în revistă principalele dispoziții ale legei din urmă a d-lui Ionescu, pentru a pune doar în evidență contradicțiile, uitările, greșelile de cari e plină. Ceǖ cari aǖ urmărit această discuție de la început, vor putea apoi trage singuri conclusiile.

* * *

D. Ionescu dă acum liceului șapte-ani de curs, în loc de opt, cât îi da legea din 1898. În proiectul seǖ de la 1895, și d-sa îi da tot opt clase. Argumentele pe cari ni le dă acum pentru a face această reducere ar fi putut se le dee și în 1895; pentru ce dar atunci d-sa propunea liceul de opt clase? Să fie și această contradicere unu din rezultatele lungilor sale meditații?

Este însă de notat că, pe când d. Io-

nescu reduce clasele liceului la șapte, pentru a face economie de un an de studiu, pe de altă parte restabilește instituția odioasă și absurdă a bacalaureatului, care va face pe cei mai mulți absolvenți ai liceului să piardă mai mult de cât anul ce se pretinde că li s'a economisit. Înțelegă cine va putea logica aceasta.

Espunerea de motive mai vorbește cu mulțumire despre sistemul trifurcației, pe care se feliicită că l'a conservat ca în legea din 1898, ca unul ce a fost propus pentru prima oară prin proiectul din 1895. Cred însă util să fac aici cunoscut că, nu cu mult înainte de depunerea în Cameră a proiectului de lege al d-lui Take Ionescu, loc-țiitorul seü de la ministerul de instrucție mi-a cerut părerea asupra oportunității de a se înlocui trifurcarea prin bifurcare. Negreșit că eu, care nu-mi schimb părerile așa de lesne ca d. Ionescu, și care când adoptasem ideea d-sale de trifurcare, o făcusem numai după ce me convinsesem bine de utilitatea și posibilitatea aplicării ei, m'am opus la înlocuirea despre care mi se vorbea: și de ore-ce de sigur actualul ministru de instrucție nu ar fi luat asupra-și ruspunderea de a reveni asupra singurei idei originale emise de d. Ionescu la 1895, și din care d-sa își face atâta laudă, fără a fi avut aprobarea prealabilă a autorului ei, se vede că eu am fost pus în situația ne-

așteptată de a apăra ideea trifurcării în contra veleității de a o distruge a propriului ei autor.

Dacă atâta ține d. Ionescu la ideea sa favorită, căreia i-a consacrat dragostea pe care o are un părinte pentru fiul său unic, de ce să ne mai mirăm dacă asupra altor lucruri își schimbă de două ori pe an părerile pe cari le-a împrumutat de la alții ?

Tot cu privire la trifurcare țin se mai constat un lucru.

Atât în proiectul său din 1895, cât și în legea din 1900, d. Ionescu nu a prevedut trifurcarea de cât pentru ultimele trei clase. Ba încă în legea sa din anul acesta, s'a adaos un alineat prețios, pentru că lămuresce punctul de vedere din care a privit d. Ionescu trifurcarea. Acel alineat dice: «Programele se vor alcătui ast-fel, în cât în clasa VII a liceului cel mai mare numer de ore să fie dat limbilor clasice în secția clasică, matematicelor în secția reală».

Pentru cine scie că studiul limbilor clasice este centrul învețămîntului clasic, precum al matematicelor este centrul celui real, dispoziția aceasta însemnează că caracterizarea reală a celor două învețăminte nu se va face de cât în clasa VII. Nu este dar vorba aci de două învețăminte dezvoltate fie-care în toată deplinătatea, ci numai de o pregătire pentru trecerea examenului de bacalaureat, așa de scump d-lui Ionescu. Sis-

temul d-sale nu este alt-ceva de cât sistemul bifurcării franceze, introdusă la 1857 de Fortoul, și desființată peste 12 ani, din cauza rețelor ei rezultate, de oarece prefăcuse liceul într'o simplă școală de preparație pentru cele doué bacalaureate.

Asupra acestui punct, legea d-luî Ionescu diferă și de sistemul propus în 1883 de d. D. A. Laurian, și de acel al lezei din 1898. Aceasta din urmă a voit a da fie-căruia din cele doué învățăminte esistența sa proprie, și a admis în mod franc și complet sistema trifurcării, în loc de a lua numai aparența lucrului. De aceea, în 1898 trifurcarea se făcea în ultimii patru, iar nu trei ani, și în tot timpul acesta limbile clasice absorbeau partea principală din atenția școlarilor din secția clasică, științele esacte pe ale celor din secția reală.

Această deosebire capitală între ambele sisteme este evidentă mai ales pentru cine studiază de aproape alcătuirea programelor analitice din 1899. Ea este de sigur mai însemnată de cât aceea care există între sistemul de recrutare al corpului didactic, acela de plată a lui, acel de organizarea Universităților, așa cum le admisesse d. Ionescu în 1895, și sistemele corespunzătoare din proiectul de la 1886 al d-luî Sturdza. Eū așa fi fost dar mai în drept a ridica pretenții la paternitatea trifurcării, de cât a fost d. Ionescu de a se pretinde autorul legii

din 1898, și chiar al propriului său proiect din 1895. Nu am făcut-o însă, și nici nu aş face-o, pentru că eu țin tot atât a nu-mi însuși lucru altuia, pe cât nu permit altuia a-și atribui merite pe cari nu le are.

Restabilirea examenului de bacalaureat.

D. Ionescu restabilește examenul de bacalaureat, însă numai pentru absolvenții de liceu cari vor să urmeze Universitatea.

Această dispoziție este absurdă. Orî studiile făcute în liceu sunt în de ajuns sancționate prin examenele de fine de an, și în acest cas un examen final este inutil ; orî nu sunt în de ajuns sancționate, și atunci examenul final trebuie impus tuturor. Când consacră cineva șapte ani din viața sa pentru a urma liceul, este pentru a face studii serioase, cari să-î formeze cugetarea ; acesta nu este un apanagiu numai al celor cari vor urma Universitatea. Măsura trebuie dar să fie una și aceeași pentru toți.

Dar absurditatea sistemii se vede mai ales, când ne întrebăm pentru ce bacalaureatul să se ceară celor cari se vor înscrie la Universitate, și să nu se ceară celor cari vor urma o altă școală superioară, cum, spre exemplu, școala de poduri și șosele, sau o școală de mine, sau școala politehnică din Paris? Crede oare d. Ionescu că un viitor inginer are

mai puțină trebuință de a avea bine formată cugetarea sa, de cât un viitor avocat de judecător de pace ?

Poate că întrebarea mea nu este la locul ei, adresată fiind d-lui Ionescu, căci se știe că regimul sofismei nu vede cu ochi buni pe ingineri, cari nu sunt deprinși a restălmăci lucrurile ; de un an, nu e și în care să nu le o dovedească în toate ocaziile. Dar eu am spus deja că nu scriu ca să conving pe d. Ionescu.

Restabilirea bacalaureatului constituie o adevărată eresie. Bacalaureatul este instituție francesă, și Francesii se muncesc de 32 de ani să scape de el. Mai ales de la Jules Ferry încoace, ei se silesc să introducă și la ei un sistem analog cu acela al legii din 1898, și să suprimе bacalaureatul, care ridică protestările unanime ale oamenilor ce cugetă drept. Să introducă acum cine-va această instituție decrepită și discreditată într'o lege nouă de organizare, este ca și când ar condamna pe un om tiner și viguros să trăiască legat de un cadavru.

Este adevărat că d. Ionescu nu caută a reintroduce bacalaureatul în mod fățiș. D-sa păstrează frasa fundamentală din legea de la 1898, că scopul acestui examen va fi de «a dovedi influența studiilor asupra formării cugetării școlariilor». Îi da însă toate caracterele bacalaureatului : îl pune în Septembre, în loc de Iuniu ; îl ține numai la București și

Iași, în loc de a-l ține în fie-care liceu ; îl face numai la Universitate, înaintea unei comisii de profesori de liceu și de universitate, în loc de a se face chiar de profesorii prin mâinele cărora au trecut școlarii, deosebire esențială. Pe lângă acestea, introduce în lege până și enumerarea probelor ce se vor trece, și cari nu mai lasă nici o îndoială asupra naturii examenului. În fine, însuși numele odios de *bacalaureat* este reintrodus. El se găsește în art. 18 al. X, care ȳice curat : «Candidații respinși de trei ori, nu se mai pot prezenta la examenul de *bacalaureat*». Se mai găsește presărat și în alte părți în lege.

Caut explicația acestei persistențe a d-lui Ionescu, de a menține o instituție care nu a făcut de cât reu, și nici nu poate să facă alt-ceva ; nu găsesc alta de cât că d-sa știe numai ceea-ce a vȳdut la Paris, dar este strein de cele ce se fac pe aiurea, și chiar de cele ce se scriu în Franța însăși asupra chestiilor de învețămînt.

* * *

Trebuie să relevez aci încă una din ne-numeratele doveđi de neglijența nepomenită cu care s'a alcătuit legea d-lui Ionescu.

Este evident că d-sa a căutat să evite nemulțumirea generală pe care știa bine că o va produce reintroducerea *bacalaureatului*, și de aceea o înveluie în a-

tătea circumlocuții. Cu toate acestea, îi scapă cuvântul însuși de *bacalaureat*, după ce în toată legea, și în expunerea de motive, îl numește *examen de absolvire*.

În aceeași ordine de idei, găsesc la art. 31 din legea organizării ministerului, și cându-se că în consiliul general vor figura trei delegați numiți din lista delegaților liceelor și *gimnasiilor*. La art. 18 al II al legii învățământului secundar se vorbește despre diploma de absolvire a *gimnasiului*. Cum asta? Gimnasiul este desființat prin legea d-lui Ionescu; până și numele lui dispare de prin școli. Ce însemnează dar această glumă de a ni se vorbi aci despre reprezentanții gimnasiilor în consiliul general, și despre diploma de absolvire a gimnasiului? Și nu e vorba de o eroare de copist, care nici aceea nu era scusabilă într'o lege. În art. 18, diploma gimnasiului se bucură de un alineat special, alături cu un altul consacrat diplomei de liceu. Este dar evident că la art. 18 se crează o diplomă fictivă, rezultat numai al neasemănatei ameteți care a domnit la toată plămădirea acestei nepomenite dovești de incapacitate, de neglijență și de inanie destructoare, ce este legea discutată și votată în 25 minute luna trecută.

Tot așa, la art. 8 din legea organizării ministerului, se pune între atribuțiile direcției învățământului secundar și superior, și inspectoratul superior, când

prin art. 46 al aceleiași legi acest inspectorat se suprimă.

Imi propuneam ca la sfirșitul acestor articole să fac o înșirare a tuturor contradicțiilor și erorilor de acest fel. Bag însă de seamă că ele sunt așa de multe, în cât singure ar putea forma o broșură. Mă voiü mulțumi dar a arăta pe ici, pe colo, pe cele mai fenomenale dintr'însele, remânënd ca, dacă voiü găsi că o asemenea elucubrațiune mai merită onoarea de a me mai ocupa de dînsa, să fac această cercetare altă dată.

·Constat însă că alcătuirii ca legea d-lui Ionescu nu aü trebuință să fie împinse ca să cadă la pământ. Ele se dărîmă de sine, și se aruncă la o parte, ca un lucru netrebnic.

Restrîngerea numărului burselor în licee.

Este caracteristică insistența cu care legea d-lui Ionescu impune ca nu cumva numărul burselor din internatele secundare să treacă peste un sfert din numărul total al locurilor.

Existenței burselor din licee și gimnasiü, o mulțime din oamenii cei mai de seamă ai țerii datorează puțința de a-și fi făcut studiile, și de a fi devenit utili patriei lor. Chiar d. Ionescu trebuie să cunoască bine pe unii cari, fără acest mijloc, nu ar fi ajuns ceea ce sunt astă-đi.

De ađi înainte, nu va mai fi așa. Fiiü

de oameni săraci, orî-cât de meritoși ar fi, nu vor mai putea urma liceul, de cât în proporția de cel mult unul din patru. Restul locurilor se va reserva feciorilor de bani gata, cari vor fi în stare să plătească «taxa anuală de cel puțin o mie de lei, deosebit de plata pentru musica instrumentală, și fără putință de a fi dispensați de plata taxei, sub nici un motiv și în nici un cas». Prin urmare, de aci înainte reprezentanții teoriei elitei sociale nu vor mai fi scandalizați de spectacolul fiilor din popor ajunși prin munca și inteligența lor la cele d'întăiu poziții în stat, pe când ei, deprinși a-și cheltui tinerețea în petreceri și trândăvie, să fie reduși a executa meseria de cărămidari sau de samsari de afaceri veroase, pentru a-și duce viața.

E adevărat că d. Ionescu a conservat dispoziția din legea liberală, ca cel puțin un sfert din numărul locuitorilor de bursieri în licee să fie rezervat fiilor de sătenii; dar cum numărul bursei nu poate trece peste un sfert din numărul total al internilor, urmează că abia a 16-a parte din internii din licee vor putea fi fiu de sătenii. După numărul de ađi al internilor, cele cinci milioane de sătenii ar avea drept la 27 locuitori în internatele Statului; fiii burghesimeii, la 83; iar restul de 329 de locuri, ar aparține de drept clasei sociale care a avut fericirea de a-și asimila pe d. Ionescu.

Vom vedea dacă dreptatea distributivă a d-lui Ionescu va fi și pe gustul celor cari muncesc și plătesc. Me tem însă că bucuria clienților d-sale din strada Enei nu va fi de lungă durată.

Nu pot iarăși să trec cu vederea dispoziția de a se pune o limită superioară de vîrstă pentru admiterea în liceu. Această măsură este îndreptată tot contra copiilor săraci, cari foarte adese-orî sunt siliți să lupte ani întregi pînă să-și creeze puțința de a-și face studiile. De cele mai multe orî, tocmai aceștia sunt cei cari merg mai bine și mai departe, pentru că numai oameni cu voință tare și cu energie pot ast-fel să înfrunte greutatețile, pentru a atinge un scop. Pe cît timp va dura legea d-lui Ionescu, calea lor va fi închisă.

Toate aceste măsuri fac parte din întregul sistem al legeri d-lui Ionescu, care tinde prin toate mijloacele a face din învețămînt un monopol al preinsei elite sociale, care visează să readucă timpurile de acum 60 de ani, Memoriul corpului didactic de deună-đi a dat acestei năzuințe adevăratul ei nume : *Obscurantism*.

Sper însă că se va convinge în curînd d. Ionescu și partidul său că legea d-lor a venit cu câte-va decenii prea târđi, și că pentru astă-đi ea nu mai este viabilă.

*
* * *

Proiectul guvernului, la art. 16, preveduse dispoziția că «nici o nouă școală secundară nu se poate înființa de cât prin *legea bugetară*», și comitetul delegaților Camerei menținuse și el această dispoziție. Nici guvernul, nici delegații, nu observaseră însă că legea din 1898 coprindea un art. 99, care dicea că «nici un gimnasiu sau liceu nu se va mai putea înființa de cât printr'un anume *proiect de lege*». S'a lăsat dar să subsiste și acest articol, alături cu cel nou introdus, și cu care se bătea în cap.

Ce dovadă mai bună se poate da de scandaloasa neglijență cu care s'a alcătuit legea? D. Ionescu nici măcar nu și-a dat osteneală să citească legea pe care umbla să o desființeze, după ce că nu și-a recitat nici propria sa lucrare, în care a lăsat să subsiste mulțimea ne-numerată de greșeli și contradicții, din cari nu am semnalat până aci de cât o mică parte.

Liber era d-sa să aibă despre Camerele d-sale opinia ce voia, și pe care ele au dovedit că o merită, prin modul cum și-au bătut joc de ele înseși, votând o asemenea lege în câte-va minute. Dar era o supremă necuviință a se arunca țerii întregi desfiderea de a i se impune o lege, pentru care autorul ei nu și-a dat nici osteneala de a masca, cel puțin pentru ochii lumii, incompetența, graba și necugetarea cu care a alcătuit-o, mai ales când scia că ea interesează pe

un corp numeros și luminat, care nu va lăsa să treacă neobservate asemenea monstruosități.

Contradicția despre care vorbesc aici a fost relevată de d. N. N. Săveanu, singurul membru din opoziție care a făcut legii d-lui Ionescu onoarea neme-ritată de a se ocupa de dînsa. Numai grație acestei împrejurări ea nu a fost promulgată cu două articole contradic-torii. Am arătat însă, într'un alt articol, că îndreptarea nu s'a făcut nici ea în mod corect ; căci, după ce legea a fost votată la Cameră fără nici o modificare, articolul cu pricina a fost escamotat pe urmă în textul care s'a depus la Senat.

Nimic nu lipsește dar legii d-lui Io-nescu, pentru a fi demnă de origina ei, până nici frauda.

Recrutarea corpului didactic secundar.

Dispozițiile privitoare la recrutarea cor-pului didactic secundar au fost modifi-cate de d. Ionescu în mai multe pri-vințe, al căror caracter comun este de a căuta să slăbească seriositatea opera-țiilor de selecțiune a candidaților. Ast-fel, a împuținat numărul lecțiilor care constituiesc probele de practică pedago-gică, a mărit de la doi la cinci ani du-rata înscrierii pe tabloul de capacitate, și a dispensat de proba experimentală pe licențiații care au obținut diploma de mai mult de 5 ani. Vom continua dar,

grație d-lui Ionescu, să avem profesori de științe fizice, de acei cari nu vor putea face cea mai neînsemnată experiență de fizică sau de chimie, în fața școlărilor lor. Școala națională va plăti cheltuiala necesităților electorale ale d-lui Ionescu.

Printre cele-l'alte modificări, este însă una care merită o mențiune deosebită.

Legea liberală preveduse că, dintre probele ce erau a se trece pentru examenul de capacitate, «*cele orale* să fie estemporale». D. Ionescu a șters cuvântul *orale*, și a făcut ca și probele orale, și cele scrise să fie tot estemporale. Cu modul acesta, un examen așa de important ca acel de capacitate se va face, fără ca candidații să aibă nici odată ocazia, sau posibilitatea de a da dovadă de chipul cum știu să expună cunoștințele lor, nici de a trata vre-o chestie în mod complet și dezvoltat. Se vor numi profesorii în urma unui examen, la care vor fi putut răspunde numai prin monosilabe.

Iacă ce va să dică o lege făcută de un om, care nu cunoaște nici măcar valoarea termenilor pe cari-i întrebunțează. Ce reu ar fi fost dacă d. Ionescu ar fi întrebat pe vre-unul din cei trei sau patru inspectori cu cari s'a consultat, ce însemnează cuvântul *estemporal*? De făcea așa, poate nu scotea la iveală un articol ca acela, care va provoca mira-

rea, dacă nu și mai mult, a întregii dăscălimi.

Dar, pentru ca dovada incoerenței care a domnit în mintea legiuitorului să nu lipsească nici aci, voiți spune că, pentru catedrele de religie, d. Ionescu a conservat dispoziția din legea liberală, ca numai probele orale să fie estemporale.

* * *

Pentru profesorii de limbă moderne, d. Ionescu prevede dispoziția de favoare ca ei să poată fi admiși la examenul de capacitate, neavând alte studii făcute de cât liceul sau școala secundară de fete.

Să apropiem această dispoziție de acele privitoare la recrutarea maștrilor, cărorora nu le cere de cât să fi făcut (fără să absolve?) o școală oare care de specialitatea lor, precum și de aceea că, până la înființarea școlii normale superioare de fete, d-sa numește la catedrele școlilor secundare de fete pe absolventele aceluiași școli, și va deveni evident și pentru cei mai optimiști că tendința d-lui Ionescu, în această parte a legii sale, a fost peste tot de a scobori nivelul capacității viitorilor profesori și maștri secundari, mai jos chiar de cât cum fusese înainte de legea din 1898; căci încă de la 1879 profesorii de limbă moderne tot trebuia să poseadă diploma de licență.

E adevărat că d. Ionescu înlocuiește

această diplomă prin calitatea de absolvent de școli private, sau prin aceea de strein, căci pentru d-sa, ca și pentru întreaga clasă socială în care s'a introdus, calitatea de a nu face parte din neamul oropsit care stăpânesce această țară, primează pe toate cele-l'alte. D-sa își promite dar să ne facă să asistăm la spectacolul scandalos al numirei unor streini lipsiți de orice studii serioase, lipsiți până și de cunoștința limbei române, pe care nu le-o cere, cu preferință asupra Românilor, pentru cari condiția licenței rămâne obligatoare. Ar voi să facă posibile pentru tot-d'a-una, și să dea putere legală, unor numiri revoltătoare, ca acele pe cari le-a făcut d-sa astă toamnă, la catedrele de limbi moderne și la acele de maestri. Și nu poate înțelege că pot fi oameni în cari să mai fi rămas un pic de demnitate și de simț de dreptate, și cari să se indigneze contra unor asemenea apucături.

Din fericire, țara reală nu este țara d-lui Ionescu. Pentru d-sa, simțul demnității nu poate fi altul de cât al acelor cari l'au ridicat pe umerii lor acolo unde este. Însă nu tot așa simte restul. Și poate că riscă să se înșele cel care crede că ea va suferi perpetuarea sistemului d-lui Ionescu.

✱

Numirea și plata profesorilor secundari.

Legea din 1898, la art. 22, preveduse cosmografia, ca specialitate deosebită. Scopul era de a permite licențiaților în științe să se prezinte la examenul de capacitate pentru cele două specialități cerute de lege, fără a se scobori nivelul acestui examen.

În adevăr, pentru un licențiat în literatură, este tot-d'a-una posibil a trece examenul pentru două specialități, fără o preparare anumită pentru una din ele. Cel care posedă licența în specialitatea filologică, spre exemplu, poate lesne să se prezinte pentru limbile latină, elenă, română, franceză. Cel din secția filosofică, poate fără mare greutate să se prezinte pentru istorie sau pentru limba latină, ca specialitate secundară. Nu este tot așa la științe. Acolo, licențiatul în matematică nu se poate prezenta nici pentru științele fizice, nici pentru cele naturale. Abia dacă licențiatul în științe fizice poate trece examenul de matematică ca specialitate secundară, și licențiatul în științe naturale pe cel de științe fizice; și încă și această șansă depinde de oare-cari dispoziții, cari tot-d'a-una se pot schimba, în regularea examenelor anuale ale facultăților de științe.

Pentru a înlătura acest inconvenient, legiuitorul din 1898 introdusese specia-

litatea cosmografiei, pe care lesne o putea trece toți licențiații în științe, pentru a satisface exigențele legei.

Dar spiritul larg și solid al d-lui Ionescu a trecut și pe aci, și a lăsat urme. D-sa a suprimat cosmografia ca specialitate, și pentru a ajunge la scopul ce-și propusese legiuitorul din 1898, a scoborit, *pentru toate specialitățile secundare fără deosebire*, nivelul examenului de capacitate, până la acela al unui simplu examen de liceu.

Deja de la 1879 nu se mai numiau profesori secundari numai cu cunoștințele de liceu. Legea d-lui Ionescu ne întoarce acum înapoi la epoca aceea.

În legătură cu aceste năzuințe și cu cele ce am semnalat prin articolul precedent, la art. 24 al. X, legea d-lui Ionescu coprinde dispoziția prohibitivă ca, pentru probele de practica pedagogică, «să nu se facă mai mult de două lecții pentru fie-care specialitate.» De când lumea, o lege care are de scop să asigure recrutarea cât mai serioasă a corpului didactic poate să pună o limită inferioară pentru numărul probelor de făcut; dar să le pună o limită superioară, și să se opună chiar ea ca examenul să aibă gradul de seriozitate cerut de împrejurări, aceasta nu s'a mai vădut, nici chiar în legile conservatoare; căci până la d. Ionescu, înșiși conservatorii încă nu formulaseră în mod așa de deschis și de îndrăzneț intenția lor de a mic-

șora cu orî-ce preț, calitatea învețămîntului public

D. Ionescu a mai găsit de cuviință să suprime și desemnul liniar, dintre specialitățile prevăzute de legea din 1898. Legiuitorul de atunci știa că lipsa cunoștinței desemnului liniar coînstitue pentru absolvenții liceelor noastre o foarte însemnată cauză de inferioritate, când întreprind să facă studii superioare de științe aplicate, chiar dacă preparația lor curat științifică este foarte bună. În momentul când, prin trifurcare, se da învețămîntului real dezvoltarea pe care o aștepta de aproape 25 de ani, legiuitorul liberal a socotit că nu va face o lucrare deplină, dacă va lăsa neisprăvită instrucția viitorilor realiști, necomplectându-o prin învețămîntul desemnului liniar. De aceea a prevăzut el și specialitatea desemnului liniar, care nu are nimic a face cu aceea a desemnului artistic. Aceasta o știe orî-cine; dar nu o știe d. Ionescu, pentru că nu a găsit desemnul liniar printre materiile prevăzute în programele liceelor franceze, și de aceea s'a grăbit să-l șteargă, precum a șters și cosmografia.

Ca model de știință de redacție, și de înțelegere a legii care se desființa, voiu mai cita un exemplu.

Legiuitorul liberal prevedea geografia ca specialitate care făcea parte, atât din grupa literară, cât și din cea științifică.

El exprimase acest lucru în mod foarte simplu, punând geografia sub. lit. *k*, în enumerarea specialităților, și dîcînd pe urmă: «Specialitățile de la lit. *a* până la lit. *k* inclusiv formează grupa literară; cele de la lit. *k* până la *o* inclusiv, grupa științifică». Cu modul acesta, era evident că geografia făcea parte din ambele grupe.

Legiuitorul conservator a simțit însă nevoie să inoveze și aci. El a schimbat redacția din 1898, și a dîs: specialitățile de la lit. *a* până la lit. *k* inclusiv, formează grupa literară; cele de la lit. *l* până la *n* inclusiv, grupa științifică».

După această redacție, este iarăși evident că geografia, cea de sub lit. *k*, rămânea cuprinsă numai în grupa literară, și exclusă din cea științifică.

Dar cu patru linii mai jos, dupe ce se vorbește de lucruri cu totul de altă natură, și se pare că s'a închis chestia clasificării specialităților, istețul legislator conservator își aduce aminte să mai adauge noul aliniat următor: «Geografia face parte din ambele grupe».

Cum se potrivește asta cu ceea ce se spusese cu patru linii mai sus? Și cum să calificăm această furoare de a se strica un lucru bine făcut, pentru a se pune în locul lui un altul prost, chiar când intenția este de a se lăsa în fond tot ceea-ce fusese și mai înainte?

În al. I al art. 24 din legea d-lui Ionescu, se mai găsește dispoziția că «nici limba engleză, nici limba italiană nu se pot socoti în numărul de doue specialități» cerute unui candidat pentru a putea fi numit profesor.

Nu-mi pot explica de loc rostul acestei prescripții. Poate că scopul este de a se reserva aceste limbi ca un mijloc de a se introduce în învățământul secundar mai mulți străini, de aceia pe cari ministrul 'i va putea numi, fără să poseadă cunoștința limbei române, și fără nici un titlu universitar superior absolvirei liceului, a unei școli secundare de fete, sau chiar unei școli private oare-care?

Cât pentru maestrii și maestrele secundare, d. Ionescu își acordă fără nici un încongiur dreptul de a-i numi direct cu titlul provisor, fără nici un concurs, examen sau altă probă de capacitate, de cât bunul se plăc; căci nu se poate lua în serios prescrierea nedefinită de a se face «lucrări și lecții practice *de specialitatea lor cu succes*». Această frază poate dovedi lipsa de cunoștințe gramaticale ale celui care a scris-o, dar nu are nici o valoare pentru a îngrați cât de puțin apucările arbitrare ale unui ministru ca d. Ionescu.

Să ne aducem aminte că d-sa a comis adeverate scandale, cari au desonorat învățământul, prin numirile ce a făcut, atunci când avea o lege espresă, care

prescria anume normele cum trebuia să se facă numirile. La ce va trebui să ne așteptăm acum, când d-sa desființează acea lege, și-și arogă dreptul de a numi direct un sfert din personalul didactic secundar !

Negreșit, nu putea nici aci să nu se găsească nelipsita prescripție a introducerii străinilor.

* * *

În ceea ce privesce remunerarea corpului didactic secundar, am arătat cu altă ocazie cum părerile d-lui Ionescu au variat până acum de patru ori. În deosebire, în proiectul său din 1895 copiasse întocmai dispozițiile d-lui Sturdza din 1886, fără ca pentru aceasta să-i fi opus cine-va pretenții de paternitate, cum face d-sa pentru toate nimicurile, și chiar pentru lucrurile cără nu-i aparțin. Cu toate acestea, la 1898 aceasta nu l'a împiedicat de a combate proiectul propus de mine, care în acest punct era identic și cu proiectul d-lui Sturdza, și cu al d-sale.

Dacă nisce meditații de opt ani nu au avut pentru d. Ionescu un alt rezultat de cât a-l lăsa în aceeași stare de nehotărîre și de nesciință a lucrurilor în cără era de la început, cred că ar avea motiv d-sa să regrete că nu a întrebuintat acei opt ani cu mai mult folos în alte lucruri.

Ori-cum ar fi, d-sa se oprește acum,

în 1900, la sistemul de a pune o cifră fixă ca salariu pentru profesorii și maestrilor secundari, fixând în același timp la 15 ore pe săptămână cantitatea de lucru ce li se poate impune, «în specialitatea lor sau într'o specialitate înrudită». Asupra motivelor cari au dictat d-lui Ionescu această nouă schimbare la față, expunerea de motive este cu totul mută; ea constată, lucrul, fără a-l explica. Ceea ce rezultă de aci este numai că d. Ionescu nu cunoaște, sau nu este în stare să restoarne argumentele cari au făcut pe legiuitorul din 1898 să adopte sistemul plății pe unități de ore. Sau poate că, atunci când a fost chemat să-l aplice în toamna trecută, a băgat de seamă—cam târziu—că nici nu-l înțelesese atunci când îl copiase în proiectul său din 1895.

Sistemul adoptat în legea din 1898 era excelent, și ar fi dat cele mai bune rezultate, aplicat fiind de un ministru care ar fi avut respectul și înțelegerea legii. Sistemul actual al d-lui Ionescu readuce pur și simplu toate cauzele cari conduseseră, sub regimul legii din 1864, la neregularitățile cari făcuseră indispensabilă o reformă. Ba încă d. Ionescu agravează reul, prin mărirea numărului obligator de ore de curs de la 12 la 15; căci dacă exigențele programei împiedicău chiar mai înainte a se da unui profesor cele 12 ore, cum se poate crede că va fi mai lesne a i se da 15?

E adevărat că d- Ionescu a găsit leacul în «specialitățile înrudite». Profesorii secundari, cari au avut deja ocazia să încerce pe socoteala lor elasticitatea pe care o are sensul cuvintelor la d. Ionescu, vor avea ocazia în curând să facă o experiență și mai simțită. D. Ionescu care astăzi toamnă a găsit mijlocul de «a înrudi» dreptul cu limba franceză și istoria cu științele naturale, va putea acum și cu mai mare înlesnire, la adăpostul legei sale, să înrudească comptabilitatea cu religia, igiena cu limba e-lenă, gimnastica cu mecanica, filo-ofia cu caligrafia.

Se vor mai vedea frumoase lucruri și cu ocazia aplicării ingenioasei dispoziții. de a se tocmi profesorii cu ceasul pentru ore suplimentare de curs, cari li se vor da și li se vor lua absolut după voia ministrului. Vom vedea atunci sistemul *Sultanului-Mezat* practicându-se în școală, pe o scară mai mică, dar în rînduri mai repetate de cât în alte afaceri, în cari de regulă înflorește industria, eminent boerească, a sămsăriei.

Să se aștepte dascălii nu bine cuge-tătorii a face cunoștință de aproape cu modul conservator de a înțelege aplicarea legilor, căci ce a fost în toamna trecută nu a fost nimic pe lângă ce va fi de acum înainte.

Se dice că, în ziua de 4 Octombrie 1895, când d. Ionescu a părăsit minis-

terul, d-sa ar fi spus că de rîndul acela pusese la regulă pe învățători și pe institutori, și că atunci când va mai reveni la minister, își propune să facă tot așa și cu profesorii secundari și superiori.

Nu știu dacă această anecdotă este adevărată ; dar eu ved că d. Ionescu lucrează ca și când ar fi adevărată, și ca și când și-ar prepara mijloacele de a se ține de vorbă. Modul cum astă toamnă presa oficioasă trata pe *dăscălașii* cari cutează să protesteze contra abuzurilor de putere ale d-lui Ionescu, și cum îi amenința cu fulgerile ministeriale, dacă nu și cu cele polițienești, este de natură de a ne face să credem că tocmai așa este.

Suprimarea autonomiei Universităților.

Am observat deja tonul domol cu care cei doi miniștri de instrucție publică au apărut în Cameră și în Senat proiectul lor de lege, presintându-l doar ca o modificare parțială și puțin importantă a legilor existente. Am arătat cum această pretinsă modificare parțială constă în realitate în abolirea completă a legii învățămîntului profesional, și în înlocuirea principiilor fundamentale ale celorlalte prin principii de reacționarismul cel mai pronunțat.

În ceea ce privește învățămîntul superior, legea d-lui Ionescu suprimă sau

schimbă toate dispozițiile fundamentale din legea de la 1898, și le înlocuește cu altele, al căror caracter va rezulta în mod evident din simpla lor expunere.

* * *

Tendința legii din 1898 fusese de a face din Universității niște instituții autonome într'o măsură cât mai largă.

Fără a mai vorbi de motivele care atunci au dictat legiuitorului liberal adoptarea acestui principiu, ceea ce s'a întâmplat anul acesta cu legea instrucției ar fi fost de ajuns pentru a-l justifica. S'a văzut că este încă posibil la noi că o întreagă legislație, de o însemnătate și de o complicație așa de mare ca legislația școlară, să fie desființată în 25 de minute, fără nici o discuție și fără nici o cercetare, și înlocuită prin o alcătuire înghebată în patru zile, de un ministru al cărui unic mobil a fost dorința de a strica ceea ce făcuse partidul advers, și de a-și pune numele său pe o lucrare ce nu-i aparținea. Când legislația noastră este încă în așa stare de nestabilitate, și expusă a fi resturnată la fie-care moment pentru motive așa de josnice, nu este evident că se impune, ca o măsură de cea mai elementară prudență, de a crea puncte de sprijin, cari, la asemenea momente de crasă, să nu lase ca ruina să fie deplină ?

Universitățile erau indicate pentru aceasta. Aceste instituții supreme de cul-

tură și de educație trebuie să aibă în învețămîntul național un rol directiv și ponderator, pe care nici o altă instituție nu l poate împlini. Înalta situație socială, cunoștințele și experiența corpului lor didactic, prestigiul și resursele de tot felul de care se bucură ele, fac dintr'însele depositarul natural al tradițiilor, și înainte-mergătorul progresului școlii naționale.

Pentru aceste motive, legea din 1898 nu a esitat de a acorda Universităților toată autonomia care era compatibilă cu legile noastre și cu ideea noastră de Stat.

Știu bine că adversarii Universităților pretind că ele nu sunt coapte încă pentru această autonomie, și chiar d. dr. Istrati, în ședința Senatului în care a trecut legea d-lui Ionescu, a spus că, în această privință, legea din 1898 nu a dat bune rezultate.

Dar ea nu s'a pus în aplicare de cît la 1 Septembrie 1898, și într'un an nu se pot judeca rezultatele unei asemenea legi. Afară de aceasta, era natural ca în primul moment Universitățile să aibă oare-care esitări și nesiguranțe la aplicarea noii legi în spiritul, nu numai în litera ei. Rolul ministerului era de a le dirige la început, și de a le face să se pătrundă de adevăratul spirit al legii celei noi. Și acest rol de Mentor nu era nevoie să-l aibă multă vreme. Curînd Universitățile și-ar fi dat seamă de situația, de drepturile și de datoriile ce li

se creau prin noua lege, și ar fi știut ele pe urmă să-și urmeze calea, fără intervenția nimănui.

Nenorocirea însă a voit ca aplicarea noii legi să revină unui om a cărui preocupare unică și exclusivă este aceea a considerațiilor politice, în sensul lor cel mai rău. La un moment când un alt ministru ar fi căutat să-și facă un titlu la recunoștința țerei, căutând să scoată cel mai mare bine posibil din aplicarea unei legi care-l deschidea un câmp de activitate așa de vast și de mănos, d. Ionescu nu a căutat de cât foloasele ce putea trage dintr'însa pentru a-și crea partizană, și pentru a lovi în adversari. Și pentru aceasta, nu s'a sfiit a stoarce textul, a tortura sensul cuvintelor, sau chiar a călca legea pe față, pentru a scoate dintr'însa beneficii ilicite pentru un partid, care nu-și mai poate plăti datoriile către cei ce-l susțin de cât în socoteala țerei și a instituțiilor ei.

În asemenea condiții, ce este de mirare dacă s'a produs confuzie chiar de la primul moment, și dacă prescripții clare și precise al căror efect util era evident, nu au dus la rezultate bune ?

Dar ceea ce trece peste marginile celor permise, este că același ministru, care s'a făcut vinovat de călcarea sau falsificarea legii, să invoace pe urmă retele făcute de dînsul, pentru a cere desființarea ei.

Să cercetăm pe rind principalele dispozițiuni ale d-lui Ionescu.

Legea liberală prevedea (art. 54) că «fiecare facultate va putea fi împărțită în secțiuni»; și că «cursurile, conferințele, lucrările practice, examenele privitoare pe fie-care secțiune, se vor fixa printr'un regulament comun, elaborat de comisiile mixte din ambele Universități, împreună cu delegații ai ministrului» (art. 60).

Prerogativa aceasta de a-și reguła învățămîntul după propria sa chibzuială, este cea mai însemnată, și aceea care mai mult de cât oricare alta face ca o Universitate să-și merite numele. Legiuitorul din 1898 căutase să asigure acest drept Universităților noastre, îngrădindu-l cu prescripții cari stabiliau solidaritate, nu numai între facultățile aceleiași Universități, dar chiar între ambele Universități și minister.

Această tendință, de a stabili cea mai strînsă legătură între diversele facultăți și de a nu lăsa să se facă nimic important în Universitate fără concursul tuturor facultăților ei, este generală în legea din 1898. Ea avea scopul bine determinat, de a face din fie-care Universitate o instituție unitară, iar nu o simplă juxtapoziție de facultăți, cum era mai înainte. În adevăr, sub regimul legii din 1864, fie-care facultate lucra în mod cu totul independent de cele-l'alte, așa că nu era nici o legătură, nici un sprijin între învățămintele lor, iar numele de Univer-

sitate nu se putea aplica de cât unei clădiri comune în care se adăpostiau patru sau cinci școli distincte, și nici de cum unei singure instituții, ale cărei organe să fie diversele facultăți.

Regimul pe care voia să-l stabilească legea din 1898, era acela pe care-l urmează de regulă Universitățile germane, austriace, italiene și suedeze, și care a asigurat strălucirea și admirabila dezvoltare a lor. Regimul care domnia sub legea din 1864, era acela frances, sub care nici numele de Universitate nu exista. Dar inconvenientele acestui din urmă sistem erau așa de evidente, ele constituiau o pedică așa de mare pentru dezvoltarea culturii înalte, încât Francesii înșiși au renunțat la el, și au adoptat și ei pe cel german, prin constituirea unor adevărate Universități.

Legea liberală avea dar o țintă bine determinată, la care tindea peste tot, în urma unei hotăriri luate după matură chibzuință. Din această ordine de idei derivă creațiunea Senatului Universitar, cu toate prerogativele lui, intervenția lui în numirea personalului didactic superior, în chestiile generale de organizare universitară, etc.

D. Ionescu nu a știut să distingă această idee dominantă a legii liberale, și de aceea-l vedem luând dispoziții pe cari nu știe cine-va cum să le clasifice.

D-sa conservă Senatul Universitar cu o bună parte din atribuțiile lui; con-

servă și art. 60, citat mai sus. S'ar părea dar că admite și d-sa ca Universitatea să fie un corp unitar, solidar și autonom, în loc de o juxtapunere de școli mai superioare de cât liceul, dar nederind de loc de dînsul ca organizare. De altă parte însă ia măsuri cari, în mod evident tind să reducă Universitățile la regimul frances dinainte de noua lege care a creat și în Franția Universitățile.

Așa, la art. 54, d-sa introduce noul alineat următor: «Impărțirea în secțiuni poate *ori-când* fi modificată de către ministru, cerând și avisul consiliului *facultății respective.*»

Nu mai este aci vorba de loc despre colaborarea ambelor Universități și a ministrului, nici chiar despre colaborarea facultăților similare ale ambelor Universități; căci d. Ionescu cere avisul *facultății*, iar nu al *facultăților* respective. Vom reveni dar la sistemul absurd ca întreaga organizare să difere între facultățile de acelaș nume, și ca diplomele Universității de București să nu se potrivească cu ale celei din Iași.

De altă parte, nu mai este nici vorba despre autonomia Universităților, pe câtă vreme ministrul va putea *ori-când* să creeze sau să desființeze secții, împreună cu toate cursurile, conferințele, esamenele și diplomele ce presupun existența unei secții, din propria sa pornire, fără ca Universitatea, ca Universitate,

măcar să scie. Acestea însemnează a ne duce la o stare mai înapoiată de cât aceea a legii din 1864; căci atunci cel puțin se deduse unei dispoziții cam obscure din lege interpretarea că ministrul să nu atingă regulamentele facultăților fără avisul lor *conform*, și de la această interpretare, pe cât știu, nici un ministru nu s'a abătut. De acum, vom vedea biurourile ministerului luând dispoziții cari vor interesa în gradul cel mai înalt învățămîntul universitar în ce are el mai esențial; și cine a vedut cum se pot alcătui legile, când ministrul este un om superficial și dominat de gânduri străine de interesul școlii, își va putea închipui ce va fi când va fi vorba despre crearea sau desființarea de secții și de diplome. Să nu ne mirăm dacă vom vedea întreaga organizare a unei facultăți răsturnată dintr'o și într'alta numai în vederea asigurării succesului vre-un prețios Benjamin de cărămidar.

*
* *
*

Legea d-lui Ionescu (art. 18) specifică ea însăși în ce facultate anume dă dreptul de înscriere diploma de *bacalaureat* clasic, modern sau real.

Aceasta e o nouă și însemnată micșorare a autonomiei Universităților, stabilită prin legea din 1898, și aceasta tocmai într'un punct în care ea era mai necesară.

In adevăr, într'o instituție de cultură .

înaltă, cum este Universitatea, unde învețămîntul trebuie să aibă toată libertatea de mișcare necesară pentru a se ține mereu în curentul științei, care este în perpetuu progres, nimeni altul mai bine de cât Universitatea însăși nu poate să stabilească și programele învețămîntului seǖ, și condițiile necesare pentru a-l urma cu succes.

Știu bine că și aci părerile d-lui Ionescu sunt altele. Pentru d-sa, idealul unei Universități este ca ea să fie un simplu serviciu dependent de unul oare care din birourile ministerului, care să primească de acolo ordinele în privința lucrurilor celor mai în afară de priceperea funcționarilor, și prea adese-orî și chiar de a ministrului însuși. Alt-fel cum s'ar explica dispoziția, pe care am analizat-o mai sus, ca ministrul să poată *ori-când* să creeze sau să desființeze secții, fără amestecul Universităților ?

D. Ionescu este logic, căci crede că cine poate face mai mult poate face și mai puțin ; și este evident că de mai mică însemnătate este dreptul ce-șia, de a hotărî însu-și, fără să fi consultat pe nimeni, unde anume să se înscrie cutare sau cutare fel de *bacalaurat*, de cât acela de a preface cu de la sine putere întreaga organizație a Universității.

Dar chestia aeeasta eǖ am tratat-o deja în deosebî într'o serie de trei articole, și nu voiu insista acum asupra eǖ. Nu

pot însă să nu relevez persistența în eroare a d-lui Ionescu, când ved modul îngust cum înțelege d-sa lucrurile. Văd că d-sa nu recunoaște *bacalaureatul* modern de cât dreptul de înscriere la facultățile de drept și de medicină, pe când el este așa de propriu pentru secțiunile de istorie și filosofie de la facultățile de litere, și pentru cele de științe fizice și naturale de la facultățile de științe. Pentru d. Ionescu, concepția facultăților de litere și de științe este tot acea care i-a rămas în minte de când era școlar în liceu, pe când se credea că la cele d'întâiu nu se învață de cât să facă cine-va versuri și discursuri, iar la cea-altă să resolve probleme de matematică.

De sigur că Universitățile înțeleg mai bine lucrurile de cât d. Ionescu, și ele ar fi făcut parte mai bună fiului prea iubit al d-sale, *bacalaureatul* modern, de cât i-a făcut însuși d-sa. Nouă dovadă de cât de puțin a cugetat d-sa asupra lucrurilor pe cari le-a pus în proiectul seu de la 1895, și cât de puțin și-a dat seama de însemnătatea chiar a aceluia pe care-l revendică cu atâta stăruință ca aparținându-i exclusiv.

Nu pot iarăși să nu me întreb, cum se potrivește fixarea aceasta a secțiilor universitare unde să pot înscrie *bacalaureații*, cu necesitatea că va fi de a se modifica cu timpul actuala împărțire a facultăților în secții, și mai ales cu drep-

tul ce și-a luat ministrul de a face el însuși această modificare *ori-când*. Trebuie-va ca la fie-care dată când regulamentul facultăților se va schimba în acest punct, să se schimbe în acelaș timp și legea? Logica comună așa ar cere. Dar d. Ionescu are logica sa proprie, și e posibil ca d-sa să fi cređut că nu e nici o legătură între una și alta. Mai probabil însă este că nici nu s'a gândit la această urmare a legiī sale, precum nu s'a gândit nici la atâtea altele.

*
* * *

. In art, 58, d. Ionescu a introdus noul aliniat următor: «Studentii facultăței de teologie vor fi datorī să urmeze la facultatea de litere cursul de limba latină și de limba greacă, obligați fiind a lucra în seminariile acestor cursuri,»

Ce rost are în lege această dispoziție, care privesce exclusiv regulamentul facultăței de teologie? Sau, dacă d. Ionescu a cređut că e bine să se amestece aci, pentru ce nu a mers până la capăt? Pentru ce nu a prevedut, spre exemplu, că studenții de la drept, cari trebuie să citească pe Justinian, să urmeze cursul de limba latină de la facultatea de litere, și mai ales pe cel de logică, pentru a se mai micșora cu timpul nevoile ce cad pe fie-care și asupra țerii din disprețul cu care logica este tratată de atâția torțuratori ai legilor, ajunsī oameni mari? Dar de unde știe d.

Ionescu cari vor fi, și cari sunt, necesitățile învățămîntului superior, și cum vor înțelege universitățile să useze de aliniatul introdus chiar de d-sa la art. 54: «Unele din cursurile universității pot să fie comune la mai multe facultăți»?

Chiar în privința facultăților de teologie, odată ce d. Ionescu a crezut necesar să le indice cursurile ce trebuie să le mai anexeze din facultatea de litere, cum de nu a prevedut și pe cel de limba română, pe lângă cele de limba latină și elenă? Viitorii preoți vor avea datoria a vorbi din anvon, datorie care pentru ei trebuie să primeze pe toate cele-l'alte. Afară de aceasta, art. 29 din lege spune, pe aceia din ei cari vor să devie profesori de religie, la un examen de capacitate de limba română. Pentru orice om care cugetă, aceste argumente sunt cel puțin tot atât de tari cât și acelea cari au făcut pe d. Ionescu să impună viitorilor teologi urmarea cursului de limba latină.

Dar am spus deja că d. Ionescu cugetă asupra lucrurilor pe cari le legiferează just atâta timp cât trebuie ca să le scrie.

Recrutarea corpului didactic universitar.

Partea din legea d-lui Ionescu care se ocupă de corpul profesoral universitar este una din acelea în cari s'a exercitat

cu mai multă putere mania sa destrucătoare, și în cari tot de odată se pune mai bine în evidență lipsa de serioșitate și de cunoaștere a subiectului, la acest specimen tipic de legislator conservator.

Legea din 1898 dicea, la art. 62 : « Corpul profesoral al Universităților se compune din profesori, agregăți și docenți ». Și în articolele următoare, se lămuria destul de bine rolul lor ; iar discuțiile urmate, în Camere și aiurea, nu au mai lăsat îndoiială în spiritul nimenui, afară de al d-lui Ionescu, asupra scopului ce urmărea legiuitorul liberal.

La două ani după promulgarea acelei legi, vine d. Ionescu și dice : « Corpul profesoral al Universităților se compune din profesori și agregăți ». Iar expunerea sa de motive ne dă această foarte scurtă explicație asupra cauzei suprimării docenților : este că « ei fac dublă întrebuințare cu agregății ».

De astă dată, d. Ionescu a reușit să ne dea într'o singură linie de cinci cuvinte mesura largimei și solidității spiritului său, precum și a valorii legilor ce făuresce d-sa.

Voiu explica care era economia legii liberale, nu pentru d. Ionescu care nici acum nu o va înțelege, ci pentru aceia cari vor fi perdut din vedere chestia întru cât-va.

Încă prin proiectul liberal din 1886, corpul universitar se împărția în profesori ordinari, profesori extraordinari,

docenți și maștri de conferințe. La 1898, s'a simplificat sistema, prin faptul că maștrii de conferințe s'aũ lăsat a se lua dintre docenți; iar celor cari la 1886 se numiaũ *profesori extraordinari*, li s'a ȃis la 1898 *agregați*, fără a se schimba însă in vre-un punct esențial dispozițiile cari-i priviaũ.

După această organizare, agregații din legea liberală nu aveaũ nimic comun cu agregații din facultățile franceze de drept și de medicină, afară doar de nume.

Ei corespundeau in parte cu foștii profesori provisorii din legea de la 1864, și in parte cu profesorii extra-ordinari din Universitățile germane. Art. 65 era destul de clar: «Profesorii și agregații fac cursurile universitare fundamentale sau dezvoltătoare, precum și conferințele și lucrările practice, cari se raportă in mod nemijlocit la aceste cursuri». Agregații erau dar adeverați profesori universitari, de cari nu se deosibeau de cât prin aceea că, dacă numirea lor ca agregați se făcuse in urma unui concurs, conform art. 70, această numire nu remânea definitivă de cât după trei ani și după împlinirea oare-căror condiții. Dar tot așa era și cu profesorii provisorii din legea de la 1864, și cu toate acestea nimenui nu-i trecuse prin minte a le contesta titlul și calitatea de adeverați profesori universitari.

Iată acum in ce mod definea legea din 1898 pe docenți: «Ei fac in Universitate,

asupra orî-căreî ramură de sciință, cursuri libere și gratuite, saũ retribuite numai de studenții cari le ascultă, în afară de cursurile făcute de profesori saũ agregați, saũ paralele cu acestea... Docenții nu sunt salariați pentru cursurile ce fac ca docenți.»

Ce asemănare va fi găsit d. Ionescu între aceste douë categorii de oameni, în cât să pretindă că fac dublă întrebuințare unii cu alții, este un adevărat mister ; nu însă pentru acel care va fi cunoscând iremediabila d-sale superficialitate.

Ceea ce a încurcat pe d. Ionescu a fost numirea de *agregat*, întrebuințată de legiuitorul liberal. D-sa nici nu și-a dat osteneala să mai citească legea, ca să vadă care era sensul ce se dă acestui cuvint ; saũ, dacă a citit o, nu și-a dat osteneala de a-ı înțelege rostul. Când a auzit de *agregați*, d-sa a crezut că e vorba despre *agregați* ca acei din facultățile franceze de drept și de medicină, cari, în adevăr, nu au nimic a face cu profesorii, precum nu aũ a face nici cu *agregații* din legea de la 1898. Și fiind-că *agregații* franceși aũ o situație cam lăaturalnică, față de învățămîntul universitar, după cum își inchipue d. Ionescu că aũ și docenții din legea liberală, a crezut d-sa că nu mai este nici o deosebire între ei, și s'a grăbit să desființeze pe docenți, și să justifice mesura sa prin argumentul că «fac dublă întrebuințare cu *agregați*». D-sa și-a inchipuit că le-

gea de la 1898 a fost făcută după sistemul conservator, de a se lua de prin toate părțile lucrurile ce es înainte, fără nici o cercetare, fără nici o încercare de armonisare, și de a alcătui din ele o înjghebare oare-care, fără grijă dacă ea răspunde vre-unei trebuințe, și dacă are sortii de a trăi.

În acest punct, ca și în nenumărate altele, d Ionescu s'a înșelat.

Legea din 1898 a voit să facă din postul de profesor universitar cea mai înaltă situație în învățămînt, recompensa supremă a unei activități științifice de prima ordine. Dar se putea întâmpla să nu se dispună ori-când de oameni cu titluri științifice cari să corespundă la o așa de înaltă situație. De altă parte, catedrele universităților nu puteau rămâne neocupate, până ce să se ivească candidați demni de titlul de profesori universitari. În fine, era și necesar ca locul cel mai înalt în învățămînt să nu se capete de cât după un stagiu în care candidatul să fi putut da măsura capacității sale, și să fi avut chiar putința de ași-o desvolta. Pentru aceste motive, legiuitorul din 1898 a admis ca normă ca profesorii să se iee dintre acei cari făcuseră deja un stagiū în învățămîntul superior ca agregați, indicând însă cu precisiune și casurile când un candidat cu merite excepționale putea să fie dispensat de acest stagiū (art. 69).

Adevărata deosebire între agregatul și

profesorul universitar nu stă dar în felul serviciului pe care unul sau altul era chemat a-l face, ci în aceea că, pe când cel d'întâiu era un om încă nou în știință, sau un simplu erudit chemat a răspunde la trebuințele curente ale învățămîntului universitar, cel de al doilea mai răspundea, pe lângă aceasta, la condiția de a se fi ilustrat prin lucrări proprii, de acele cari fac să progreseze știința.

Prin condițiile severe sub cari legea liberală acorda titlul de profesor, ea căuta pe de o parte să facă din acest titlu un stimulent pentru cei tineri, ca să cultive cu stăruință știința; și pe de alta, ea voia să evite inconvenientul legii din 1864, de a suprima de la început ori-ce indemn la muncă, prin acordarea, cu prea multă înlesnire a locului celui mai înalt în învățămînt, unor oameni încă tineri, încă nu destul de deprinși cu activitatea științifică, și cari din această cauză renunțau prea curînd la o muncă ce nu mai era pentru dînșii un mijloc de a-și deschide calea către o situație mai bună. Cu un cuvînt, legea din 1864 permitea a se ajunge cu prea multă înlesnire la gradul suprem, care nici nu avea destul preț în ochii celui care-l căpăta, tocmai din cauza acestei înlesniri.

Cu această organizare, Universitățile legiuitorului din 1898 ar fi putut la rigoare să funcționeze, căci cursurile, lucrările practice, examenele și cele-l'alte

lucrări ale lor avea cine să le facă, și afară de aceasta dintr'însele ar fi putut să iasă și lucrări originale, cari să le illustreze.

Însă concepția liberală era mai largă. Ea voia ca Universitățile să reunească într'un mănuchiū întreaga activitate științifică a țerei, și să o întărească prin contactul între cei cari se consacră ei.

Scopul acesta nu putea fi atins, dacă se mărginea numai la profesori și agregări. Numărul lor era de nevoie limitat prin considerațiile budgetare; și așa fiind, Universitatea ar fi rămas o școală închisă, al cărei principal, dacă nu unic scop, ar fi fost liberarea de diplome. Ea nu mai era un centru puternic de cultură, o tribună liberă de pe care să se propage știința în toată nemărginita ei varietate, mărită încă prin transformarea ei continuă. Invețămîntul dat mai mult sau mai puțin în vederea unei diplome, este prin natura lucrurilor restrîns între oare-cari limite, dintre cari anevoie poate une-orî să iasă; și o școală care ar fi organizată numai în acest scop, nu mai poate profita de o mulțime de forțe intelectuale cari, și fără a ținti la o resplată bănească, sunt foarte mulțumite să aibă puțința de a se manifesta.

Iacă pentru ce legea din 1898 crea docenții. Ea avea credința că sub acest nume, Universitățile își vor asigura concursul activității științifice a o mulțime

de tineri, că va canaliza și va reuni numeroasele curențe cari iaă naștere dilnic, și cari îndată se perd, pentru că nu se cunosc și nu se susțin între dinsele.

Știm bine că d. Ionescu și alții au pretins că nu se va găsi nimeni care să aspire la titlul de docent, din cauză că nu era plătit. Cei cari raționează așa nu cunoșteau realitatea lucrurilor. Nu este greu să se citeze o mulțime de tineri, cari nu cer mai bine de cât să consacre o parte din timpul și din activitatea lor învețămintului universitar, fără altă recompensă de cât satisfacția de a face parte din corpul universitar, și de a găsi un câmp larg în care să se manifesteze. În acești doi ani, unii au și cerut abilitarea lor ca docenți, cu toate nenumeraatele șicane și piedici ce li s'a pus ca să nu li se acorde. Dacă nu s'ar fi vedut că ministerul este vrăjmașul declarat al legii și al instituției docenților, dacă nu ar fi rezultat de aci o mare nesiguranță pentru doritorii de a se abilita, este neîndoios că am fi avut ađi un număr destul de însemnat de docenți.

Pe lângă acestea, este inexact a se dice că legea din 1898 nu acordă nici un avantajii situațiunei de docent. Dacă nu ar fi de cât prescripția, că un stagiū de trei ani ca docent dă drept de a fi numit agregat, și chiar profesor, precum și aceea că cursul gratuit al unui docent, dađa avea merite suficiente, putea

după trei ani să devină curs obligator, iar docentul să capete de drept titlul de agregat, încă era destul pentru a face ca acest titlu să fie destul de căutat.

În fine, însăși legea prevedea că docenții puteau ocupa posturile plătite de ajutoare la seminarele universitare, conferențiarilor, șefi de lucrări practice, prosectorii sau preparatorii, șefi de lucrări în laboratorii, asistenții de clinică în spitalele alipite pe lângă facultatea de medicină. În momentul acesta, există sub acest nume în ambele Universități un număr de 118 posturi. Toate acestea ar fi putut fi ocupate cu docenți, dându-se prin aceasta mijloc de studiu mai departe la tot atâția tineri, cari ar fi fost o escelentă rezervă pentru viitor. În acelaș timp s'ar fi asigurat o recrutare rațională unui personal al cărui rol în învățămîntul superior devine din zi în zi mai însemnat, și care până acum s'a recrutat numai la întîmplare.

Dar să dicem că toate aceste argumente nu valorau nimic. În ori-ce cas, ce reu făcea instituția docenților? Ea nu costa nici un ban, nu aducea nici o jignire învățămîntului, ci, din contră, putea prea bine să-i aducă un contingent însemnat. Atunci ce nevoie era să fie desființată?

Înțelegeam ca d. Ionescu să nu știe să se serve de această creațiune liberală. Dar să o desființeze, când ea nu-l putea turbura întru nimic în realizarea vasteror d-sale concepții, aceasta nimeni nu

o va putea înțelege. Singura explicație posibilă, este și aci sentimentul puțin recomandabil de a distruge ceea-ce d-sa nu a fost în stare să facă, și ce au făcut adversarii săi

Pentru unii, ambiția stă în năzuința de a face mai bine de cât alții, și de a merita prin aceasta recunoștința contemporanilor lor; aceasta este un sentiment nobil.

Alții, se silesc a rămâne ei mai sus, căutând să scoboare pe cei-alți mai jos de cât dinșii; acestea constituie unul din cele șapte păcate capitale, și cel mai uricios din toate.

Am văzut cum ^{*}distruge d. Ionescu; acum să vedem cum ^{*}edifică. Cu această ocazie, vom putea constata încă odată, și încă în una din chestiile cele mai însemnate, lipsa totală de convingere și de reflecție a omului care are pretenția de a lefigera școala cu ori-ce preț.

În proiectul său din 1895, d. Ionescu împărția corpul didactic universitar în profesori, agregati și docenți. Pe lângă aceștia, mai prevedea șefi de lucrări sau conferențieri, asistenți, prosectori, preparatori, ajutoți, desemnatori, custodii, mecanici, etc.

Aceasta era tocmai organizarea propusă la 1886, cu deosebire că numele de *agregati* înlocuia pe acela de *profesori extra-ordinari*. Dic numele, căci în realitate agregati de atunci ai d-lui Io-

nescu «aveau toate îndatoririle profesorilor, și se bucurau de toate drepturile profesorilor, de la cari nu sunt excluși» (art. 75). Modul lor de numire, prin esamene de capacitate, sau dintre docenți, numirea provisorie pe trei ani, erau identice cu cele din proiectul de la 1886. Pe docenți de asemenea d. Ionescu îi admitea, ca și d. Sturdza, și nu găsea că «fac dublă întrebuintare cu agregajii».

De la 1895 au trecut cinci ani, s'a scurs multă apă pe Dâmboviță, și s'au prefirat multe sisteme prin mintea d-lui Ionescu. Acel pe care l'a prefăcut în lege anul acesta nu seamănă de loc cu cel din 1895.

Anul acesta, d-sa suprimă pe docenți. Ei erau bunți acum cinci ani ; dar, pentru nenorocirea lor, ei au fost înființați acum doi ani, de un guvern liberal, și de aceea anul acesta nu mai meritaă de cât anatema conservatoare.

Cât pentru agregajii, d. Ionescu se îndură să le conserve numele ; dar când căutăm să vedem ce mai reprezintă acest nume, găsim lucruri diametral opuse, nu numai celor din legea de la 1898, dar și celor din proiectul de la 1895.

Agregajii de drept și de medicină din noua fabricație se numesc prin concurs, la care, în unele cazuri, sunt admiși chiar candidații cari nu posedă de cât diploma de licență. Leafa lor este redusă la 300 lei pe lună. În fine, chiar

această leafă nu li se plătește de cât cincă ani, după cari ei rămân să funcționeze gratuit, «de și vor avea aceleași drepturi și datorii ca și agregății cari vor primi leafă». De alt-fel, legea este mută asupra atribuțiunilor ce vor avea acești agregății.

Toată această înjghebare nu este de cât copia servilă a legii franceze. În Franția, în facultățile de drept și de medicină, ca și în cele-l'alte, învețământul universitar propriu ȑis se face numai de profesori, cari sunt în număr suficient pentru a face față tuturor trebuințelor. În adevăr, se știe că studenții în drept și în medicină sunt așa de numeroși și plătesc niște taxe așa de însemnate, în cât din ele se acoperă toate cheltuelile de personal și material al facultăților, și rezultă încă și un beneficiu pentru Stat.

Pe lângă profesori, mai sunt însă și agregății în medicină și în drept, cari suplinesc la cursuri pe profesorii absentți, fac unele cursuri accesorii, sau iau parte în comisiile ca examinatori. Ei se numesc prin concurs, pentru un termen de ȑece ani, în cari sunt plătiți, și după cari conservă numai numele de agregat, de și cei mai mulți din ei nu mai continuă a face nici un serviciu în facultate.

În Franția dar instituția agregăților este o instituție accesorie, care nu joacă de cât un rol foarte șters în mersul învețământului superior. Ea se pare a fi

destinată mai mult pentru a crea titluri onorifice pentru câți-va medici sau avocați, de cât de a contribui în mod real la dezvoltarea învățămîntului medical și juridic. Altă dată ea exista și în facultățile de științe și de litere ; a fost însă desființată încă de acum 30 de ani, ca inutilă.

Să se compare acum superfetația fără miez creată de d. Ionescu cu instituția fecundă a agregatilor așa cum îi înțelesese legiuitorul liberal, și să se tragă conclusia. Pe când d. Ionescu nici nu știe cum să definească rolul agregatilor sei în învățămîntul superior, legea din 1898 făcea din ei adeverați profesori, și le impunea și condiții de recrutare serioase. D. Ionescu îi numește numai cu diploma de licență, și-i plătește cu 300 lei pe lună, adică cu 50 lei mai mult de cât un ajutor de șef de birou din minister, sau cu jumătate din leafa unui sub-prefect. Pe lângă aceasta, îi ține numai cinci ani în învățămînt, căci doar nu-și va închipui cine-va că, atunci când nu vor mai primi nimic, agregatii d-sale vor mai conserva vre-o legătură cu Universitatea.

În resumat, legea liberală se silea să grupeze în jurul Universităților cea mai mare parte posibilă din activitatea științifică a țerei ; ea căuta să o utilizeze pentru a întări și dezvolta învățămîntul superior, considerat nu numai ca un mijloc de a se ajunge la diplome, ci în

sensul cel mai larg și mai nobil al lui.

În schimb, concepția conservatoare este ca Universitățile să continue a fi școli închise, consacrate exclusiv la fabricarea de mandarină, refusând în mod sistematic orî-ce concurs serios ce le-ar veni din partea celor cari nu aũ ajuns deja la gradul suprem, ferindu-se de orî-ce contact cu altã lume de cãt aceea a studenților înscriși în matriculele ei.

O singurã țarã este în Europa care a moștenit din alte timpuri această organizare, și care face silințe energice ca să se scape de dînsa, și d. Ionescu tocmai acolo se duce să-și caute modelul de imitat, și încă agravãndu-l. Dacă era vorba să ajungem aci, dupã 36 de ani de silințe, de studii și de lucrãri, ce nevoie mai era să schimbãm legea din 1864? Creațiunea d-lui Ionescu institue un organism parazit, care, ca orî-ce parazit, nu poate face nici un bine, dar poate face destul reũ. Mai bine ar fi fost dar să se lase ceea ce era.

*
* * *

Am constatat în nenumerate rînduri pãnã acum deplina lipsã de consistență a ideilor d-lui Ionescu în materie de organizare școlară. Am vëdut cum omul cel cu lungi meditații nu se sfiește a-și schimba pãrerea asupra unuia și aceluiași lucru de cãte mai multe orî pe an, și une-orî în interval numai de cãte-va

dile, cum s'a întâmplat anul acesta între 9 și 13 Martie.

Trebue însă să fim drepți, și să recunoaștem că este cel puțin un punct asupra căruia năzuințele sale nu au variat nici odată : acela de a căuta să facă din Universitățile niște simple agenții electorale conservatoare.

Nu este locul să reiați aci istoria celor patru ani ai primului minister al d-lui Ionescu, și se înșir toate împrejurările în cari a trecut chiar peste cele mai elementare regule de cuviință—căci de legalitate și de dreptate nu putem vorbi cu d-sa,—când a fost vorba să facă să serve Universitățile la scopurile sale de sectar politic.

Dar aci me ocup numai de lege, și vreau să vorbesc numai despre dinsa.

Deja în proiectul seu de la 1895 d. Ionescu introdusese, la art. 74, aliniatul următor : «Ceî d'întâiu agregați, în numărul care se va hotări prin regulamentul de punere în aplicare a acestei legi, și care nu va trece de...- la Universitatea din București, și de... la cea din Iași, se vor numi direct cu titlul definitiv de către ministru, fără nici o altă condiție de admisibilitate de cât diploma de studiu specificată mai sus». Diploma aceea putea să fie și cea de licență.

De când există o organizație școlară în țara noastră, nici o dată nu s'a vedut un ministru cutezând să-și aroge un

drept așa de esorbitant ca acela de a numi el însuși, deadreptul și în mod definitiv, pe membrii corpului didactic celui mai înalt. Aceasta nu s'a făcut nici odată nici la noi, nici pe aiurea. Iși poate închipui ori cine ce ar fi fost asemenea numiri, făcute de d. Ionescu, care în Septembrie trecut, sub imperiul unei legi precise, cum era cea din 1898, prin care se excludea cu totul arbitrarul aventurierilor politici ce s'ar fi găsit aduși în capul școlilor, a avut cu toate acestea tristul curagiū de a face numiri sub condiția de înscriere în cluburile conservatoare !

Căderea «din considerații de ordine morală» a conservatorilor de la 1895, a scăpat pentru atunci Universitățile de umilința și de desastrul pe care li-l pregătia d. Ionescu.

Dar, în această materie, d-sa nu dă înapoi nici odată. Și de aceea, în legea sa de anul acesta, a inserat dispoziția că «în cas când examenul (de agregată) nu va da nici un rezultat, sau comisiunea timp de două luni de la convocarea ei nu va recomanda pe nimeni, ministrul poate numi deadreptul agregat pe orî-ce persoană care întrunesc condițiile leger».

După o alta dispoziție, «Ministrul mai poate numi (ca profesor universitar) și dintre Români ajunși profesori ordinari, agregați, prosectori sau profesori extra-

ordinari în Universitățile renumite din străinătate».

Scopul acestor dispoziții este evident, și usul ce va face de dinsele d. Ionescu este și mai evident. Dacă atunci când avea o lege care-l opria, d-sa a putut să recompenseze prin numiri în învețămînt servicii făcute în nedemna aventură din strada Enei, ce va fi acum? Poate că vom trăi să vedem Universitățile reduse la rolul de deversoriu al clientelei actualei administrații a Primăriei Capitalei, care nu va mai avea loc de capătuală acolo.

Nu pot însă să nu relevez dispoziția, care ar fi ridiculă în alte împrejurări, ca ministrul să poată face numirea atunci când concursul nu va da nici un rezultat. Așa dar, dacă candidații ce se vor fi prezentat la un concurs vor fi toți de o nulitate absolută, nu se va putea evita nici într'un chip numirea cui-va care ar fi în bunele grații ale vre-unui inspector polițienesc; căci, dacă comisia va respinge pe toți candidații, va da prin aceasta ministrului dreptul de a numi el pe oricare va voi.

În adevăr, îmi este greu să-mi închipuiesc ce înjosire mai mare de cât aceasta se putea face Universităților; și me întreb ce altă rușine nu va mai putea să le infligă un ministru de felul d-lui Ionescu, de oare-ce li s'a putut impune aceasta.

Ca să termin cu cele ce aveam de spus în această ordine de idei, să mai amintesc și dispoziția că destinația catedrelor universitare se poate schimba prin legea bugetară.

Legea din 1898, consecventă cu ea însăși, exclusese această din urmă posibilitate, pentru că a socotit că nimeni nu poate cunoaște mai bine de cât Universitatea însăși trebuințele învețămîntului ei, și destinația cea mai potrivită ce se poate da unei catedre universitare.

D. Ionescu, de asemenea consecvent cu sine însuși, a crezut că nu se cuvine să lase Universităților nici acest drept natural al lor, și că e bine ca învețămîntul superior să poată fi turburat prin intervenția nesocotită sau interesată a orî-cărui deputat care va găsi în Cameră cinci iscălituri.

În acest punct, ca și în atâtea altele, legea d-lui Ionescu organizează desordinea.

De asemenea, ved reinviată dispoziția dintr'o fostă lege ce fusese făcută tot de d. Ionescu, ca, după trei-șzeci de ani de serviciu, profesorii universitari și agregatii să poată fi puși la pensie din oficiu, cu simplul avis conform al consiliului permanent. Cu modul acesta, situația ce se crează din nou pentru profesorii universitari este mai rea de cât aceea care se face prin art. 46, tot al legii de anul acesta, profesorilor și măștrilor secundari. În adevăr, la aceștia se mai

cere hotărîrea motivată a consiliului inspectorilor, precum și statul personal cu notele de inspecție ale profesorului sau maestrului ; și la nevoie, consiliul permanent poate hotărî o nouă inspecție, făcută sau de inspector, sau chiar de unul din membrii săi. Pentru profesorii superiori, toate acestea lipsesc : simplul avis al consiliului e de ajuns. Dar se știe că sub miniștri ca d. Ionescu acest avis nici odată nu se refuză.

În orî-ce cas, consiliul d-lui Ionescu din primul seǔ minister nu aǔ fost pentru d-sa o piedică la luarea unor mǔsuri de cel mai revoltător arbitrar, îndreptate contra unor adversari politici, sau unor simpli vinovați că nu fuseseră destul de docili în fața omnipotenței conservatoare.

Deja vǔd pe cei cari, până să nu se împlinescă 12 luni, vor fi victima acestei arme pusă în mǎna guvernului din strada Enei, precum și pe aceia cari le vor lua locul.

Chestia profesorilor străini la Universități.

Ideea aducerii de profesori timporari din străinătate la Universitățile noastre este o idee proprie actualilor miniștri de instrucție, și ca atare nu putea lipsi din legea de la 1900, cum n'a lipsit nici din proiectul de la 1895.

De și sunt de acord cu marea majoritate a profesorilor noștri, cari gǎsesc

că foloasele ce-și promite d. Ionescu de pe urma acestei inovații sunt curate iluzii, nu am nimic de spus contra introducerii ei în legea d-sale. Aceasta este una din foarte puținele dispoziții ale ei care nu au drept unic scop de a distruge ceva, și care, având deja o vechime de șase ani, are aerul de a proveni din convingerea celui ce a emis-o.

Ast-fel fiind, ea poate fi discutată în sine.

Dar lucrul acesta s'a făcut deja de către d. N. Iorga, în *L'Independance Roumaine*, și de aceea cred că e de ajuns să repet și să complectez aci argumentele d-sale, cari în cea mai mare parte mi se par fără replică.

Este o iluzie a crede că noile cursuri vor atrage la noi studenții din țerile circumvecine.

Aceia din ei cari vor avea mijlocul a-și face studiile aiurea de cât în țara lor, vor continua a se duce tot la Universitățile cele mari din Occident sau din Rusia. Ei vor găsi acolo un învețământ complet, expus în una și aceeași limbă, care singură le va fi de ajuns pentru a-și face studiile. Cei ce vor merge la Paris, spre exemplu, vor trebui să cunoască singura limbă francesă. Nu tot așa va fi cu cei ce ar veni la noi. Ei ar trebui să cunoască și limba română, și limbile tuturor profesorilor streini ce și-ar propune ei să asculte la noi; căci este evident că aceste cursuri vor trebui

să se completeze unele pe altele, de vreme ce nu e de gândit ca să organizăm o Universitate străină complectă alături cu cea română a noastră. Este oare de crezut că studenții bulgari, sârbi sau greci vor întreprinde studiul limbii române, anume pentru a ajunge la acest slab rezultat ?

De alt-fel toată lumea scie că studenții cari merg să studieze afară din țara lor, nu caută numai cursurile Universităților străine, ci și mediul social mai înaintat sau de o organizație diferită de a celui din țara lor, al cărui studiu să deschidă orizonturi noi cugetărilor lor. Așa fiind, este evident că nu România va fi aleasă—mai cu seamă când în alte părți toate avantajele, până și acelea ale vieții materiale mai comode și mai eftine, sunt mai mari de cât la noi.

Este încă a-și face iluzie cine-va de a crede că nisce cursuri, mai mult conferințe, de câte-va luni, vor putea avea vre-o influență serioasă asupra direcției și calității învețămîntului nostru superior. Oamenii de știință de o valoare excepțională nu vor consimți nici odată să vină la noi pentru câte-va lecții, iar cei-l'alți nu ved ce autoritate vor avea pentru a se impune, și pentru a determina un curent oare-care la noi. Cu atât mai mult, că cercul unde ar trebui să-i căutăm este foarte restrins, pe câtă vreme limba francesă este, putem dice,

singura în care am putea admite a se profesa la noi.

O experiență s'a făcut, în astă privință, cu aducerea d-lui Binet, acum câți-va ani. Cari aũ fost rezultatele ei? Sala unde se țineaũ cursurile d-sale era plină de o lume, în cea mai mare parte străină de studiile înalte; ca efect de curiositate, nu se poate contesta că el a fost mare, dar ca influență asupra învățămîntului nostru superior, ea a fost nulă, ca să nu ȃic negativă, după cum afirma d. Iorga.

Nu insist asupra chestiei budgetare, care nu are nevoie să fie amintită, pentru a fi înțeleasă de orî-cine. Nu sciũ cât aũ costat conferințele d-lui Binet; dar chiar dacă nu ar fi costat de cât jumătate din cât se ȃice, încă este cert că nu adese-orî am putea să ne permitem asemenea fantasii, cari vor rămâne prin urmare tot-d'a-una ca nisce încercări isolate. Unde mai sunt atunci strălucirile rezultate ce-șî promite espunerea de motive a legii d-lui Ionescu?

Este permis a bănui că origina acestei inovații stă tot în vecinica neîncredere cu care conservatorii aũ tratat tot-d'a-una poporul românesc și tot ce face el. Nu trebuie multă socoteală ca să vadă cine-va că, cu ceea ce-șî propune d. Ionescu să cheltuiască cu profesorii seî străini, se poate face foarte mult pentru a se utiliza mai bine forțele intelectuale pe cari le avem la noi. Trebuie să fie cine-va

de tot orbit de prevenții, ca să nu vadă și să înțeleagă că aceste forțe există la noi în mai mare cantitate de cât sunt întrebuințate, și este lucru paradoxal a se adresa cine-va străinătății, pentru a-i cere forțe noi, când cele pe cari le avem în țară sunt departe de a fi dat tot ce pot da. Am cunoscință că tineri instruiți, care nu cer mai bine de cât să lucreze și să producă, au primit de la puternicii țării indemnul formal de a se duce să-și caute de lucru în alte țări, căci la noi nu au la ce să fie întrebuințați; și în același timp, se promulgă o lege prin care se face apel la concursul străinilor!

Cred că nu este greu să se prevadă că concepția d-lui Ionescu are foarte puțină sortă de reușită.

Chestia suplinitorilor.

Dintre dispozițiile transitorii ale legii d-lui Ionescu, nu voi releva de cât pe aceea cuprinsă în art. 105, și relativă la suplinitorii învățămîntului secundar.

În seria articolelor ce am publicat în Septembrie trecut, am denunțat angajamentele luate de d. Ionescu față de suplinitori, și intenția d-sale de a-i numi în bloc cu titlul definitiv, chiar pe cei lipsiți de diploma de licență. Am arătat atunci cu deamănuntul reul ce va rezulta din această măsură extraordinară.

În proiectul prezentat la Cameră, am constatat însă, cu surprindere, că dis-

poziția ce prevedeam nu figura, și că partea legii din 1898 privitoare la suplinitori rămânea aproape neschimbată. Surprinderea mea venea de acolo, că știu că d. Ionescu nu este om care să dea înapoi când are în vedere un câștig politic, fie el și în socoteala țerii, și presupțiunea mea nu merge până a crede că modestele mele articole de gazetă ar fi avut efectul de a-l face să-și schimbe părerea.

Suprinderea mea a încetat însă, când am văzut legea așa cum a fost depusă la Senat. Într'însa, dispozițiile cu pricina au fost introduse pe dintregul de comitetul delegaților, și încă agravate prin modificările ce li s'au adus în ședința Camerei de la 25 Martie, atunci când, după cum am constatat deja, s'au introdus în proiectul delegaților modificări nevtate de Cameră.

Fusese dar vorba pur și simplu că d. Ionescu voise să scoată cărbunii din foc cu mâna altuia, după cum făcuse și cu taxele pentru învățământul secundar.

Să fie oare că se sfiește și d-sa de ceva pe lumea asta?

Ce va fi de făcut.

Termin aci cu examinarea legii d-lui Ionescu.

Am dus până la capăt această lucrare obositoare, cu convingerea că îmi împlinesc datoria ce am, ca cetățean,

de a căuta pe cât pot să împiedic săvîrșirea unui lucru reu.

Din cele ce am arătat, fie care își poate face convingerea dacă legea d-lui Ionescu este făcută în vederea binelui public, sau dacă din contră ea este o lucrare de vrăjmășie politică, de invidie, de manie destructoare și neputincioasă, de incoherență și lipsă de cugetare. Cei cari se interesează de școală vor judeca precum merită pe ministrul care a crezut că ea poate servi de jucărie în mâinile unui politician fără scrupule, și ca obiect fără valoare în calculele meschine ale unui pretins partid politic, cules de pe strade, care, incapabil de a crea ceva, se mulțumesc să probeze existența sa numai prin ruinele ce acumulează împrejurul lui.

D. Ionescu a crezut de cuviință să profetizeze că întocmirile sale, fruct de 48 de ore de lungi meditații, monument de nepricepere și de rea voință, vor rămâne neatinse atunci când va înceta perioada de scădere națională, creată și represintată de regimul din strada Enei.

Îmi permit a crede că era mai bine să nu mai facă predicări, când știe că aū eșit așa de reu chiar acela a căror realizare depindea exclusiv de d-sa. Să-și aducă aminte că la 31 Ianuarie 1898, d-sa dicea în Cameră : «Noi nu vom fi animați de loc de dorința copilărească și deșartă de a strica ceea-ce aū făcut alții, numai ca să stricăm». Punem a-

lături această declarație cu legea de la Martie 1900, și ne întrebăm întru ce se deosibesce d. Ionescu de cei-alți profeți veniți după Cristos ?

Eă nu-l voiu urma pe d-sa pe terenul profetic. Știu însă că pentru partidul liberal chestia organizării învățămîntului constituie unul din punctele principale ale programului seu politic, a cărui realizare el a urmărit-o cu neînfîntă energie timp de decimi de ani. Convingerile lui în această privință nu sunt isvorite nici din pofta nesăbuită de a trece în ochii agramatiilor drept legislator, nici de furia de a distruge cu orice preț lucrul făcut de alții, fără măcar să știe ce va pune în loc. Meritul acesta îl lasă celor cari înlocuiesc prin spiritul de intrigă și prin lipsa de scrupule, calitățile de muncă, de onestitate și desinteresare politică, indispensabile omului de stat demn de acest nume.

Așa fiind, partidul liberal ar trebui să renunțe la trecutul seu de muncă conștiincioasă pentru binele public și pentru dezvoltarea instituțiunilor democratice ale țerei, pentru ca să poată tolera ca desorganizarea creată de d. Ionescu să dureze cât de puțin. Am convingerea că partidul liberal va ști să-și facă datoria, cu tăria reclamată de mărimea reului ce va avea să îndrepteze.

Nu voiu dice și eă că «una din cele d'întăiū datorii ce se vor impune partidului liberal va fi de a desființa cu totul»

legea d-lui Ionescu. Aceasta ar fi o fanfaronadă de reu gust, și am avut ocazia să ved în ce situații ridicule se găsesc une-orî puși cei cari se fac culpabilii de asemenea intemperanțe. Ceea-ce cred însă că pot afirma, fără temere de a me înșela, este că remediile ce se vor adopta la vremea lor nu vor fi remedii empirice, de acele cari încap într'o frasă de doue linii, și cari se adoptă în 25 de minute, ci remedii bine chibzuite și apropiate rēului. Dar o dată admise, ele vor fi aplicate cu toată energia pe care o va da convingerea că se face o bună lucrare de îndreptare și de curățire. Recompensa partidului liberal, pentru această muncă de reparațiune, va consta pe de o parte în recunoștința țerii, iar pe de alta într'o noue recrudescentă de vrăjmășie din partea celor cari vor vedea zădărnicate silințele lor de a opri în loc, și chiar de a da înapoi, Școala Romanească, în mersul ei spre progres.

Se înțelege, nu cutez să afirm că lucrurile vor putea fi repuse întocmai în starea în care erau înainte de această trecere a d-lui Ionescu la ministerul de instrucție.

Se poate ca curentul devastator care va fi trecut peste școală să fi cauzat unele rele nereparabile, precum focul, pe unde trece, tot lasă urme neșterse, cu toate silințele ce și-ar da cine-va de a le face să dispară. E cert însă că lu-

crarea de reparație va fi întreprinsă în întregime ei, cu curagiū și energie, și urmărită ani întregi, de va fi necesar. A fost țara în stare să șteargă urmele și ale altor nenorociri, și mai mari, ce au căzut peste dînsa în alte vremuri. De ce să disperăm acum ?

Consultarea corpului didactic.

Ca să lichidez pe deplin, de astă dată, afacerea pe care o discut, voi sta un moment de vorbă și cu câți-va *seigneurs sans importance*, cari au crezut de cuviință să intervină într'însa.

La acuzarea perfect fundată ce se făcea legii d-lui Ionescu, că a fost alcătuită în pripă, pe ascuns și cu toate precauțiunile posibile pentru a se evita cunoașterea și discutarea ei din vreme, unul din acești domni, al cărui nume îmi pare reu că-mi scapă din memorie, a găsit de cuviință să afirme că legea din 1898 se alcătuisese în același fel, de oare-ce păreri cerute consiliilor școlare nu fuseseră luate în seamă la redijarea definitivă a legii.

Lucrurile sunt încă proaspete în memoria tuturor, și de aceea aș putea să me dispensez de a răspunde onorabilului anonim. Doresc și partidului conservator să ajungă vre-o dată a avea la activul seu o lege — măcar una — care să fi fost discutată în mod așa de larg și de complet ca legea din 1898, și care să represinte ca dînsa păreri aproape

ale unanimității celor cari s'au ocupat de chestie.

Cred însă că se cuvine să mă opresc un moment asupra acestei acuzări, pentru că-mi dă ocazia să arăt încă odată deosebirea care este între modul de alcătuire al unui proiect ca cel din 1898, și al unuia ca cel de anul acesta.

Se știe ca la eșirea sa din minister, în Noembrie 1895, d. Poni lăsase un proiect de lege asupra învățămîntului secundar și superior. Succesorul său, d. Mârzescu, a crezut necesar să ceară avisul corpului didactic asupra acestui proiect. Discuțiile urmate atunci au dat loc la numeroase memorii, dintre cari unele imprimate, pe cari, la venirea mea în capul ministerului, le-am găsit deja reunite. Intr'însele am găsit numeroase păreri, între cari multe foarte raționale, de cari am ținut seamă într'o largă măsură în alcătuirea ante-proiectului meu.

Vom cita în special două chestiuni, în cari avisele consiliilor școlare au avut o influență mare în soluțiile ce am adoptat.

Una este aceea a recrutării corpului didactic secundar și a modului de distribuire a orelor de curs. Partea aceasta se păruse că da loc la nesiguranțe în proiectul d-lui Poni ; consiliile școlare semnalaseră inconvenientele, și multe din ele făcuseră și oare-cari propuneri.

În ante proiect, eă am profitat de toate acestea.

A doua chestie este aceea a trifurcării.

Separăția studiilor clasice de cele reale în ultimele clase ale liceului, după cum am mai spus și altă-dată, fusese obiectul unor discuții foarte serioase încă de când cu proiectul din 1886. Sistemul acesta existase în Franța, sub numele și sub forma de bifurcare ; era aplicat în Belgia, sub forma de ramificare succesivă ; și se introdusese de curînd în Norvegia. Era dar imposibil să fi scăpat din vederea legiuitorului din 1886. Dar, afară de aceasta, între persoanele cu cari se consulta atunci d. Sturdza, era un om de școală, d. D. Laurian, al cărui cuvînt a fost tot-d'a-una foarte ascultat în asemenea materie. D-sa era apărătorul convîns al bifurcării, și-mi aduc aminte în deosebi de o ședință în care d-sa, timp de mai bine de o oră, a susținut cu tărie adoptarea sistemului său. Unul din adversarii săi atunci am fost eă ; nu însă pentru că eram opus din principiu sistemului bifurcării, pe care încă de atunci îl găsim bun, ci pentru că mă temeam că corpul nostru didactic, și publicul însuși, vor primi cu prea mare neîncredere o asemenea inovație radicală, cu ideia căreia încă nimeni nu era deprins la noi, și care încă nu se ridicase din discreditul în care îl aruncase fiascul

ce suferise în Franța. Afară de aceasta, proiectul din 1886 conținea prea multe alte inovații, cari, după cum era lesne de prevăzut, aveau să facă foarte grea admiterea lui. Era dar prudent ca să se amâne pentru mai târziu o reformă pentru care, după părerea mea, nu eram încă destul de preparați.

A trecut însă vreme de atunci. În timpul acesta, încercarea făcută în Norvegia reușia așa de bine, în cât ea se generalisa în mai toate liceele de acolo, ceea ce, negreșit, a contribuit mult pentru a face populară ideia bifurcării. De altă parte, la noi în țară oameni convinși ca d. Laurian continuau a-și apăra ideile și a deprinde lumea cu dinsele. Aceasta explică faptul că la 1895 d. Ionescu a avut curajul a introduce în proiectul său, nu numai ideia bifurcării, dar de a merge chiar până la trifurcare, cea ce și constituie originalitatea sistemului său, dar a cam deșteptat neîncrederea inițiatorului, d. Laurian, care și adă exprimă încă temerea că succesul propagandei sale a mers prea departe. Aceasta explică încă pentru ce inovația d-lui Ionescu nu a fost întâmpinată cu mișcarea de neîncredere de care se lovesc toate inovațiile; este că terenul era deja întru cât-va pregătit pentru a o primi.

În aceste împrejurări, în 1897 am fost chemat la onoarea de a prezenta proiectul de reorganizare al învățământului

secundar, și, prin urmare, să mă ocup și de chestia distribuirii învățămîntului clasic și real. Dacă aș fi fost animat de spiritul d-lui Ionescu — care nu s'a sfiit a declara însuși în Cameră că a renunțat la unele idei ce admisesese în 1895, nu pentru că erau rele, ci numai pentru că fuseseră mai nainte propuse de d. Sturdza — m'aș fi grăbit să arunc la o parte trifurcarea, ca un lucru care ar fi fost contaminat prin apariția lui în proiectul unui adversar așa de puțin... scrupulos ca d. Ionescu. Eă însă mi-am înțeles alt-fel datoria mea de ministru, și de acea singura mea preocupare a fost de a vedea dacă obiecțiile ce presintam la 1886 mai aveau ființă sau nu.

La aceasta mi-aă răspuns avisele consiliilor școlare, cerute de d. Mărzescu. În mai multe din ele, provenind din centrele școlare cele mai importante, se opina pentru admiterea trifurcării. Imi aduc aminte cu siguranță că între acestea era Iașii, și dacă nu mă înșel și Ploiescii, Bêrladul și Craiova. Aceasta era o dovadă că ideea separării celor două învățăminte în liceu își făcuse drum de la 1886, așa că principalul motiv care mă făcea atunci să me tem de adoptarea ei nu mai exista.

Iată pentru ce nu am esitat a introduce în proiectul meu o idee a unui adversar politic, chiar cu riscul de a provoca temerile unora din amicii mei, cu mai multă experiență politică de cât

mine, cari prevedeaŭ, ceea-ce s'a și întîmplat, că acest incident va da pretext d-lui Ionescu și sateliților săi de a ridică glumețele revendicări cunoscute.

E adevărat că am adus sistemului d-lui Ionescu modificări destul de însemnate, pentru ca să justifice din partea d-sale un discurs de două ore pentru a le combate. De eram în locul d-lui Ionescu, aceasta m'ar fi îndreptățit să revendic ca al meu întregul sistem. Aceasta însă nu a împedicat, nici pe d. Ionescu de a pretinde ca al său tot ce s'a făcut în astă privință, nici pe mine de a-i lăsa nediscutat meritul întreg, convins fiind-că am de unde să fiu generos cu d-sa. Și se înșală d-sa când ȳice că eŭ continuŭ a susține că ideea ar fi fost emisă de un membru al comisiei ce a consultat, și nu de d-sa. D-sa știe bine că, îndată ce a contestat acest lucru, pe care-l spusese pentru că-l auȳisem, și fără a-i da nici o importanță, m'am grăbit a-i da dreptate, și de atunci nici odată nu am mai revenit asupra acestei legende. În orice cas, greșala mea atunci a fost mult mai mică de cât aceea ce aș fi comis dacă aș fi făurit acte false, pentru a arunca contra unui adversar o acușatie infamantă, cu scopul de a culege din această faptă necinstită profituri nepermise.

Dar ca să revenim la chestie, iată un punct din cele mai importante din legea de la 1898, în care părerile emise

de consiliile școlare au avut cea mai hotărâtoare influență în alegerea soluției adoptate.

Cum rămâne dar cu afirmarea onorabilului care spunea că nu am ținut nici o seamă de părerile corpului didactic? Se vede, din contra, că aceste păreri au avut o parte însemnată chiar la redactarea anteproiectului. Și nici nu se putea alt-fel. Ce logică ar fi fost ca, în momentul când împingeam dorința de a profita de priceperea tuturor până la adoptarea chiar a ideilor d-lui Ionescu, să disprețuesc contingentul de idei și experiență ce-mi putea aduce corpul didactic, și care prețuia de sigur mult mai mult de cât bagagiul d-lui Ionescu?

Când anteproiectul fusese alcătuit în asemeni condiții, eram în dreptul meu să me mulțumesc cu cât făcusem, și să-l depun în această stare pe biuroul Camerei. Cu toate acestea, ca esces de precauțiune, cu șase săptămâni înainte de a-l depune, i-am dat cea mai întinsă publicitate, și am adunat cu îngrijire observațiile la cari a dat el loc. Au rezultat și de aci oare-cari modificări într'insul, dintre cari unele de oare-care însemnătate.

Ar fi voit însă onorabilul anonim să vadă anteproiectul resturnat pe deplin în urma acestei noi consultații? De făceam așa, aș fi dat dovadă că nu am cunoscință de rolul meu de ministru, nici de răspunderea ce aveam în fața

parlamentului. Aș fi dovedit că credințele mele în materie nu aveaă nici o consistență—ca ale d-lui Ionescu, spre exemplu—și că asupra principiilor înseși ale legi înii pot schimba părerile dintr'o și într'alta. Cu ce autoritate aș fi susținut eu atunci proiectul subsemnat de mine? Eă nu eram ministru conservator, ca să-mi permit a aduce înaintea parlamentului un proiect alcătuit în ultimele 48 de ore, și nici Camerele liberale nu erau Camere conservatoare, cari să lase nepedepsit pe ministrul care și-ar fi permis această supremă necuviință.

Dar pe urmă, consultația din Octombrie 1897 nici nu putea să ducă la modificări radicale în proiect. Pe câtă vreme principalele desiderate ale corpului didactic se găseau în cea mai mare parte deja satisfăcute încă de la alcătuirea anteproiectului, era evident că această de a doua consultație nu putea să dea loc de cât la observații de detaliu, iar în privința punctelor principale, numai la repetarea acelor desiderate cari deja fuseseră formulate la prima consultare, și pe cari din convingere nu le adoptasem atunci.

Nu trebuie în fine să se creadă că nevoia ce este ca, în alcătuirea unei asemenea legi, să se țină seamă de părerile oamenilor de meserie, merge până acolo ca ministrul să renunțe la dreptul seă de inițiativă. În ceea-ce me privește,

declar că sunt lucruri asupra cărora părerile mele erau așa de bine stabilite, în cât chiar dacă m'ași fi găsit în opoziție cu întreg corpul didactic, nu aș fi esitat a le menține. În cazul meu, aceasta nu s'a întâmplat pentru nici una din chestiile cele însemnate, căci toate soluțiile ce am propus au fost admise cel puțin de o însemnată parte a corpului didactic, când nu au fost admise chiar de toți. Spun însă aceasta pentru acei cari ar fi tentați să me acuse că, atât prin procedarea mea ca ministru, cât și prin unele din articolele de față, aș manifesta ceva apucături demagogice. Cred, în adevăr, că procedările unui ministru de instrucție trebuie să fie altele de cât ale altui ministru, care ar fi chemat să conducă un corp mai puțin numeros și luminat de cât corpul didactic; dar de acolo și până a me înrola în școala d-lui Fleva, este depărtare mare.

*
* * *

Acum, ca termen de comparație, să vedem cum a procedat d. Ionescu.

Proiectul său, cu toate cele ținute de d-sa și de d. Istrati, atingea în părțile sale esențiale, nu numai o parte din organismul școlii, și întreaga legislație școlară. El schimba, resturna, strica, distrugea și desființa 199 de articole dintr'însa, și în unele părți avea pretenția de a crea sisteme noi. Cu toate acestea, d. Ionescu, după ce l'a alcătuit în secretul cabinetu-

lui seǔ, l'a ținut ascuns de ori-ce vedere streinǎ pǎnǎ la eșirea sa din minister. Inlocuitorul seǔ l'a citit, cu permisia d-sale; și ca să se acomodeze și cu cerul, a făcut o consultație cu patru inspectori și șefi de serviciu din minister, însă cu poruncă strașnică ca nimic din ce se făcea acolo să nu ajungă la urechile publicului și ale infamei opoziții. In cele din urmă, proiectul s'a imprimat în 200 de exemplare, care s'aũ trinis sigilate acasă la d. ministru, pentru ca nu cum-va să se rǎtăcească vre-un exemplar în mǎni indiscrete. El s'a depus la Cameră, și nu a fost de ajuns ca să se împartă la toți deputații, ceea ce a provocat protestarea chiar a unuia din membrii Panurgianeii majorității. D. Dr. Istrati s'a scuzat dicând că nu a avut bani ca să imprime mai multe exemplare ! Regret foarte mult că nu am știut din vreme de această împrejurare neplăcută, pentru că m'aș fi grăbit să organizez o colecție la clubul liberal, pentru a procura guvernului cei 50 lei de cari avea trebuință. Faptul însă este că din ordin proiectul nu s'a comunicat nimenui, nici chiar foștilor miniștri de instrucție cari legiferaseră asupra materiei ! Eu însumi abia am putut să-mi procur, printr'un amic deputat, exemplarul care mi-a servit pentru a începe discuția de față.

Cât pentru ediția primitivă a proiectului, aceea care a fost modificată pe dintregul în 48 de ore, și pe care *La Rou-*

manie începuse să o publice la 9 Martie, de abia mi-a fost procurată acum trei zile de o mână conservatoare, care tremura la ideea primejdiei la care se expunea, comițând crima de a divulga secretele conservatoare în materie de făurire de legi.

Cât despre discuția din Cameră, ce să mai vorbesc? Ce se poate spune despre nedemna parodie petrecută acolo, despre trecerea în câte-va ore prin secții și prin comitetul delegaților, despre votarea în 25 de minute a 199 de articole, despre organizarea de bande de interrupători, conduse de însuși d. Ionescu, cari să intrerupă și să facă imposibilă vorbirea singurului deputat liberal care a încercat se iee cuvîntul, despre introducerea în fraudă de articole nevotate?...

Toate acestea măresc bagagiul politic conservator, dar nu-î strică omogeneitatea, căci se găsesc în bună companie alături cu discuțiile chestiilor Hallier, a rentei școalelor din Brașov, a Porților-de-fer, și a atâtor alte turpitudini.

Pentru d-nii Bădărău și Delavrancea.

În discursul său de la 25 Martie trecut, d. Ionescu constată că, după cum aŭ mers desbaterile asupra proiectului său, d-sa are motive să fie măgulit.

Este necontestat că și preoții, și paraclisierii și-au făcut datoria în conștiință, și că nici cântările, nici tămâia nu aŭ lipsit deului în templul umplut de

dînsul cu adoratori. Dar aceasta era lucru natural și lesne de prevețut. Contrariul ar fi trebuit să ne surprindă

În această privință însă, pot și eu să spun, ca și d. Ionescu, că am avut des-tutele motive de a fi măgulit ; căci dacă numele d-sale a fost pronunțat de multe ori în discuție, al meu a fost pronunțat și de mai multe ori.

E adevărat că a fost oare care deosebire în chipul cum ambele noastre nume au intervenit în desbateri. Dar eu sunt om modest, și mă mulțumesc cu puțin. Din partea unei Camere ca aceea care a votat, așa cum a votat, un proiect ca al d-lui Ionescu, eu me mulțumesc cu elogiile ca acele ce mi-au făcut d-nii Bădărău și Delavrancea. Ce ȳic ? Me simt chiar foarte onorat de dinsele. Dat fiind-că această Cameră este aceea care a votat desființarea în parte a obliga-tivității învețămîntului primar pentru să-tenii și restrîngerea învețămîntului secundar și a celui superior, care a făcut din cultura țerei mijloc de căpătuială ne-cinstită pentru nulițăile înrolate în ban-dele din strada Enei, care a desființat învețămîntul profesional, abia înființat anul trecut, este lesne de înțeles că me voi simți cu atât mai măgulit, cu cât se vor grămădi mai mult doveșile că absolut nici un punct comun nu poate să fie între mine și o asemenea Cameră.

De altă parte, știu că intensitatea și persistența atacurilor adversarilor este

cel mai bun mijloc pentru a-și măsura cine-va propria sa putere de acțiune, In această privință, oratorii d-lui Ionescu nu mi-au lăsat nimic de dorit.

* * *

Onor d. Bădărău este unul din aceia care mai mult mă onorează cu deosebita sa atențiune. In articolele sale de gazetă, d-sa întreprinde să dovedească că de numirea d-lui Dogaru, vechea cunoștință a d-lor Istrati și Virgolică, nu d. Ionescu ar fi de vină, ci eu; tot așa precum un alt asimilat. cam de aceeași apă cu d. Bădărău, punea în socoteală d-lui Sturdza afacerea Hallier, împreună cu propriul d-sale vot, cu sămsăriile fraților miniștrilor și cu necesitățile inexorabile. In raportul său asupra legii, preocuparea d-lui Bădărău nu este atâta legea însăși, cât de a dovedi că eu am plagiat ne-comparabilele producțiuni ale d-lui Ionescu, și că d-sa nu a putut digera pe cele pe cari nu le plagiasem. In discursul seu din Cameră, d-sa s'a ocupat să demonstreze complectă mea nepricepere în materie de școală.

Regret că neînsemnata mea personalitate a putut distraze eminenta activitate a d-lui Bădărău de la alte obiecte mai demne de dînsa. Il asigur că nu merit.

Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.

Eu nu am pretins nici odată că pri-

cepera mea ar fi întru ceva comparabilă cu a d-lui D. G. Ionescu, și că spiritul meu ar avea felul de largime și de soliditate a spiritului d-sale, și nici nu am plătit lăudători cari să spuie asemenea lucruri în locul meu. Atunci pîntru ce atâta muncă, ca să se spargă o ușă deschisă ?

În chestia măsurilor administrative ale d-lui Ionescu, acum de când știu că d. Sturdza este autorul afacerii Hallier, după cum probabil este și al măcelului de la Slatina și al afacerii finului, nu fac nici o dificultate ca să recunosc că eu sunt vinovat. Nu esceptez nici chiar cumpărarea laudelor desinteresate ale unui onorabil primar, cu prețul a două lei ce i se plătesc din pungă țerii, cu călcarea a două legi.

Afacerea plagiatelor o socoteam deja lămurită, căci se însărcinase cu aceasta însuși d. Ionescu, când astă toamnă nu știa nici de unde să înceapă aplicarea unora din părțile legii din 1898, cari se aflau și în proiectul său din 1895, după ce se aflaseră și în cel din 1886. Credeam că era deja admis că adevăratul vinovat era și aci tot d. Sturdza, care la 1886 nu se pricepuse să plagieze în mod inteligent proiectul d-lui Ionescu din 1895.

Rămâne chestia stomachului d-lui Bădărău, care se plînge că nu a putut digera legea învățămîntului profesional din 1899. Dar aceasta este o chestie de idio-

sincrasie, în care nu vëd ce parte de vină am eü. Se ştie că sunt stomachuri cari mistue cu uşurinţă lucrurile cele mai indigeste, dar nu pot asimila altele mult mai uşoare. Struţul digerează pietre, şi nu ştiu dacă ar digera pe d. Bădărău. Tot aşa, d. Bădărău a mistuit vagoanele de fin, afacerea Hallier, pe cea de la Slatina, pe cea a Porţilor-defer, pe a celor 13 milioane, şi altele multe, plus două lefi de dascăl, d-sa care nu este dascăl ; pe când acelaş stomach nu a putut mistui legea învăţămîntului profesional. A cui e vina ? Aceasta din urmă era un aliment intelectual, şi se ştie că creerul nu lucrează bine după ospeturi copioase. Dacă d. Bădărău voia să mistue legea din anul trecut, ar fi trebuit să nu-şi fi deranjat stomachul la ospetul conservator.

* * *

Onorabilul primar al primei Capitale a ţerii nu a voit să remănă mai pre jos de colegul său din cea de a doua Capitală. A ţinut şi d-sa un discurs, în care a întreprins să estermine ceea-ce mai remăsese din mine după d. Bădărău.

E adevărat că nu am siguranţa deplină dacă acest discurs a fost ţinut în adevăr. Diarele oficioase, cari, după cum se ştie, spun tot-d'auna adevărul, au dat extracte dintr'insul ; unii deputaţi şi unii asistenţi din tribune pretind chiar că

l'au auzit ; în *Monitor* însă până ađi, șapte săptămîni după ședință, el nu se vede publicat, și nici nu se face cel puțin mențiunea obicinuită : «Aci urmează discursul d-lui X, care nu s'a trimis». Prin urmare, orî că discursul nu s'a ținut de loc orî că el a fost *stornat*. Dar în acest din urmă cas, ar trebui să admitem că d. Delavrancea a făcut însuși d-sa onorurile coșului unuia din discursurile sale politice, și, pe cât știu, d-sa nu are acest obicei. De ordinar, lasă grija aceasta adversarilor d-sale, sau posterității.

Chestia nefiind lămurită, voiu urma versiunea ăiarelor oficioase, și voiu admite că discursul a fost ținut în adevăr.

D. Delavrancea are cea mai proastă opinie despre oamenii muncitori, după cum a declarat odată la Iași. Părerea aceasta, din partea unui fiu de muncitor, poate să surprindă.

Fie cine însă are dreptul de a avea opiniile sale, și eă respect pe a d-lui Delavrancea, precum respect și pe a unui alt cunoscut al meu, care are cel mai adănc dispreț pentru oamenii ce nu se pricep de cât să vorbească, și cari pun facultatea lor de palabrare la înfinit în serviciul orî-cărei cause, dar cari în colo nu sunt bunî de nimic.

Însă legea instrucției este un lucru foarte complicat, și nu ar fi fost reă, în interesul chiar al însemnătății discursului seu, ca d. Delavrancea să-și fi dat pu-

țină osteneală, ca să știe măcar despre ce este vorba. Cu aceasta s'ar fi dispensat de a afirma lucruri fără ființă, și cari nici nu comportă un răspuns.

Dar poate că în această împrejurare d. Delavrancea nu a voit de cât să-și îplinească însărcinarea ce are în partidul conservator, și care amintește industria ce esercita acum 3500 de ani un onorabil cetățean din vremile biblice, numit Balaam. Despre dînsul dice Biblia : «Și trămise Balac soli către Balaam, dîcîndu-î : Vino și blestemă poporul acesta, că mai tare de cât mine este, doar îl vom putea bate. — Și injunghie Balac oi și vițeî, și trimise lui Balaam».

Precum vedem, meseria de blestemător cu plată nu datează de astăzi ; doar că ađi cei ce o esercită nu se mai mulțumesc numai cu trimiteri de oi și de vițeî.

CONSTATARE

Când am întreprins seria de articole intitulate *Schimbarea legilor instrucției*, am spus că nu le scriu în vederea discuțiilor din parlament. În condițiile în care se lucrase și se depusese în Cămară proiectul de lege, știam bine că acele discuții nu erau să fie de cât o curată parodie, cum au și fost.

De aceea, eu le consider ca un incident fără nici o importanță, și am continuat lucrarea mea, fără să le dau vre-o atenție.

Dar, pentru ca să se știe bine care este serioșitatea regimului care ne guvernează, chiar în lucrurile cele mai grave ; ca să se cunoască ce respect are el pentru Camerele pe cari singur și le-a alcătuit în chipul cunoscut, și pentru-că fie-care lucru trebuie să vie la timpul lui, fac aci o constatare.

Se știe că, în Cămară, proiectul d-lui

Ionescu a venit la ordinea zilei la fi-nele şedinţei de la 24 Martie, când a vorbit numai d. N. N. Săveanu. In cea de a doua zi, 25 Martie, a urmat mai întâi discursurile d-lor Ghibănescu şi Bădărău, Delavrancea şi Tache Ionescu. Acest din urmă vorbea încă în discuţie generală la ora 5 şi jumătate ; iar la 6 şi 25 minute, şedinţa s'a ridicat, după ce se votase legea în total cu bile.

Prin urmare, într'un interval de mai puţin de o oră a avut loc votul cu bile asupra luării în consideraţie, citirea proiectului, care are 115 pagini de tipar, votarea pe articole, şi votul cu bile în total. Singură citirea legii ar fi reclamat un timp cel puţin îndoit. Fără să fi asistat cine-va la şedinţă, poate dar afirma *a priori* că nici citirea proiectului nu s'a făcut ; cu atât mai puţin e de crezut că ar fi putut avea loc măcar vre-o umbră de discuţie.

Diarele oficiale nu permit nici o îndoială în astă privinţă.

Epoca, dând seamă de şedinţa din 25 Martie, dice, în numărul său care poartă data de Luni, 27 Martie 1900, la pag 3, col. V : •Se închide discuţia. Se ia în considerare (legea). Se trece la votul pe articole. Se votează **nemodificate** art. 1—13 (cel din urmă). Se pune la vot legea în total şi se admite. Şedinţa se ridică».

Iar *Timpul*, în numărul cu data de

Martî, 28 Martie 1900, la pag. 3 col. III, dice : «Discuția se închide, proiectul se ia în considerație. Articolele I, II, III, IV, V și VI se votează fără discuție.—La art. VII, d. Dimitrescu-Mirea desvoltă și propune un amendament, **care se respinge.**—Art. VIII, IX, X, XI, XII, XIII și cel din urmă, se admit cu mici și neînsemnate discuții, **respingându-se amendamentele propuse.**—Se pune la vot legea în total, și se admite cu unanimitatea de 73 de voturi.—Ședința se ridică la orele 6 și 25 minute».

Deputații cari erau prezenți și publicul care asista din tribune știu că ambele aceste relații sunt exacte, și că, în ședință, nici o modificare nu s'a votat la proiectul presintat de comitetul delegaților.

Cu toate acestea, în textul depus la Senat Lunî, 27 Martie, se dă ca votat de Cameră un proiect de lege ce diferă cu totul de proiectul comitetului delegaților Camerei, care fusese votat de aceasta fără nici o modificare, și cu respingerea tuturor amendamentelor propuse.

Nu pot înșira aci toate schimbările cari s'au introdus ast-fel în textul votat de Cameră, pentru că abia acum am reușit a-mi procura un exemplar din proiectul depus la Senat, și eu, ca simplu colectivist ce sunt, nu am facultatea miraculoasă de a da gata în 45 de

minute o lege organică de 199 de articole, cum pot să facă reprezentanții națiunii conservatoare. De alt-fel guvernul a luat precauțiunea prudentă de a nu indica prin tipar deosebit părțile schimbate, după cum se cuvine, așa că este foarte lung și greu a se face o colajonare de aproape.

Cu toate acestea, pot indica chiar acum următoarele puncte de deosebire între textul prezentat la Senat și cel votat de Cameră.

La art. 30 din legea organizării ministerului, alineatele III și IV sunt adăogite cu dispoziții noi, incomplete și acelea, cari nu se află în textul comitetului delegaților Camerei.

La art. 16 din legea învățămîntului secundar s'a suprimat un alineat, pe care și guvernul, și comitetul delegaților îl întroduseseră, de și era în opoziție flagrantă cu art. 99 din legea învățămîntului secundar și superior, pe care-l lă-saseră neatins. Această dovadă de ce prețuiaă *lungile meditații* ale d-lui Ionescu o făcuse în ajun d. Săveanu. Nu convenea însă d-lui Ionescu și majorității sale să recunoască ceea ce le spusese d. Săveanu ; aș preferit mijlocul mai puțin cinstit, dar mai apropiat de sistema d-lui Ionescu, de *a altera* un text.

La art. 105, s'a scoborât la 10 ani vechimea cerută suplinitoților licențiați pentru a fi numiți deadreptul titulari

La art 85 din legea învățămîntului pro-

fesional, s'a restabilit ultimul alineat din legea liberală, care înființa clasa comercială pe lângă școalele secundare de fete, și care se suprimase la Cameră.

Aceste alterări le-am observat îndată ce am deschis cartea. Trebuie să fie încă multe, pe cari o cercetare mai de aproape ni le va arăta, și pe cari le voi expune și eu la timp.

De o cam dată, cele ce am arătat aci sunt de ajuns pentru a demonstra că, după ce aproape jumătate din lege a fost prefăcută de sus până jos în interval de două zile, între 11 și 13 Martie, după cum am arătat în primul meu articol, ea a fost iarăși prefăcută în intervalul dintre seara de Sâmbătă 25 Martie și dimineața de Luni, 27 Martie, de astă dată însă cu circumstanța agravantă, că se falsifica un vot al Camerei. Nu e vorbă, că voturile unei Camere care dă gata o asemenea lege în câte-va minute nici nu merită un tratament mai bun ; dar e bine să o constatăm acum, pentru ziua când ne va cere socoteală d. Ionescu de ce nu respectam fructul *îndelungilor sale meditații*.

*
* * *

Constatarea ce am făcut prin articolul precedent a căpetat o deosebită gravitate, în urma revelațiilor făcute de d. G. A. Geanoglu, fost șef al serviciului proceselor verbale ale Camerei, prin o scrisoare a sa către d. Președinte al

Camerei, publicată în *Voința Națională* din 12 Mai.

Acea scrisoare, nu numai că confirmă în totul constatările făcute de mine, dar încă arată că lucrurile petrecute sunt mai grave de cât le sciam. D. Geanoglu arată cum «din potopul de amendamente ce cădeau la biurou în timp ce legea se discuta pe articole, nici unul nu s'a citit, nici nu s'a supus votului Adunării, ci fie-care s'a investit numai cu rezoluția presidențială : *admis*».

«După ce s'a proclamat de biurou că Adunarea a adoptat proiectul de lege, d-nii G. Ghibănescu și Bădărău, împreună cu d. Ministru de finanțe, a dat definitivă redacție textului legii».

«La 31 Martie, când d. Geanoglu se ocupa cu redactarea desbaterilor Adunării, relative la disa lege, d-sa a constatat că legea reimprimată și trimisă de guvern în desbaterile Senatului *nu era întocmai cum se votase de Adunare, căci în cea reimprimată se intercalaseră părți de articole ce fuseseră respinse de Adunare, și se suprimaseră alineate întregi, de și adoptate de Adunare*».

Mai pe urmă, în urma reclamațiilor d-lui Geanoglu, dar după ce legea fusese votată de Senat cu alterările ce i se aduseseră de d-nii Ionescu, Bădărău și Ghibănescu, s'a retipărit un exemplar așa cum fusese votat de Adunare și s'a depus în archiva ei, desființându-se exemplarul

ce se trimisese la Senat, și dupe care se făcuse votul acestuia.

Din toate aceste deosebite redacții, prefăcute și falșificate, eă posed câte un esemplar, așa că nu se pot contesta tripotagele la care a fost supusă legea, în trecerea ei prin Cameră și Senat.

Este ceva fără precedent ca o lege să fie promulgată, alt-fel de cât cum a fost votată. Dar de la un regim eșit din fraudă și falș, ce se putea aștepta alt de cât fraudă și falș ?

TABLA DE MATERII

	Pagina
<i>Aplicarea legii asupra instrucției secundare și superioare.</i>	5
Inscrierea în facultatea de medicină a absolvenților liceului.	5
<i>Schimbarea legilor instrucțiunii.</i>	27
Schimbarea legii de organizare a Ministerului.	42
Legea asupra seminariilor.	46
Desființarea treptată a învețătorilor și institutorilor bărbați.	48
Restrângerea învețămintului pentru săteni.	68
Salariile institutorilor.	77
Suprimarea școlii normale de institutori.	82
Erori, contradicții și imposibilități.	89
Chestia creării școlilor primare superioare.	93
Chestia creării școlilor profesionale de băieți.	100
Incoherență în chestia învețămintului profesional.	109
Economia legii din 1893 asupra învețămintului profesional.	117
Considerații privitoare la legea din 1899 asupra învețămintului profesional.	123
Legea din 1900 asupra învețămintului profesional.	131
Organizarea liceelor și a gimnasiilor.	138
Restabilirea esamenului de bacalaureat.	151
Restrângerea numărului lurselor în licee.	155
Recrutarea corpului didactic secundar.	159
Numirea și plata profesorilor secundari.	163
Suprimarea autonomiei Universităților.	171
Recrutarea corpului didactic Universitar.	182
Chestia profesorilor streini la Universități.	200
Chestia suplinitorilor.	204
Ce va fi de făcut.	205
Consultarea corpului didactic.	209
Pentru d-nii Bădărău și Delavrancea.	219
<i>Constatare.</i>	227

